

P.114/2

INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIwersytetu warszawskiego

STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ

WYDAWNICTWO

SBP

2002 WARSZAWA, nr 2 (80)

**INSTYTUT INFORMACJI NAUKOWEJ
I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH
UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO
STOWARZYSZENIE BIBLIOTEKARZY POLSKICH**

ZAGADNIENIA INFORMACJI NAUKOWEJ

WARSZAWA 2002

NR 2 (80)

RADA REDAKCYJNA

Ewa BARTECZKO, Marcin DRZEWIECKI (przewodniczący), Henryk HOLLENDER,
Mieczysław MURASZKIEWICZ, Hanna POPOWSKA, Aleksander RADWAŃSKI,
Jadwiga SADOWSKA, Anna SITARSKA, Marta SKALSKA-ZLAT, Barbara SORDYŁOWA,
Henryk SZARSKI, Mieczysław SZYSZKO, Jan WOŁOSZ, Jadwiga WOŹNIAK,
Elżbieta Barbara ZYBERT

REDAKCJA

Bożenna BOJAR, redaktor naczelny
Zina JARMOSZUK (email: zj@nck.pl), sekretarz redakcji

Recenzent numeru
Jadwiga WOŹNIAK

Tłumaczenie tekstów
Michał Zając

Korekta
Jadwiga Kręglewicz

PL ISSN 0324-8194

**WYDAWNICTWO
SBP**

Dyrektor
Janusz Nowicki

**Zawartość tego czasopisma jest dokumentowana m.in. w „Library and
Information Science Abstracts” oraz „Knowledge Organization”.**

Adres Wydawnictwa:
ul. Konopczyńskiego 5/7
00-335 Warszawa
tel. 827-52-96

PRENUMERATA I SPRZEDAŻ

Dział Promocji i Kolportażu SBP
Al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa, tel. 825-50-24

Wydawnictwo SBP - Warszawa 2002. Nakład 400 egz.

Ark. wyd. 9,8 Ark. druk. 9,5

Skład i łamanie: Krzysztof BRAWIŃSKI

Druk i oprawa: Z.P. Poligrafia

ul. Smulikowskiego 6/8, 00-389 Warszawa

I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

ADAM ŁYSAKOWSKI – BIBLIOTEKARZ, BIBLIOGRAF, BIBLIOLOG

Jadwiga Sadowska
Biblioteka Narodowa

Adam Łysakowski (1895-1952), katalog przedmiotowy, bibliografia, bibliologia, nauka o książce

We wrześniu 2002 roku minęło 50 lat od śmierci Adama Łysakowskiego¹, wybitnego teoretyka, praktyka i organizatora bibliotekarstwa polskiego XX wieku. Pracował w bibliotekach uniwersyteckich w Wilnie, Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Łodzi. Wykładał na Uniwersytecie Łódzkim i Warszawskim. Zorganizował od podstaw Państwowy Instytut Książki w Łodzi i zreorganizował Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, nadając mu kształt nowoczesnej narodowej centrali bibliograficznej.

Urodził się 18 grudnia 1895 roku w Stanisławowie w rodzinie inżyniera kolejowego. Lata szkolne spędził w Czortkowie i Kołomyi, gdzie ukończył gimnazjum klasyczne. Studiował filologię polską i niemiecką oraz filozofię na uniwersytetach we Lwowie, Wiedniu i Krakowie. W 1919 roku podjął też studia bibliotekoznawcze i księgarskie na Uniwersytecie Lwowskim. Bezpośrednio po nich, w 1921 roku, rozpoczął pracę w Bibliotece Dowództwa Okręgu VI Korpusu we Lwowie. Pracował tam dosyć krótko, zajmując się między innymi czytelnictwem wojskowym. Interesował się psychologią i muzyką (uczył się gry na skrzypcach). Znał biegle język francuski i niemiecki, ponadto angielski, czeski, ukraiński, rosyjski, łacinę i grekę. Studia zakończył pracą doktorską pt. *Uczucie jako podstawa oceny wartości*, obronioną w 1926 roku u prof. Kazimierza Twardowskiego.

W lutym 1925 roku podjął starania o pracę w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego uwieńczone powodzeniem – w sierpniu tego roku został zatrudniony na stanowisku kierownika Działu Książek. Zadaniem, które otrzymał Łysakowski od dyrektora Stefana Rygla było rozpoznanie spraw katalogu przedmiotowego, dosyć już wtedy rozpowszechnionego w bibliotekach amerykańskich, znanego także w bibliotekach niemieckich. Jednocześnie miał Łysakowski założyć katalog przedmiotowy w Bibliotece. W swojej pracy zawo-

¹ W 20 rocznicę śmierci A. Łysakowskiego „Przegląd Biblioteczny” (1971, nr 1-4) poświęcił mu specjalny numer zawierający m.in. materiały biograficzne oraz bibliografię jego prac.

Adam Łysakowski 1895-1952

dowej zajmował się wieloma zagadnieniami: i czytelnictwem, i bibliografią, i normalizacją, i organizacją pracy bibliotekarskiej, i bibliologią, jednak dzisiaj jego nazwisko łączymy głównie z katalogiem przedmiotowym.

Zadanie, jakiego podjął się Łysakowski w Bibliotece Uniwersytetu Wileńskiego, wymagało przede wszystkim zapoznania się z opracowaniami zagranicznymi o katalogu przedmiotowym. W ciągu 3 lat powstało dzieło pt. *Katalog przedmiotowy. Teoria*², opublikowane w 1928 roku, dające szeroki przegląd piśmiennictwa zagranicznego na ten temat. Były to zarówno instrukcje metodyczne (niemieckie, włoskie, francuskie, czeskie), jak i słowniki tematów oraz opracowania teoretyczne. Prace teoretyczne prowadzone były równolegle z praktycznym tworzeniem katalogu przedmiotowego w Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie. Potrzebne to było Łysakowskiemu do przygotowania instrukcji metodycznej oraz słownika tematów, które miały być drugą i trzecią częścią kompletu materiałów metodycznych dla katalogu przedmiotowego.

Od 1 czerwca 1929 roku do 31 marca 1930 roku Łysakowski pracował w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie na stanowisku kierownika Działu Książek, gdzie również rozpoczął prace nad zastąpieniem katalogu działowego katalogiem krzyżowym, łączącym karty katalogu alfabetycznego i przedmiotowego wyszczególniającego. W 1930 roku wrócił do Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie, gdzie objął stanowisko dyrektora. Oprócz innych obowiązków kontynuował prace nad instrukcją opracowania przedmiotowego i przygotowaniem katalogu przedmiotowego do udostępnienia czytelnikom. Tworzony przez niego i jego współpracowników (Witolda Nowodworskiego i Janinę Jantzenową) katalog przedmiotowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie był pierwszym polskim katalogiem w bibliotece naukowej³.

Instrukcja katalogu przedmiotowego powstawała powoli. Była gotowa w sierpniu 1939 roku. Ostatecznie ukazała się w Warszawie w 1946 roku jako *Katalog przedmiotowy. Podręcznik*, w 18 lat od chwili rozpoczęcia nad nią pracy. Przez 50 lat podręcznik ten był podstawą tworzonych w Polsce katalogów przedmiotowych, dziś stanowi klasyczną pozycję nauczania akademickiego i ciągle jest inspirującym materiałem metodycznym dla współczesnego języka haseł przedmiotowych.

Trzecią częścią miał być słownik tematów. Pracował nad nim Łysakowski wiele lat, a podstawą były zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie i w Warszawie. Przewieziony przez Łysakowskiego z Wilna do Łodzi do Państwowego Instytutu Książki, a po likwidacji PIK w 1949 roku do Instytutu Bibliograficznego w Bibliotece Narodowej, został ostatecznie opracowany już po śmierci Łysakowskiego przez zespół pracowników IB pod kierownictwem Jana Kossonogi. Ukazał się w 1956 roku jako *Słownik dla bibliografii i katalogów w układzie przedmiotowym* i od 1957 roku stał się podstawą dla haseł przedmiotowych tworzonych w „Przewodniku Bibliograficznym”. Słownik ten jednak odbiegał od tego, nad którym pracował Łysakowski⁴.

W latach 1930-1939 Łysakowski pełnił funkcję przewodniczącego Wileńskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich, a w czasie wojny i po wojnie (1939-1949) – funkcję przewodniczącego ZBP. W czasie wojny organizował

² Wydawnictwo SBP wznowiło tę publikację w 2002 r.

³ O katalogu tym zob. J. Sadowska: *Język haseł przedmiotowych w katalogu przedmiotowym Biblioteki Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*. „Bibliotekarz” 1994, nr 9, s. 16-19.

⁴ O losach słownika zob.: J. Sadowska: *Od wileńsko-warszawskiego słownika tematów Adama Łysakowskiego do słownika Jana Kossonogi*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1999, nr 2, s. 23-28.

w Wilnie pomoc dla bibliotekarzy pozbawionych pracy i środków do życia. Poszukiwany przez władze okupacyjne przedostał się w 1943 roku do Warszawy i Krakowa, gdzie zajmował się ratowaniem zbiorów Biblioteki Narodowej i Biblioteki Jagiellońskiej.

W 1946 roku Łysakowski znalazł się w Łodzi, gdzie przystąpił do organizowania Państwowego Instytutu Książki, będącego w założeniu ośrodkiem bibliologicznej myśli badawczo-dydaktycznej. We wrześniu tegoż roku Łysakowski został powołany na stanowisko dyrektora Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi. Funkcję tę sprawował przez pełne dwa lata, do 30 września 1948 roku, kiedy złożył rezygnację, motywując ją chęcią poświęcenia się sprawom naukowym.

W połowie września 1949 roku, po likwidacji Państwowego Instytutu Książki, Łysakowski wraz z grupą współpracowników, wśród których były Helena Hleb-Koszańska i Maria Dembowska, przeniósł się do Warszawy, do Biblioteki Narodowej, gdzie zaproponowano mu objęcie stanowiska dyrektora Instytutu Bibliograficznego. W ciągu trzech lat zreorganizował pracę IB, przenosząc tu część zadań rozpoczętych w PIK i tworząc z IB nowoczesną centralę bibliograficzną, odpowiadającą współczesnym standardom międzynarodowym. Po 25 latach od czasu reorganizacji IB przez Łysakowskiego Radosław Cybulski, ówczesny dyrektor IB, ocenił sytuację następująco: „Porównanie zalecanych przez kongres [Międzynarodowy Kongres Bibliograficzny, Paryż 1977] zadań central bibliograficznych z zadaniami Instytutu Bibliograficznego nasuwa nieodparty wniosek, że koncepcja organizacji polskiej bibliografii narodowej rozwijała się prawidłowo i dzięki temu model polskiej centrali bibliograficznej odpowiada wzorcom uznawanym na gruncie międzynarodowym”.⁵

Działalność Łysakowskiego była wielostronna. Był dobrym organizatorem, wnikliwym teoretykiem, sumiennym dydaktykiem, zaangażowanym wszechstronnie w sprawy zawodowe i społeczne bibliotekarstwa. Jest autorem kilkunastu artykułów. Do historii przeszły zasługi Łysakowskiego w zakresie katalogu przedmiotowego. Drugi kierunek działalności Adama Łysakowskiego wiąże się z bibliologią i bibliografią oraz działalnością informacyjno-bibliograficzną. W okresie przedwojennym był m.in. inicjatorem opracowywania bibliografii regionalnej, a w okresie powojennym organizował prace nad bibliografiami bibliologicznymi („Bibliografia Bibliografii i Nauki o Książce”).

Bibliografię traktował Łysakowski jako dziedzinę autonomiczną, której przedmiotem jest książka (publikacja) badana jako całość, na którą składają się: postać fizyczna, jej forma wyrazowa czyli postać językowo-strukturalna oraz treść. Definiując bibliografię, rozróżnił trzy znaczenia tego wyrażenia: a) nauka, b) umiejętność bibliograficzna, c) spis publikacji. Jest też Łysakowski autorem i popularyzatorem takich terminów jak: jednostka bibliograficzna, zespół bibliograficzny, monografia bibliograficzna, bibliografia regionalna. W bibliografii dostrzegał istotny czynnik wspomagający rozwój nauki. Swoje poglądy na bibliologię i bibliografię wyłożył w trzech rozprawach: *Polska służba bibliograficzno-dokumentacyjna* (1950), *Określenie bibliografii* (1950), *Zagadnienie treści i wartości książki w bibliografii* (1953)⁶ napisanych pod koniec lat czterdziestych i opublikowanych na łamach „Biuletynu Instytutu Bibliograficznego”.

Zorganizowany przez Łysakowskiego Państwowy Instytut Książki, unikalna placówka badawcza obejmująca swoim programem całokształt spraw biblio-

⁵ R. Cybulski: *Instytut Bibliograficzny jako narodowa centrala bibliograficzna*. „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1980, T. 14, s. 82.

⁶ Rozprawę tę dokończyła po śmierci Łysakowskiego na podstawie pozostawionych materiałów roboczych Maria Dembowska.

logicznych (zlikwidowany po trzech latach w połowie 1949 roku) dał początek dzisiejszemu Instytutowi Książki i Czytelnictwa w Bibliotece Narodowej. Część zadań PIK przejął Instytut Bibliograficzny.

Był też Łysakowski prekursorem nowoczesnej koncepcji służb informacyjnych w bibliotekach. Na IV Zjeździe Związku Bibliotekarzy Polskich w 1936 roku wygłosił referat pt. *Organizacja oddziałów informacyjno-bibliograficznych*⁷ – tekst, który w ocenie Heleny Hleb-Koszańskiej „torował drogę służbie informacyjnej w bibliotekach”⁸. Referat Łysakowskiego zawierał podsumowanie stanu i potrzeb ówczesnego bibliotekarstwa naukowego w zakresie działalności informacyjnej. Przedstawił też w nim Łysakowski model biura informacyjnego z personelem, wyposażeniem technicznym, księgozbiorem podręcznym, katalogami i kartotekami. Takie biuro informacyjno-bibliograficzne zorganizował w Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie. Za najważniejszy element uznał personel, który „musi posiadać przede wszystkim dokładną znajomość bibliografii i odznaczać się aktywną życzliwością dla korzystających. Może on oczywiście wielu rzeczy nie wiedzieć, ale powinien umieć wszystko znaleźć, każdej kwerendzie nadać skuteczny kierunek”⁹. Księgozbiór podręczny (zarejestrowany w osobnym katalogu) powinien zawierać przede wszystkim bibliografie, ale także dzieła dotyczące historii, teorii i organizacji bibliotek oraz prace poświęcone technice pracy bibliotecznej i księgoznawstwu. Ponadto w skład materiałów informacyjnych powinny wchodzić także katalogi centralne i regionalne, kartoteki „tworzone ręcznie” oraz kartoteki informacji (kwerend) już załatwionych, bowiem „odpowiednio ułożone i spisane ułatwiają pracę przyszłą”. Przedstawione wnioski były zapewne wynikiem nie tylko znajomości stanu rzeczy w bibliotekach polskich, ale także znajomości doświadczeń zagranicznych, którymi Łysakowski zawsze żywo interesował się oraz obserwacji zebranych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Wilnie, gdzie funkcjonował pierwszy w Polsce ośrodek informacji naukowej w bibliotece akademickiej.

Zagadnienie służby informacyjno-bibliograficznej nazwał Łysakowski w swym referacie „żywym problemem XX wieku”, zwracając uwagę, że czytelnik „najpierw zadowala się swobodnym korzystaniem z dzieł posiadanych przez oznaczoną instytucję, ale z czasem żąda informacji i porad, dotyczących innych także zbiorów i – całego świata książ”. Właściwą obsługę czytelnika traktował Łysakowski jako niezwykle ważną w pracy bibliotekarskiej. Interesował się tym do tego stopnia, że osobiście odpowiadał na uwagi i pytania czytelników zapisywane w publicznie wyłożonej w czytelni Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie „księdze życzeń.” Dbał o zakup nowości i bieżącą informację o nich. Było to bardzo nowoczesne spojrzenie na działalność informacyjną bibliotek i obsługę informacyjną czytelników.

Jan Kossonoga, znający Łysakowskiego jeszcze z okresu wileńskiego i potem z pracy w Instytucie Bibliograficznym, napisał po jego śmierci: „Adam Łysakowski [...] był przecie w jednej osobie czujnym rejestratorem, życzliwym doradcą i opiniodawcą, nieznużonym koordynatorem, korektorem i inicjatorem tytu bibliotekarskich zamierzeń, pomysłów, osiągnięć i prac podjętych, że dzieło jego należałoby mierzyć nie tylko widomymi efektami jego działalności, ale również żywotnością idei, które reprezentował, i siłą procesów, którym zdążył

⁷ A. Łysakowski: *Organizacja oddziałów informacyjno-bibliograficznych*. W: *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich dnia 31 maja - 2 czerwca 1936 roku. Referaty*. Warszawa 1936, s. 51-67.

⁸ H. Hleb-Koszańska: *Adam Łysakowski. Życie i działalność*. „Przegląd Biblioteczny” 1971, nr 1-4, s. 24.

⁹ Tamże.

nadać kierunek, a które odtąd będą stanowić bezimienny już czynnik w historii naszego bibliotekarstwa. [...] Obfitość zamierzeń podejmowanych przez Łysakowskiego nie tylko zastanawia, ale i wzbudza podziw, gdy się zważy, ile czasu, starań i uwagi poświęcał on każdemu odcinkowi pracy, nie porzucając przy tym żadnej powziętej idei, żadnego rozpoczętego dzieła, dopóki tylko miał możliwość działania lub dopóki sprawa nie dojrzała na tyle, że mógł ją przekazać w inne ręce. Gdy mu zwracano uwagę, że zbyt wiele sił traci na różne przyjęte na się powinności, odpowiadał swoim ulubionym wyrażeniem: Przecież ktoś musi to robić. Wyrażenie to odbijało jego najgłębszą postawę życiową: jego poczucie społecznego obowiązku. Granic obowiązku nie umiał sobie zacieśnić względami na osobistą wygodę, układność stosunków lub trudność działania. Granice wytyczało mu owo spojrzenie na całość potrzeb naszej dziedziny, które wykrywało miejsca najbardziej zaniedbane, punkty najslabsze, zadania najmłodziej, sprawy wymagające podpory, porady, kierownictwa czy zachęty.”¹⁰

Przez współpracowników był Adam Łysakowski cenionym kierownikiem, znającym pracę swoich podwładnych, interesującym się ich warunkami materialnymi, zabiegającym o ich odpowiednie uposażenie, ale przede wszystkim dbającym o ich rozwój intelektualny. Był człowiekiem niezwykle czynnym, choć nie cieszył się najlepszym zdrowiem. Ranny w rękę (pozostał trwały niedowład) i nogę w czasie I wojny światowej, w 1938 roku stracił po ciężkiej operacji oko. W kręgach towarzyskich znany był jako znakomity gracz w brydża i szachy.

Osobę Adama Łysakowskiego najlepiej charakteryzują słowa listu Stefana Burkhardta do Mariana Łodyńskiego, z dnia 3 grudnia 1952 roku¹¹:

„[...] Miał wielki wpływ na kolegów i podwładnych [...]. Oprócz wysokiej inteligencji, pracowitości, dokształcania się, systematyczności szkoły Twardowskiego, ambicji i wytrwałości, cechowała Go wielka pedanteria [...]. Interesował się nie tylko pracą naukową kolegów i podwładnych, ale odwiedzał chorych, starał się o umożliwienie dorabiania dla gorzej sytuowanych, a w okresie wojennym – ponadto o rozmieszczenie bibliotekarzy na rozmaitych posadach niebibliotecznych, odkąd biblioteki [wileńskie] zamknęły swoje podwoje dla Polaków [...]. W młodości zamierzał zostać – zgodnie z wolą rodziców – księdzem. Był filozofem ze szkoły Twardowskiego, oficerem [w stopniu kapitana], pedagogiem [wykładał na UŁ i UW], dyrektorem i prezesem [Związku Bibliotekarzy Polskich] oraz opiekunem braci bibliotekarskiej. Wszędzie, gdzie był, w każdym środowisku łączył w sobie najlepsze cechy tych klas ludzi. Nie był nigdy zawodowym reżyserem, szefem sztabu ani kasnodzieją, ale i te uzdolnienia w wielkiej mierze posiadał [...]. Bywał stale na środach literackich [w Wilnie], na zebraniach Towarzystwa Filozoficznego, w teatrze, na zabawach tanecznych i w szeregu zaprzyjaźnionych domów, dobrze tańczył, dobrze grał w szachy, w brydża – na wszystko miał czas – nigdzie się nie spóźnił, obietnicy zawsze dotrzymywał, każdą pracę wykonywał dokładnie, nie żałując różnych dodatkowych sprawdzeń, prób, dopasowywań, dochowując jednocześnie terminu. Każdemu zawsze w krótkim czasie wyczerpująco odpisywał na list, a że miał niezwykle rozgałęzione stosunki w całej Polsce, więc korespondencja była olbrzymia, a jednak całą swą prywatną korespondencję pisał własnoręcznie [...]”.

Dziś, po 50 latach od śmierci Łysakowskiego, możemy stwierdzić, że choć w świadomości bibliotekarzy pozostał przede wszystkim twórca polskiego katalogu przedmiotowego i niekwestionowanym autorytetem w tej dziedzinie, to ode-

¹⁰ J. Kossonoga: *Dzieło Adama Łysakowskiego*. „Przegląd Biblioteczny” 1971, z. 1-4, s. 51-55.

¹¹ List udostępniony dzięki uprzejmości prof. Marii Dembowskiej.

grał też wielką rolę w rozwoju bibliografii, a zwłaszcza w zorganizowaniu i wytyczeniu prac Instytutu Bibliograficznego jako nowoczesnej narodowej centrali bibliograficznej. Helena Hleb-Koszańska, współpracowniczka Łysakowskiego jeszcze z okresu wileńskiego i kontynuatorka jego zamierzeń w Instytucie Bibliograficznym, w dwudziestą rocznicę śmierci Łysakowskiego napisała: „Adam Łysakowski, pierwszy dyrektor Instytutu Bibliograficznego, założył podwaliny jego organizacji, pozostawiając nowoczesny program jego działalności, który dopiero zaczął realizować. Kontynuowali go jego współpracownicy, idąc za tymi wskazaniami, z pewnością mniej efektywnie niż byłby to zrobił inicjator.”¹² I dalej: „Cechą charakterystyczną dla postawy naukowej Łysakowskiego była konsekwencja i odwaga myślenia w obranym kierunku. Pracował w ostatnim trzyleciu nad dwoma tematami: nauką o książce oraz katalogiem przedmiotowym, w okresie, gdy bibliologii odmawiano miana nauki, uznając ją za zbędną nadbudowę nad jedynie ważną działalnością praktyczną bibliotekarza oraz bibliografa, a katalogowi przedmiotowemu zarzucano szkodliwy obiektywizm i brak wartości dydaktycznych”¹³. Jak pisze cytowana autorka „Do jego największych przekazów, sięgających w przyszłość, należą: służba dokumentacyjno-informacyjna włączona do zadań bibliotek, program prac Instytutu Bibliograficznego, określenie bibliografii i jej zadań społecznych, zarys nauki o książce jako punkt wyjścia do dalszych studiów, teoria i metodyka katalogu przedmiotowego, klasyfikacja katalogów.”¹⁴

Do końca nie zaprzestawał Łysakowski działalności dydaktycznej, a przedmiotem jego wykładów w latach 1949-1952 była przede wszystkim bibliografia i nauka o książce. Miał wiele planów naukowych dotyczących bibliografii, bibliologii i księgoznawstwa. Wieczorem 30 września 1952 roku umarł nagle, w wieku 57 lat, czytając redakcyjną korektę projektu normy *Kompozycja typograficzna bibliografii*.

Adam Łysakowski pozostawił po sobie ważny dorobek pisarski, który mimo upływu czasu, nie zdezaktualizował się, stanowiąc ciągle inspirację do przemyśleń, zwłaszcza w zakresie opracowania przedmiotowego, ale także bibliografii, bibliologii i organizacji służb informacyjnych.

Summary

The article is to commemorate Adam Łysakowski(1895-1952) – the outstanding theoretician, practitioner and organiser of Polish librarianship of 20th century. He was working in university libraries in Vilnius, Warsaw, Poznań, Cracow and Łódź. He lectured at Warsaw and Łódź Universities. Łysakowski has organised from the foundations State Book Institute in Łódź and re-organised Bibliographic Institute of National Library, shaping it to modern national bibliographic centre. In the awareness of librarians he remains as author of Polish subject catalogue and non-questioned authority in this field.

¹² H. Hleb-Koszańska: op.cit. s. 48.

¹³ Tamże, s. 50.

¹⁴ H. Hleb-Koszańska: *Integralny bibliotekarz Adam Łysakowski*. W: *Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego*. Wrocław 1974, s. 216-234.

BIBLIOTEKI BULGARSKIE W DOBIE SIECI GLOBALNEJ¹

Aleksandăr Dimčev
Uniwersytet Sofijski
Sofia (Bułgaria)

*Biblioteka, bibliotekarstwo, społeczeństwo
informacyjne, Bułgaria*

Artykuł omawia przede wszystkim problemy bibliotek bułgarskich. Analizując ich sytuację, poszukując dla nich miejsca w procesie rozwoju praktyki bibliotecznej w kontekście międzynarodowym.

Od 5000 lat w bibliotekach przechowuje się ludzką pamięć. Podlegając różnym metamorfozom – wielbione, niszczone, odradzające się z popiołów – były świadkiem początków oraz rozwoju cywilizacji i kultury. Biblioteka była i u zarania internetowego „cudu”. Dzięki zgromadzonemu doświadczeniu na temat zasad organizacji, przeszukiwania i udostępniania zasobów informacyjnych, biblioteka słusznie może być traktowana jako pierwszy użytkownik, zbierający i generujący nowe technologie informacyjne. U progu nowego tysiąclecia biblioteki stanęły w obliczu wyzwań, przemian i poważnej konkurencji. Znalazły się w punkcie przecięcia wielu procesów i zjawisk związanych ze społeczeństwem informacyjnym. W chwili obecnej biblioteki są szczególnie ważne, gdyż zapewniają obywatelom dostęp do informacji. Są instytucjami najbardziej demokratycznymi. Inwestowanie w biblioteki oznacza inwestowanie w demokrację i przyszłość narodów.

Po tysiącleciach istnienia – korzystając z łacińskiego zwrotu *Quo vadis?* – zadajmy sobie pytanie dotyczące bibliotek. Historycy wyróżniają następujące modele, związane z paradygmatem instytucji bibliotecznej:

- biblioteka starożytna i antyczna;
- biblioteka średniowieczna;
- biblioteka tradycyjna;
- biblioteka wirtualna;
- biblioteka hybrydalna.

Wydaje mi się, iż dzisiaj możemy już zacząć mówić o nowym modelu biblioteki

„bibliotece kompatybilnej z naturą” (ang. „a library compatible with nature” – przyp. tłum.). Jest ona efektem wysokorozwiniętych technologii oraz odwiecznego dążenia człowieka do zarządzania wiedzą i uniwersum informacji, zbieraniem ich oraz badania mechanizmów działania zjawisk natury. W takim modelu biblioteki orientacja technologiczna i humanistyczna realizowane są jako wzajemnie powiązane.

¹ Tłumaczenie bułgarskiej wersji referatu *Bălgarskite biblioteki v uslovijata na globalnata mreža. Bulgarian libraries under the conditions of a global network* zamieszczonego w tomie „Libraries in the age of the Internet”, Sofia, 2001.

Jaki model biblioteki będzie miał przyszłość i co czeka bibliotekę tradycyjną? Jest to pytanie wyjątkowo trudne, na które nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi.

Pozwolę sobie wykorzystać tu metaforę ośmiornicy i perłopława, która pomoże nam przyjrzeć się światu „biblioteki kompatybilnej z naturą” i idei biblioteki przyszłości. W globalnym oceanie informacji sukcesem i uznaniem społeczeństwa cieszyć się będą te biblioteki, które wykorzystają zasadę „ośmiornicy” i zapewnią wiedzę poprzez wszędzie poszukujące i zapuszczające się macki technologii komunikacyjnych i informacyjnych: sieci, centra informacyjne, globalną supermagistralę, Internet i inne. Co się stanie z „perłopławem” – biblioteką tradycyjną, gromadzącą przez całe lata swe drogocenne perły? Można przypuszczać, że jeszcze przez jakiś czas – dzięki korzystnemu wizerunkowi, jaki sobie stworzyła i nostalgii ludzi tęskniących do „swoich dobrych czasów” – będzie się ona cieszyć szacunkiem i zainteresowaniem społeczeństwa. Nie chcąc jednak odejść do lamusa dziejów – musi przejść gruntowne przemiany. Nadchodzi nowa generacja a społeczeństwo coraz częściej określane jest świętym słowem „informacyjne”. Biblioteki muszą mu prawdziwie służyć, aby zasłużyć na jego zaufanie.

Jakie są szanse bibliotek bułgarskich w następnych latach? Oto ważniejsze czynniki i przesłanki określające tendencje rozwoju bibliotekarstwa w Bułgarii:

- poważny kryzys ekonomiczny, charakteryzujący się długim zewnętrznym w wysokości ok. 10 mld dolarów;
- transformacja gospodarki i rolnictwa, której towarzyszą wyjątkowo negatywne procesy;
- poważny kryzys demograficzny, prowadzący do spadku liczby ludności – starzenia się społeczeństwa i emigracji – głównie młodego pokolenia – (700-800 tys. osób w ciągu ostatnich 10 lat);
- niska siła nabywcza ludności – średnia płaca wynosi ok. 110 dolarów;
- mimo że w Bułgarii została opracowana Narodowa Strategia Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego, to z powodów finansowych nie jest realizowana;
- brak wyraźnie określonej polityki rozwoju kultury bułgarskiej i jej wspierania finansowego, w tym również bibliotek; brak też adekwatnej do nowych realiów bazy merytorycznej bibliotek;
- poważna stagnacja na rynku książki (tylko ok. 8% ludności może sobie pozwolić na kupno książek; biblioteki z powodu braku środków nie należą do podmiotów kształtujących rynek); nakłady książek oscylują w granicach 500-1000 egz.;
- rynek handlu informacją w Bułgarii oceniany jest na ok. 5,5 mln dolarów (dane za rok 1998); taka wielkość nie pozwala biznesowi informacyjnemu angażować się poważnie w politykę inwestycyjną;
- tylko ok. 4 % ludności korzysta z Internetu (około 330 tys. osób); opłaty telefoniczne są zbyt wysokie dla użytkowników (pochłaniają ok. 2,5 % domowego budżetu); występują problemy z jakością i szybkością dostępu do Internetu przy wykorzystaniu linii telefonicznych; niewiele gospodarstw domowych posiada komputer – ok. 18 tys.; w Bułgarii działa ok. 200 dostawców Internetu; nowością jest rozwój rynku kart do Internetu;
- w ciągu ostatnich 2-3 lat, niezależnie od trudności, obserwuje się proces aktywnego tworzenia bułgarskich stron WWW (około 4000) – głównie instytucji gospodarczych;

– obserwuje się ruch na rynku technologii informacyjnych – obroty w 1999 r. w porównaniu z 1998 r. wzrosły o 50% (ogółem wydano ok. 153 mln dolarów); dane jednak wykazują, że wydatkuje się na nie tylko ok. 0,1% PKB; Bułgaria jest nieco w tyle w stosunku do pozostałych krajów Europy Środkowo-Wschodniej w dziedzinie zakupu technologii informacyjnych.

W świetle przedstawionych tendencji przybliżony obraz bibliotek w Bułgarii wygląda następująco:

– biblioteki w kraju dążą do transformacji, która zachowałaby nagromadzone dobre tradycje, zasoby, doświadczenie i znalazła dla nich nowe miejsce oraz zadanie; w obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej jedyną jednak metodą jest jednostkowe pokonywanie trudności, wywołanych drastycznym spadkiem nakładów finansowych na biblioteki; w ciągu ostatnich 10 lat w Bułgarii zamknięto około 2500 bibliotek spośród 10 000 istniejących; setki innych traktuje się jako działające, ale w praktyce biblioteki te nie funkcjonują; proces ten nie jest kontrolowany, co prowadzi do poważnego naruszania sieci bibliotecznej w kraju i zamykania bibliotek zdolnych do działania;

– środki finansowe przekazane bibliotekom przeznaczone są przede wszystkim na płace pracowników i na cele gospodarcze – ogółem 71,1% we wszystkich bibliotekach w 1999 r. (wśród bibliotek publicznych dochodzi do 90%; lepsza sytuacja panuje w bibliotekach uniwersyteckich); w 1999 r. środki wydatkowane na biblioteki w Bułgarii wyniosły 0,09% PKB, co jest wskaźnikiem bardzo niskim w porównaniu z krajami Europy Środkowej i Wschodniej stwarzającymi z UE; jeśli ta niepomysłna sytuacja nie ulegnie zmianie, istnieje poważne ryzyko, że już wkrótce biblioteki przekształcą się w przechowalnię przestarzałej literatury, które z czasem stracą jakiekolwiek znaczenie; biblioteki nastawiają się na pozyskiwanie dodatkowych środków z programów i usług oraz od sponsorów; problem darowizn w Bułgarii związany jest z brakiem silnych fundacji (z wyjątkiem fundacji „Otvoreno obštestvo” [bułgarski oddział fundacji Sorosa – przyp. tłum.]), jak też z preferencjami darczyńców;

– ograniczone możliwości finansowe bibliotek mają wpływ na ich zasoby; notuje się bardzo wyraźny spadek w kompletowaniu książek i periodyków; biblioteki nie są w stanie pozyskiwać źródeł informacji; liczba tytułów wydawnictw periodycznych w krajowej sieci bibliotecznej spadła ze 183 997 egzemplarzy nabytych w roku 1989 do 53 782, co stanowi 29,2% zakupów sprzed 10 lat; do zbiorów bibliotecznych – w porównaniu z rokiem 1989 – zakupiono o ponad 2/3 mniej nowych książek bułgarskich; literatura obca otrzymywana jest przede wszystkim z darów; do wyjątków należą biblioteki nabywające nowe nosniki informacji typu CD ROM;

– niepomysłną sytuację bibliotek bułgarskich komplikuje również powolne wdrażanie w nich nowych technologii informacyjnych; czyni to z nich nierównorzędnego partnera w wymianie informacji oraz w zapewnianiu jakościowej i efektywnej obsługi bibliotecznej; w Bułgarii, przede wszystkim dzięki wysiłkom i finansowemu wsparciu fundacji „Otvoreno obštestvo”, rozpoczęto tworzenie Krajowej Skomputeryzowanej Sieci Biblioteczno-Informacyjnej; brak środków i oficjalnej polityki ze strony państwa hamuje rozwój tej sieci; w około 100 bibliotekach tworzone są sieci lokalne lub oddzielne stanowiska komputerowe; skomputeryzowana została bibliografia narodowa; rezultaty osiągnięte w dziedzinie informatyzacji są wynikiem usilnych starań bibliotekarzy w poszczególnych bibliotekach, a nie docelowej strategii; poszczególne biblioteki – ok. 47 – mają dostęp do Internetu; jedynie trzy biblioteki umożliwiają

poprzez Internet dostęp do swoich katalogów elektronicznych, a dwie – poprzez Telnet;

- w ciągu około 10 lat liczba czytelników w bibliotekach zmniejszyła się o ok. 30% – 1,3 mln; użytkownicy wolą korzystać z bibliotek ogólnokształcących i uniwersyteckich, którym udaje się zachować swoją pozycję; dane pokazują, że publiczność biblioteczną w bibliotekach ogólnokształcących stanowią młodzi ludzie do 25 roku życia (ok. 65% czytelników); w bibliotekach uniwersyteckich liczba czytelników znacząco wzrasta, co umacnia znaczenie bibliotek dla przyszłości kształcenia, rozwoju czytelnictwa, ich roli w tworzeniu nowego stosunku do technologii informacyjnych;

- za pozytywną tendencję w sektorze bibliotecznym można uznać powstanie w naszym środowisku stowarzyszeń zawodowych; należy tu podkreślić działalność Związku Pracowników Biblioteki i Informacji oraz jego wysiłki zmierzające do ukształtowania nowego rodzaju państwowej polityki biblioteczno-informacyjnej; Związek przygotował dwa projekty ustaw, które przekazano do Zgromadzenia Narodowego;

- pozytywnym, dla rozwoju bibliotek bułgarskich po roku 1990, faktem jest także uporządkowanie kształcenia bibliotekarskiego.

W przedstawionej tu częściowej analizie sytuacji bibliotek w Bułgarii można dostrzec poważne obawy o przyszłość tych instytucji. Bardzo trudno będzie bowiem znaleźć dla nich miejsce we współczesnych modelach rozwoju bibliotecznego. Wyraźnie widać, że ojczyzna „ojca komputera”, Johna Atanassova, drastycznie pozostaje w tyle w zakresie biblioteczno-informacyjnego zabezpieczenia społeczeństwa. Rozwiązanie tego problemu wymaga odpowiedniej polityki państwa, poważnych inwestycji finansowych i zmiany stosunku do sektora biblioteczno-informacyjnego.

Chciałbym wierzyć, że tak się stanie, dzięki czemu biblioteki bułgarskie nie zamienią się w zapomniane, zagrzebane w piasku „perłopławy”, które utraciły blask swoich pereł – jak we wspomnianej przeze mnie na początku mojego artykułu metaforze.

Z bułgarskiego przełożyła Maria Przastek-Samokowa

Summary

The article discusses the issues of Bulgarian libraries. The author, professor of Sofia University, provides readers with analysis of their situation, searching their place in the process of library practices development in the international context. In presented partial analysis of Bulgarian libraries situation might be noticed serious threats on future of these institutions. In comparison to contemporary models of library development and development of social information provision Bulgarian libraries drastically fall behind. The solution of this problem calls for adequate state policy, serious financial investments and changing attitude towards library and information sector.

POLE SEMANTYCZNE KULTURY W UNIWERSALNYCH JĘZYKACH INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH

Zina Jarmoszuk
Narodowe Centrum Kultury
Warszawa

Pole semantyczne, uniwersalne języki informacyjno-wyszukiwawcze, kultura

Tworzenie hipertekstowych systemów informacyjnych, a przede wszystkim związane z nimi możliwości korzystania z informacji gromadzonej, opracowywanej i udostępnianej w różnych miejscach sprawiają, że celowe jest analizowanie istniejących już systemów dokumentacyjnych i informacyjnych, a także ich języków informacyjno-wyszukiwawczych pod kątem możliwości ich wykorzystania w nowych systemach. W artykułach zamieszczonych w poprzednich numerach „Zagadnień Informacji Naukowej”¹ przedstawiliśmy analizę zakresu i struktury pola semantycznego terminu *kultura* w jego definicjach oraz pola tematycznego dziedziny „wiedza o kulturze” w metatekstach opisujących kulturę. Celem analizy było określenie ich przydatności do strukturalizacji systemu leksykalno-semantycznego języka informacyjno-wyszukiwawczego projektowanego informacyjnego systemu hipertekstowego o kulturze. W prezentowanym poniżej artykule przedstawiamy analizę pola semantycznego kultury najważniejszych uniwersalnych języków informacyjno-wyszukiwawczych w słownikach: Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej (UKD), Klasyfikacji Biblioteki Kongresu (KBK), Polskiej Klasyfikacji Tematycznej (PKT), języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) i języka haseł przedmiotowych KABA (Katalogi Automatyczne Bibliotek Akademickich – kartoteka haseł wzorcowych).

Pole semantyczne języków informacyjno-wyszukiwawczych

Definicja pola semantycznego języka naturalnego, określająca je jako „zbiór wyrażen pozostających względem siebie w określonych relacjach semantycznych”² jest przydatna do definiowania pola semantycznego języka informacyjno-wyszukiwawczego. Pamiętać jednak należy, że pole języka informacyjno-wyszukiwawczego nie rozwija się spontanicznie, tak jak w językach naturalnych, lecz jest projektowane i budowane zgodnie z przyjętymi regułami. Tworzone jest w sposób zorganizowany, obejmuje więc swoim zakresem

¹ Jarmoszuk Z.: *Pole semantyczne terminu kultura w definicjach kultury*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” nr 1, 2001, s. 17-34 oraz *Zakres pola tematycznego dziedziny „wiedza o kulturze” w metatekstach dokumentów prezentujących kulturę w ujęciu diachronicznym*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” nr 1, 2002, s. 47-60.

² *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Oprac. Bożenna Bojar. Warszawa: SBP 2002, s.197.

obszar ściśle określony przez te pojęcia i terminy, które zostały świadomie wprowadzone, i które można wyrazić za pomocą środków tego języka. Cel i przeznaczenie języka informacyjno-wyszukiwawczego określa zakres jego pola semantycznego, będącego sumą zakresów jego wyrażań. Zakres jest tym mniejszy, im bardziej wyspecjalizowany jest język. Dla specjalistycznego systemu informacji struktura pola semantycznego to w miarę precyzyjnie podzielony na kategorie zbiór wyrażań, które strukturalizują pole tematyczne poprzez kategoryzację informacji zawartej w dokumentach i informacji o dokumentach. Obraz świata przedstawiany w dokumencie to, między innymi, przyjęta przez autora dokumentu kategoryzacja tego świata. Język informacyjno-wyszukiwawczy jest z kolei obrazem porządku kategorialnego przyjętego przez jego projektantów. Użycie jiw polega na jak najlepszym „przeniesieniu” obrazu świata dokumentu w obraz rzeczywistości ukształtowany i zapisany w danym jiw. Kategoryzacja przestaje być operacją wewnątrzjęzykową, staje się zarazem działaniem i rezultatem tego działania łączącym dokument i język informacyjno-wyszukiwawczy. „Wiedza o bezpośredniej rzeczywistości pozajęzykowej jiw powinna być, obok wiedzy o rzeczywistości opisywanej w dokumentach, jedną z dwóch podstaw orzekania o strukturze jiw w ogóle. Obecnie zauważa się wyraźną dominację drugiej z nich, i to często w postaci wątpliwych, subiektywnie ukształtowanych obrazów. Zapomina się, że kategoryzacja znaczeniowa słownictwa wymaga zawsze z jednej strony odwołania się do wiedzy pozajęzykowej, umożliwiającej wskazanie najistotniejszych dla użytkowników cech desygnatów, które powinny być odwzorowane w strukturze morfologicznej wyrażenia lub w jego definicji, z drugiej zaś – wskazania cech uznanych za relewantne ze względu na funkcje metainformacyjną i wyszukiwawczą oraz, że nie da się sprawnie i wyczerpująco wskazać owych cech relewantnych bez odwoływania się do wiedzy o rzeczywistości funkcjonowania jiw. Znaczenie bowiem to nie wierne odzwierciedlenie cech odpowiadającego wyrażeniu obiektu, ale świadoma transformacja językowa uwydatniająca jedne cechy, a pomniejszająca czy wręcz eliminująca inne”³.

Strukturalizacja pola semantycznego jiw jest bezpośrednio związana ze sprawnością wyszukiwawczą systemu. Pole powinno być dobrze ustrukturalizowane w przypadku specjalistycznego systemu, ponieważ łatwiej jest wówczas kontrolować liczbę wyrażań, ich zakres, treść, relacje zachodzące między wyrażeniami i łatwiej zapewnić większą efektywność wyszukania informacji relewantnej dla użytkownika.

W teorii systemów informacji problem odwzorowywania w zbiorach informacyjnych informacji relewantnych dla użytkownika znany jest jako problem reprezentacji wiedzy⁴. Jest to problem szczególnie istotny w nowoczesnych hipertekstowych systemach informacyjnych, ponieważ problem reprezentacji wiedzy w systemie sprowadza się przede wszystkim do odpowiedniej struktury języka, a zwłaszcza struktury jego pola semantycznego, odwzorowanej w planie wyrażania. Przydatność dla projektowanego hipertekstowego systemu informacyjnego istniejących jiw należy rozpatrywać z punktu widzenia strukturalizacji pola semantycznego. Ważne jest więc prześledzenie znaczenia wyrażań na dwóch płaszczyznach: planu wyrażania i planu treści czyli analizy form wyrażań odwzorowujących w danym języku plan treści.

³ J. Woźniak: *Kategoryzacja*. Warszawa: SBP 2000, s.143-144.

⁴ E. Artowicz: *Reprezentacja wiedzy w systemie informacyjno-wyszukiwawczym. Zagadnienia relewancji*. Warszawa: SBP 1997.

Pole semantyczne kultury w słownikach uniwersalnych języków informacyjno-wyszukiwawczych

Podział języków informacyjno-wyszukiwawczych na uniwersalne i specjalistyczne dokonywany jest ze względu na zakres odwzorowanej w nich wiedzy. Uniwersalny jiw to język, którego pole semantyczne obejmuje całe uniwersum, odwzorowuje zakres tematyczny wiedzy opracowany w oparciu o określone kryteria. Kryteria te zwykle definiowane dość ogólnie służą organizacji leksyki wewnątrz wszystkich klas tematycznych lub kategorii wyodrębnionych na podstawie przyjętego podziału dyscyplinarnego. Podziały takie z założenia służyć mają identyfikacji elementów języka i reprezentowanych przez nie desygnatów pośrednich niezależnie od tego, z jakiego punktu widzenia są rozpatrywane, czy też jakiego przedmiotu badawczego dotyczą. Zazwyczaj podziały na określone klasy tematyczne lub tematy w uniwersalnych jiw pełnią funkcję instrumentu semantycznej organizacji zbioru jednostek leksykalnych języka i określają zakres pola semantycznego. Zaletą uniwersalnych jiw jest możliwość wykorzystania ich jako wzorca dla organizacji wiedzy we wszystkich jej obszarach. Z punktu widzenia strukturalizacji pola semantycznego dla określonej dziedziny wiedzy brak jest w tych językach takiego grupowania jednostek leksykalnych, które umożliwiają określanie zakresu takiego pola. Specjalistyczne jiw, traktowane również jako instrument semantycznej organizacji zbioru wyrazów o zakresie pola semantycznego obejmującego jedną dyscyplinę lub jeden obszar badawczy, dla strukturalizacji pola semantycznego, spełniają użyteczną funkcję grupowania jednostek leksykalnych w kategorii uznane za istotne dla tej dziedziny wiedzy. Cechą charakterystyczną specjalistycznych jiw i ich zaletą jest odzwierciedlenie poprzez relacje porządkujące sposobów definiowania wielu pojęć nadrzędnych i w miarę dokładne określanie zakresu pola semantycznego.

Pole semantyczne terminu *kultura* w rozpatrywanych uniwersalnych jiw można „obejrzeć” w ich słownikach poprzez artykuł przedmiotowy języka hasel przedmiotowych lub prezentację symbolu w odpowiednich działach i klasach klasyfikacji. Można też prześledzić „realizację” języka w konkretnych tekstach (hasłach przedmiotowych, symbolach złożonych).

I. Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiątna (UKD)

W 1907 roku Międzynarodowy Instytut Bibliograficzny opublikował pierwsze wydanie tablic Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej, które powstały w oparciu o publikowane wcześniej, bo od 1897 roku do 1905 w wersji francuskiej, zeszyty zmodyfikowanej Klasyfikacji Dziesiątnej Deweya. Zastosowany w Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątnej podział wiedzy oparty został na systematyce nauk angielskiego myśliciela z przełomu XVI/XVII wieku Francisza Bacona de Verulam oraz ideach zawartych w filozoficznych pracach Hegla⁵. Podstawowa systematyka wiedzy stosowana w UKD powstała więc ponad 100 lat temu. Jednak jest UKD nadal jedną z najbardziej szczegółowych klasyfikacji piśmiennictwa dostosowanych do potrzeb rejestracji i opisu literatury naukowej i technicznej.

⁵ B. Sosińska-Kalata: *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa: SBP 1995.

Słownik UKD zawiera tablice klasyfikacyjne i alfabetyczny indeks przedmiotowy. Tablice klasyfikacyjne są częścią główną słownika, wskazując znaczenie poszczególnych symboli i interpretację ich odpowiedników słownych, która wynika z lokalizacji reprezentowanych przez nie klas w strukturze klasyfikacji. Indeks alfabetyczny pełni rolę wykazu pomocniczego, pozwalającego odnaleźć odpowiednie miejsce w schemacie klasyfikacyjnym.

UKD odzwierciedla stan piśmiennictwa, a jej zadaniem nie jest odzwierciedlenie rzeczywistości pozajęzykowej lub klasyfikacji wiedzy, lecz reprezentowanie zawartości treściowej dokumentów i potrzeb użytkowników, które nie muszą być zgodne z dziedzinowym porządkowaniem zagadnień. Analizując pole semantyczne kultury, nie można o tym nie pamiętać.

Obecnie obowiązuje w UKD następujący podział wiedzy na pierwszym szczeblu klasyfikacji:

Dział 0	Zagadnienia ogólne
Dział 1	Filozofia. Psychologia. Logika
Dział 2	Religia. Teologia. Religioznawstwo
Dział 3	Nauki społeczne. Prawo. Administracja
Dział 4	-
Dział 5	Matematyka. Nauki przyrodnicze
Dział 6	Nauki stosowane. Medycyna. Nauki techniczne. Rolnictwo
Dział 7	Sztuka. Rozrywki. Sport
Dział 8	Językoznawstwo. Nauka o literaturze. Literatura piękna
Dział 9	Archeologia. Prehistoria. Geografia. Biografie. Historia

W schemacie na pierwszym szczeblu klasyfikacji kultura weszła do działu 0 Zagadnienia ogólne i znalazła się w dziale 00 zawierającym, tzw. prologomena czyli ogólne podstawy nauki i kultury, w poddziale 008

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta: **symbol 008 Cywilizacja. Kultura. Postęp**

008	Cywilizacja. Kultura Postęp <i>Filozofia kultury zob. 130.2</i> <i>Socjologia kultury zob. 316.7</i> <i>Postęp naukowo-techniczny zob. 62::008</i> <i>Historia kultury zob. 930.85</i>
008.2	Futurologia. Prognozowanie, przewidywanie i planowanie cywilizacji, kultury i postępu. Metaprognostyka <i>792.001.18 Przyszłość teatru</i> <i>zob. też:</i> <i>001.18 Przyszłość wiedzy. Przewidywanie w nauce</i> <i>338.27 Prognozowanie gospodarcze</i>

Tak „zdefiniowana” kultura jest wyraźnym odbiciem utożsamiania przez tradycję angielską i francuską kultury z cywilizacją. Za pomocą pojęcia „cywilizacja” społeczeństwo zachodnie usiłowało określić swoją swoistość, swoją wyższość nad wcześniejszymi lub współczesnymi mu społeczeństwami „bardziej prymitywnymi” oraz swoją dumę czyli poziom rozwoju technicznego, reguły swojego sposobu bycia, stan poznania naukowego, jaki osiągnęło, ewolucję poglądów na naukę, wiedzę i świat oraz wiele innych elementów podkreślających osiągnięty poziom rozwoju cywilizacyjnego. Traktowanie kultury jako synonimu cywilizacji wyznacza dla obu tych nazw zbyt szerokie ramy,

co sprawia, że symbol ten w UKD jest trudnym do zdefiniowania i stosowania w praktyce dokumentacyjnej. Tworcy klasyfikacji kierowali się przede wszystkim stanem nauki w końcu XIX wieku i, tworząc taki schemat klasyfikacyjny, zakładali pewną jednorodność rzeczywistości ludzkiej, uniemożliwiając dostrzeganie jej wewnętrznych różnicowań.

Zarówno w nauce, jak i języku potocznym, także współcześnie, terminy *cywilizacja* i *kultura* są często traktowane synonimicznie, ale też nierazko zdarzają się takie sytuacje, które tej synonimiczności zaprzeczają. Używa się, na przykład, zwrotu *udogodnienia cywilizacyjne*, nie używa się natomiast zwrotu *udogodnienia kulturowe*, *udogodnienia kulturalne*. Przecistawianie pojęć *kultura* i *cywilizacja* ma swoje źródło nie w refleksji teoretycznej, ale w procesach psychospołecznych, które Norbert Elias⁶ nazywa „samowiedzą narodową”, kształtowaną poprzez tradycję doświadczeń narodowych i treści emocjonalnych zawartych w tych pojęciach. Tradycja francuska i angielska preferuje termin *cywilizacja*, niemiecka natomiast termin *kultura*. W polskiej nauce pojęcie kultury jest traktowane podobnie jak w tradycji niemieckiej, a więc podkreśla się różnicę między kulturą a cywilizacją. Jednak w okresie kiedy kształtowało się naukowe pojmowanie kultury, przede wszystkim na gruncie antropologii, terminów tych używano zamiennie. Przykładem jest klasyczna definicja kultury E. Tylora z 1871 roku, zaczynająca się od słów „kultura czyli cywilizacja...”⁷. Konsekwencją takiego rozumienia kultury jest przytoczona wyżej definicja (interpretacja słowna) symbolu 008 UKD.

Przez wiele lat publikacjom z dziedziny kultury przydzielano symbol 008 oraz symbole innych dyscyplin. Nie dostrzegano potrzeby zajmowania się kulturą jako oddzielnym zagadnieniem. Związane jest to z późniejszym zainteresowaniem różnych dziedzin nauki kulturą, jej historią i formami oraz próbami wydzielenia dyscypliny naukowej, którą mogłaby być wiedza o kulturze. Wiedza o kulturze nie jest samodzielną dyscypliną naukową, jest interdyscyplinarną dziedziną wiedzy w naukach humanistycznych, definiowaną najczęściej w oparciu o ogólne antropologiczne pojęcia, takie jak: kultura bytu (kultura materialna, cywilizacja), kultura społeczna, kultura symboliczna (kultura wartości).

Rozwój UKD tylko w pewnym stopniu odzwierciedla zmiany jakie zachodziły w nauce a dotyczyły kultury jako dziedziny wiedzy. Dla kultury, która nie posiada swojej klasy, zasada, że jeśli w systemie klasyfikacyjnym istnieje klasa dla określonej dziedziny nauki, to będzie ona uszczegóławiana w miarę jak ta dziedzina będzie się rozwijać, istotne okazały się zmiany w niektórych działach klasyfikacji, szczególnie w dziale 3 i 7. Najważniejszą ostatnią zmianą w UKD było skreślenie całego działu 301 *Socjologia* i przeniesienie tematyki do nowego działu 316 *Socjologia* i wprowadzenie symbolu 316.7 *Socjologia kultury. Kulturowy kontekst życia społecznego*, który reprezentuje kulturę definiowaną poprzez jej społeczny charakter, jako element zmiany społecznej, zmian w społeczeństwie, grupie, element stylu życia i systemu komunikacji społecznej. Nazwy ważniejszych zagadnień, które mieszczą się w zakresie symbolu 316.7 to: Kultura różnych społeczeństw. Cywilizacja. Podkultury. Subkultury. Kultury różnych grup. Dynamika kultury (Akulturacja. Zmiana kulturowa. Rozprzestrzenianie się kultury. Socjalizacja. Sankcje społeczne. Uspołecznianie

⁶ N. Elias: *Przemiany obyczajów w cywilizacji Zachodu*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy 1980.

⁷ *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Pojęcia i problemy wiedzy o kulturze*. Red. Antoni na Kłoskowska. Wrocław: Wiedza o kulturze 1991.

zachowań)⁸. Powstanie symbolu 316.7 zostało w pewnym sensie „wymuszone” przez liczbę tematów dokumentów, które zaczęły sprawiać kłopoty przy przydzielaniu im symboli. Zbyt pojemny i nieprecyzyjny okazał się bowiem symbol 008::301.

Symbol 316.7, definiujący najprecyzyjniej pewne aspekty rozumienia kultury, w tablicach UKD opisany jest poprzez następujące podziały⁹:

316.7	Sociology of culture. Cultural context of social
316.72	Various types of culture
316.722	Culture of various societies. Civilization
316.723	Subcultures. Cultures of various groups
316.728	Style of life. Sociology of everyday life ⇒ 304.3
316.73	Cultural dynamics
316.732	Acculturation
316.733	Cultural change
316.734	Diffusion of culture
316.735	Enculturation ⇒ 316.614
316.74	Agencies of culture. E. g. religion, science ⇒
001	<i>Sociology of knowledge</i>
2	<i>Sociology of religion</i>
316	<i>Sociology of sociology</i>
37	<i>Educational sociology</i>
7	<i>Sociology of the arts</i>
78	<i>Sociology of music</i>
81	<i>Sociology of language</i>
82	<i>Sociology of literature</i>
316.75	Normative and evaluative aspects of culture. Ideology
316.752.4	Value conflicts
316.754	Norms and laws
316.754.4	Norm conflicts
316.754.6	Taboos
316.758	Anomie. Social disintegration
316.77	Social communication. Sociology of communication ⇒ 007
316.772	Kinds communication
316.772.2	Communication according to coding and decoding Verbal, nonverbal, open, formal communication
316.772.3	Communication according to differentiation. Multistep, direct, unilateral, network communication
316.772.4	Communication according to participation. Interpersonal, dynamic, public communication
316.772.5	Communication according to computerization. Man-machine communication
316.773	Subject of communication
316.773.2	Form of the subject of communication. Symbols
316.773.3	Content of the subject communication. Message
316.773.4	Meaning and interpretation of the subject of communication
316.774	Means of information transfer. Channels. Media

⁸ Na podstawie: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiątna. Wydanie skrócone dla bieżącej bibliografii narodowej i bibliotek publicznych*. Warszawa: BN 1997.

⁹ Na podstawie komputerowej kartoteki wzorcowej symboli UKD Master Reference File (MRF), zawierającej około 70 tysięcy symboli wraz z odpowiednikami słownymi w języku angielskim. Kopia MRF udostępniona została w Bibliotece Narodowej

	⇒ 654.1 Sociological aspects of telecommunication
316.775	Participants in communication
316.775.2	Communicator Transmitter
316.775.3	Mediator.
	Filter. Gatekeeper. Multiplier. Opinion leader. Modulator
316.775.4	Receiver. Audience
316.776	Communication processes. Information exchange
316.776.2	Effects on communication
316.776.22	Quality of information flow.
	Redundancy. Noise. Barrier
316.776.23	Influence on subject.
	Biased information. Distortion
316.776.3	Effects of communication
316.776.32	Dissemination. Use
316.776.33	Impact
316.776.34	Reaction. Feedback
316.776.4	Metacommunication.
	Reflectivity. Assessment

Uzupełnieniem tablic głównych i pomocniczych UKD jest indeks przedmiotowy, który w układzie alfabetycznym prezentuje w jednym miejscu wszystkie ujęcia przedmiotu rozrzucone w wielu działach. W założeniu podawać też powinien wyrażenia synonimiczne niewystępujące w odpowiednikach słownych przedmiotu. Dla kultury indeks jest zatem dookreśleniem zakresu pola informacyjnego terminu poprzez inne wyrażenia. Przy definiowaniu terminu nie można poprzestać tylko na odnalezieniu go poprzez hasło w indeksie. Poprawność wyboru należy potwierdzić sprawdzając jego kontekst słownikowy, miejsce w schemacie klasyfikacyjnym.

Kultura w słowniku UKD znalazła się w bardzo różnych działach, praktycznie można ją odnaleźć we wszystkich działach z pierwszego poziomu podziału w schemacie klasyfikacyjnym.

Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiąta (1997): indeks przedmiotowy

Kultura 008
Kultura – domy kultury 374.183
Kultura – działalność polskich placówek kulturalno-oświatowych za granicą 374(438-87)
Kultura – filozofia 130.2
Kultura – historia 930.85
Kultura – instytucje kulturalno-oświatowe 061.237
Kultura – nadzór administracyjny 351.85
Kultura – pedagogika 37.013.43
Kultura – poszczególne działy – socjologia 316.74
Kultura – potrzeby kulturalne 330.163
Kultura – prognozowanie 008.2
Kultura – socjologia 316.7
.....
Kultura materialna 930.85
Kultura polska – historia 94(438)::008
Cywilizacja 008
Cywilizacja – socjologia 316.7
Cywilizacja – wpływ na samopoczucie 364.1

UKD jest często traktowana jako układ klasyfikacyjny „ujęciowy” w przeciwieństwie do „przedmiotowego”, reprezentowanego, na przykład, przez JHP. Podział ten, budzący wiele zastrzeżeń, wypływa z podziału według dziedzin wiedzy (zgodnie z przyjętą przez twórców UKD klasyfikacją nauk) i przechodzenia do coraz szczegółowszych zagadnień, które są przedmiotami tych nauk. Każde zagadnienie jest reprezentowane przez symbol, który ma z góry ustalone przyporządkowanie do konkretnej nauki, widoczne w poszczególnych elementach symbolu. Przyporządkowanie to wskazuje, w jakim aspekcie rozpatrywany jest dany przedmiot, na przykład w aspekcie historycznym, socjologicznym, filozoficznym, ekonomicznym. Prowadzi to jednak do wielokrotnego występowania jednego przedmiotu w schemacie. Dotyczy to także terminów, które wchodzą w zakres pola semantycznego kultury – na przykład odpowiednik słowny *Środki masowego przekazu* przyporządkowany jest kilku różnym symbolom UKD: 659.3; 316.77 oraz 7.096/.097, treść tych symboli jest jednak różna. O wyborze decyduje treść zawarta w łańcuchach klasyfikacyjnych, klasach poprzedzających klasę *Środki masowego przekazu*. Symbole te znajdują się w różnych działach na niższych stopniach podziału w zależności od aspektu, w jakim ten termin jest rozpatrywany.

659.3	Informacja masowa. Środki masowego przekazu Socjologia komunikowania. Komunikacja społeczna zob. 316.77 <i>Radio i telewizja jako środki masowego przekazu</i> zob. 7.096/.097
659.235	Doradztwo w zakresie zarządzania i przedsiębiorczości
659.23	Informacja i poradnictwo gospodarcze. Informacja handlowa o towarach i usługach
659.1	Reklama. Środki reklamy
659	Reklama i propaganda. Public relations
65	Organizacja i zarządzanie. Organizacja przedsiębiorstw przemysłowych, handlu, transportu, łączności. Przemysł wydawniczy
6	NAUKI STOSOWANE. MEDYCYNA. NAUKI TECHNICZNE. ROLNICTWO

Przy symbolu 659.3 i jego odpowiedniku słownym zamieszczone zostały dwa odsyłacze całkowite kierujące do innych symboli: 7.096/.097 oraz 316.77

7.096/.097	Radio i telewizja. Działalność instytucji radia i telewizji jako środków masowego przekazu
.....	
7	SZTUKA. ROZRYWKI. SPORT Podanych niżej symboli analitycznych .01/.09 używa się dla całokształtu zagadnień sztuki (...)

316.77	Socjologia komunikowania. Komunikacja społeczna Wpływ środków masowego przekazu, decydentów, cenzury. Sprzężenie zwrotne komunikowania
.....	
316.7	Socjologia kultury. Kulturowy kontekst życia społecznego
316	Socjologia
3	NAUKI SPOŁECZNE. PRAWO. ADMINISTRACJA

Jest to przykład na problemy z umiejscowieniem w schemacie zagadnień interdyscyplinarnych oraz problemy z klasyfikowaniem dokumentów opisujących przedmiot wieloaspektowo.

Organizacja leksyki pola semantycznego kultury w tablicach głównych UKD odwzorowuje w pierwszym rzędzie kryteria relewancji przedmiotowej (przedmiot treści dokumentu) w układzie dyscyplinarnym. Wyodrębnienie i strukturalizacja pola semantycznego dla zagadnień kultury jest zabiegiem wymagającym wiedzy pozajęzykowej jak również wiedzy o samym języku. W UKD „zmieścić się” mogą wszystkie wyrażenia, które tworzą pole semantyczne kultury, ale ich rozproszenie sprawia, że nie tworzą pola spójnego i podzielonego według kryteriów relewantnych dla użytkownika systemu hipertekstowego.

II. Klasyfikacja Biblioteki Kongresu (KBK)

Opracowywanie KBK zapoczątkowano na przełomie XIX i XX wieku. Jak i w innych klasyfikacjach bibliotecznych podział dyscyplinarny jest podstawową formułą organizacji wiedzy w tej klasyfikacji. KBK powstała jako system organizacji tematycznej księgozbioru jednej biblioteki¹⁰. Znajduje to swój wyraz w strukturze języka, która jest w przeważającej mierze monohierarchiczna. Organizacja każdego z działów głównych podporządkowana jest problematyce określonych dziedzin. Poszczególne działy opracowywane były przez specjalistów z danej dziedziny i tworzone metodą indukcyjną, a więc zgodnie ze strukturą gromadzonych dokumentów. Wewnątrz działów odwzorowywano strukturę poszczególnych dziedzin wiedzy, zgodnie z organizacją współczesnej nauki i nauczania w Stanach Zjednoczonych. Funkcję indeksu do całości KBK pełni wykaz haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu (*Library of Congress Subject Headings, LCSH*), w którym wszystkie hasła zaopatrzone są w odpowiadające im symbole KBK.

KBK należy do grupy systemów klasyfikacyjnych najszerzej stosowanych na świecie. W Polsce w Bibliotece Szkoły Głównej Handlowej jej zmodyfikowana wersja jest stosowana od lat trzydziestych, w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego zaczęto ją stosować w latach dziewięćdziesiątych dwudziestego wieku. Charakter wyliczający KBK jest powodem dużej objętości jej tablic klasyfikacyjnych, co wynika przede wszystkim z powtarzania tych samych treści w różnych działach. Produktywność języka została zapewniona poprzez pozostawienie miejsc wolnych w symbolach cyfrowych dla nowych tematów.

Symbol dla zagadnień kultury znajduje się w naukach społecznych (H), w socjologii (HM). Kultura, która znalazła się w strukturze klasyfikacji w socjologii, jest zdominowana przez ten aspekt, ujmujący ją w procesie zmian społecznych i łączący tylko poprzez relacje z poddziałem GN Antropologia, w którym obok *etnologii, antropologii społecznej i kulturowej, kultury i procesów kulturowych, strukturalizmu, dyfuzji* znajdujemy również *zmiany społeczne*. Kultura w KBK pojmowana jest więc przede wszystkim w aspekcie społeczno-

¹⁰ Biblioteka Kongresu powstała w 1800 roku, a w 1812 wprowadzono w niej pierwszy system podziału tematycznego zbiorów oparty o podział nauk F. Bacona. Klasyfikacja Biblioteki Kongresu ulegała różnym modyfikacjom, a w pracach nad nią brało udział wiele osób. Po 1987 roku podjęto decyzję o zbudowaniu nowej klasyfikacji, dla której podstawą stała się Klasyfikacja Rozciągliwa Cuttera. Wprowadzono jednak znaczne zmiany zarówno w zakresie rozbudowy szczegółowej, jak i w tworzeniu systemu notacyjnego

antropologicznym, dlatego też w definicji odnaleźć można elementy teorii ewolucji poprzez wyrażenia określające zarówno rozwój kulturowy, jak i rozwój człowieka w kontekście natury, cywilizacji i kultury. Jest to definicja, która ma swoje korzenie w rozważaniach amerykańskich socjologów początku XX wieku na temat istoty kultury, budowania ogólnych teorii modelu podstawowych cech kultury, ich funkcji względem ludzkiego podmiotu, społeczeństwa i środowiska. Jest to ujmowanie wiedzy o kulturze z punktu widzenia procesów przystosowania gatunku ludzkiego oraz procesów sterowania społecznościami. Zmiany, które pokazują kulturę w innych kategoriach, dotyczących teorii kultury, kreowania zjawisk kultury i badania swoistych cech kultury, znajdują się w symbolu 623 Nauki o kulturze.

Klasyfikacja Biblioteki Kongresu. Schemat ogólnego porządku działów dziezinyowych (źródło: <http://lcweb.loc.gov/catdir/cpsol/lcco/lcco.html>)

A – GENERAL WORKS
B – PHILOSOPHY. PSYCHOLOGY. RELIGION
C – AUXILIARY SCIENCES OF HISTORY
D – HISTORY: GENERAL AND OLD WORLD
E – HISTORY: AMERICA
F – HISTORY: AMERICA
G – GEOGRAPHY. ANTHROPOLOGY. RECREATION
H – SOCIAL SCIENCES
J – POLITICAL SCIENCES
K – LAW
L – EDUCATION
M – MUSIC AND BOOKS ON MUSIC
N – FINE ARTS
P – LANGUAGE AND LITERATURE
Q – SCIENCE
R – MEDICINE
S – AGRICULTURE
T – TECHNOLOGY
U – MILITARY SCIENCE
V – NAVAL SCIENCE
Z – BIBLIOGRAPHY. LIBRARY SCIENCE. INFORMATION RESOURCES (GENERAL)

Umiejscowienie kultury w poddziale socjologia i pokazanie tylko części relacji relewantnych dla potencjalnego użytkownika systemu informacyjnego w jaki wchodzi kultura nie tworzy pełnego zakresu pola semantycznego dla kultury. Wyrażenia dotyczące zagadnień kultury są rozproszone i znajdują się w różnych działach nie dając spójnego obrazu pola semantycznego. Jak w praktyce wygląda „realizacja” KBK dla zagadnień kultury zostało sprawdzone poprzez indeks przedmiotowy (LCSH) oraz porządkowanie piśmiennictwa o kulturze w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. W indeksie haseł przedmiotowych¹¹ poprzez artykuł słownikowy dla terminu *kultura* możemy zobaczyć, jak i jakie wyrażenia tworzą jej pole semantyczne pozostając z nim w określonych relacjach.

¹¹ *Library of Congress Subject Headings*. Prepared by the Cataloging Policy and Support Office, Library Services. Washington, D.C.: Library of Congress, Cataloging Distribution Service, 2001

Klasyfikacja Biblioteki Kongresu. Treść symboli 621-656 Kultura

Class H - Social sciences	
Subclass HM - Sociology (General)	
HM 621 -656 Culture	
	Cf. GN 357+, Culture and cultural processes
	Cf. CB, History of civilisation
621	General works
623	Study and teaching. Research. Cultural studies
	Cultural evolution. Social evolution
	Cf. JC 336, Social and evolutionary theories of the state
	Cf. HM 831, Social change
626	General works
628	Sociobiology
	Cf. GN 365.9, Ethnology
631	Social Darwinism
636	Human body
641	Ideology
	Cf. B823.3, Philosophy
646	Subculture. counter culture
651	Sociology of knowledge
	Cf. BD175, Epistemology
656	Time
	Cf. GN 469.5, Ethnology

Culture

[CB (History of civilization)]
[GN 357- GN 368 (Cultural processes)]
[HM 621 - HM 626 (Sociology)]

- UF Cultural sociology
- Sociology of culture
- BT Historical sociology
- RT Civilization
- Education
- Learning and scholarship
- SA *subdivisions* Civilization and Social life
and customs *under names of*
countries, cities, etc.
- NT Acculturation
- Biculturalism
- Buddhism and culture
- Christianity and culture
- Classification - Books - Culture
- Cognition and culture
- Communication and culture
- Communism and culture
- Counterculture
- Cross - cultural studies
- Cultural lag
- Cultural policy
- Culture diffusion
- Educational anthropology
- Fascism and culture
- Guilt and culture
- Hinduism and culture
- Intellectual life
- Intercultural communication
- International relations and culture

Interpersonal relations and culture
 Language and culture
 Mass media and culture
 Material culture
 Personality and culture
 Philistinism
 Political culture
 Politics and culture
 Psychoanalysis and culture
 Religion and culture
 Self – culture
 Social evolution
 Socialism and culture
 Subculture
 World Decade for Cultural
 Development, 1988-1997

– **Origin**

UF Origin of culture

BT Civilization – History

– **Semiotic models**

[GN 357]

BT Ethnology – Methodology

Semiotics

– **Study and teaching**

UF Cultural studies

W Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego dokumenty o kulturze znalazły się w następujących działach i poddziałach klasyfikacji¹²:

Hasła przedmiotowe wybranych dokumentów	Symbol KBK
Kultura	HM 594
Historia społeczna	Sociologia (gen.)
Kultura	HM 621
Polityka kulturalna	Sociologia kultury
Intelektualiści	HM 728
	Grupy społeczne. Stowarzyszenia, wspólnoty
Kultura	HM 1276
	Psychologia społeczna
Polityka kulturalna	NX 760
Przedsiębiorczość	Mecenat
	(NX Sztuka (gen.))
Kultura	LB 45
Antropologia filozoficzna	Pedagogika. Teoria i praktyka
Antropologia i edukacja	
Kultura	GN 357
Etnopsychologia	Etnologia. Antropologia kultury
Hermeneutyka	
Kultura	GN 479.65
Przyroda	Kultura duchowa
Kultura	GV 506
	Gimnastyka. Ćwiczenia gimnastyczne
	(GV Rekreacja. Czas wolny)
Filozofia	B 4691
Kultura	Filozofia polska
	(B Filozofia (gen.). Historia Filozofii)
Kultura	B 59
	Filozofia (gen.)
Prawo - - filozofia	KJC 383
Kultura	Prawo europejskie (gen.)

¹² Do sprawdzenia według jakich symboli KBK zostały uporządkowane książki o kulturze, znajdujące się w wolnym dostępie w BUW, wykorzystano 31 pozycji wybranych z katalogu komputerowego przy pomocy indeksu przedmiotowego. W tabeli przedstawiono tylko 12 wybranych tytułów, ponieważ pozostałe posiadały takie same symbole KBK.

Tak jak w przypadku UKD trudno jest wykorzystać ten język w systemie hipertekstowym o kulturze.

Organizacja wiedzy o kulturze w KBK jest przykładem na organizację pola semantycznego odbiegającego od zasady, że klasa rozbudowuje się w miarę uszczegóławiania dziedziny wiedzy. Wraz z powiększającą się liczbą publikacji o kulturze, świadczącej o rozwoju dziedziny, nie powstaje spójny i relewantny podział jednej klasy, ale dokumenty są indeksowane poprzez nadawanie im symboli różnych klas i podklas.

III. Polska Klasyfikacja Tematyczna (PKT)

PKT jest płytką klasyfikacją o zakresie uniwersalnym i strukturze monohierarchicznej. Zgodnie z koncepcją jej autorzy dążyli do utworzenia takiego jiw, którego podstawowym zadaniem było porządkowanie dokumentów. PKT nie odwzorowuje informacji zawartych w dokumentach, ale porządkuje dokumenty według ich zawartości treściowej. W przeciwieństwie do UKD i jhp klasyfikacja ta nie strukturalizuje pola informacyjnego, ale pole dokumentacyjne, które dla PKT jest w zasadzie i tak szersze niż ewentualny zbiór informacyjny systemu, wyznaczany przez zbiór dokumentów.

PKT powstawała w latach 1976-1982 i miała być wykorzystywana jako klasyfikacja szczytowa projektowanego systemu SINTO – krajowego Systemu Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej. Organizacja podstawowej części PKT oparta została na podziale uniwersum wiedzy na 80 działów głównych.

Działy zostały uporządkowane w pięciu grupach:

01.00.00/22.00.00	Nauki humanistyczne i społeczne
23.00.00/35.00.00	Nauki ścisłe i przyrodnicze
36.00.00/80.00.00	Nauki stosowane. Gałęzie gospodarki
81.00.00/98.00.00	Zagadnienia ogólne i kompleksowe. Informacja naukowa. Księgoznawstwo. Bibliotekoznawstwo
99.00.00	Zbiory uniwersalne. Dokumenty o treści ogólnej

Na drugim i trzecim poziomie podziału zastosowano jednolite układy tematów według pewnego określonego wzorca:

01	Zagadnienia ogólne
02/18	Podział według poddziałów obejmujących: historię dziedziny, organizację, teorię, terminologię, politykę, współpracę międzynarodową, organizację i metodologię badań
19/50	Indywidualny podział dziedziny na dyscypliny szczegółowe, kierunki badawcze
51/60	Zastosowania
61/93	Klasy tworzone na podstawie poddziałów geograficznych
95	Klasy tworzone na podstawie poddziałów języka

Dla dokumentów z interesującej nas dziedziny przesłedzono klasę o symbolu 12.00.00 *Kulturoznawstwo. Kultura*

Polska Klasyfikacja Tematyczna: treść symbolu 12.00.00 Kulturoznawstwo. Kultura

- 12.00.00 KULTUROZNAWSTWO. KULTURA
zob. też 04.21.00 Archeologia
04.23.00 Etnografia
13.00.00 Nauka o sztuce. Sztuka
14.00.00 Komunikacja masowa
16.00.00 Literaturoznawstwo. Literatura piękna
64.00.00 Architektura
82.00.00 Informacja naukowa. Księgoznawstwo. Bibliotekoznawstwo.
Czytelnictwo. Archiwistyka
- 12.02.00 Historia kultury
zob. też 04.25.00 Historia powszechna społeczno-polityczna i gospodarcza
- 12.02.19 Periodyzacja dziejów kultury
12.02.21 Tendencje rozwoju kultury
- 12.06.00 Polityka kulturalna
Zawartość hasła:
- *polityka kulturalna a ideologiczne funkcje państwa*
formy mecenatu
upowszechnianie kultury
planowanie rozwoju kultury
ustawodawstwo w dziedzinie kultury
- 12.07.00 Międzynarodowa współpraca i wymiana kulturalna
zob. też 09.23.00 Stosunki międzynarodowe. Dyplomacja
83.07.00 Międzynarodowa współpraca naukowa
- 12.07.19 Międzynarodowe stosunki kulturalne
12.07.21 Formy współpracy
12.07.23 Organizacje międzynarodowe działające w dziedzinie kultury
- 12.09.00 Teoria kultury
zob. też 02.43.00 Filozofia kultury
05.11.00 Metodologia i metody badań socjologicznych
05.36.00 Socjologia kultury
14.09.00 Teoria komunikacji masowej
36.09.00 Filozofia techniki. Teoria techniki
- 12.09.19 Nauka o kulturze
12.09.21 Badania nad kulturą
- 12.19.00 Produkcja dóbr kultury i artykułów użytku kulturalnego
zob. też 55.00.00 Poligrafia
56.00.00 Technika filmowa i fotograficzna
57.21.00 Przemysł muzyczny
75.35.00 Usługi kulturalno-socjalne
- 12.23.00 Proces kulturowy
Zawartość hasła:
- *typy i formy kultury*
kultury regionalne i podkultury
tożsamość a pluralizm kultur
rozwój i zmiany kulturowe
- 12.25.00 Dostęp do kultury. Uczestnictwo w kulturze
Zawartość hasła:
- *potrzeby kulturalne społeczeństwa*
szanse i możliwości uczestnictwa
działalność społeczno-kulturalna
placówki kulturalne. Środki przekazu kultury
- 12.67.00 Ekonomika kultury
12.67.19 Infrastruktura kulturalna
12.67.21 Formy finansowania kultury

W PKT kultura została ujęta w linearnym porządku, charakteryzującym ogólnie „nauki o kulturze”. Wpływ na taki porządek, bez wątpienia, miał rozwój dyscypliny nazywanej wiedzą o kulturze bądź kulturoznawstwem, w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku przekładający się na powstawanie na uniwersytetach instytutów kulturoznawczych i powołanie resortowej jednostki badawczo-rozwojowej przy Ministerstwie Kultury i Sztuki pod nazwą Instytut Kultury. Pole semantyczne kultury i jego strukturalizacja w PKT ma dobrze wyznaczony, na ogólnym poziomie, zakres. Jest to wynikiem wyraźnego określenia zakresu tematycznego i budowania języka metodą dedukcyjną. Objawianie poszczególnych symboli poprzez wprowadzenie do schematu klasyfikacyjnego uwag dotyczących zawartości hasła, stosowany odsyłacz uzupełniający zob. też, kierujący do zagadnień pokrewnych (wyrażenia te pełnią rolę wykładników relacji skojarzeniowych między symbolami) służy strukturalizacji pola semantycznego całej klasy. PKT projektowana była przede wszystkim jako język podporządkowany uniwersalnym kryteriom relewancji, dlatego w pole semantyczne kultury wbudowana jest też wiedza o języku i poprzez relacje hierarchiczne wiedza o rzeczywistości pozajęzykowej. Uzupełnieniem tablic jest indeks przedmiotowy, w którym skupione są symbole wskazujące na inne ujęcia przedmiotu, znajdujące się w innych działach tablic. Dla kultury pole dokumentacyjne symbolu 12.00.00 jest dokładnie odwzorowane w indeksie i tylko dwa symbole ukazują inne niż w klasie głównej ujęcie kultury. Są to:

instytucje – geografia gospodarcza 29.25.00...

Kultura laicka 03.37.21

Organizacja leksyki pola semantycznego kultury w tablicach PKT odwzoruje więc przede wszystkim kryteria relewancji przedmiotowej (treści dokumentu) i służy do określania zakresu tematycznego w układzie dziedzinowym. Struktura PKT jest stosunkowo płaska, lecz zakres wydzielonej w niej klasy duży. Zakres klasy i znaczenie symboli rozumiane jako zbiór elementów rzeczywistości pozajęzykowej oraz zbiór cech je charakteryzujących jest dobrym materiałem do wykorzystania w projektowanym hipertekstowym systemie informacyjnym.

III. Języki haseł przedmiotowych (JHP KABA i JHP BN)

Języki haseł przedmiotowych KABA i Biblioteki Narodowej to przykład języków sformalizowanych o notacji paranaturalnej. Obowiązują w nich szczegółowe ustalenia gramatyczne, które dotyczą konstruowania haseł przedmiotowych, a także zasad stosowania określników. Zasady te starano się w znacznym stopniu wpisać do słowników języków, którymi są kartoteka haseł wzorcowych KABA oraz kartoteka wzorcowych haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej, którego wersja drukowana znana jest pod nazwą Słownik Języka Haseł Przedmiotowych (SJHP BN). W kartotece haseł wzorcowych (khw) KABA¹³ zapisane są one w formie obszernych not zawierających uwagi na temat posługiwania się hasłem wzorcowym, jego przeznaczenia, łączliwości z innymi hasłami wzorcowymi.

W khw KABA występują dwa typy rekordów: rekordy haseł wzorcowych będące podstawowym, z punktu widzenia kartoteki, źródłem informacji o ha-

¹³ *Język haseł przedmiotowych KABA. Zasady tworzenia słownictwa*. Praca zbiorowa pod red. Teresy Głowackiej. Warszawa: SBP 2000.

slach wzorcowych oraz rekordy odsylaczy calkowitych orientacyjnych. Khw jest obecnie duzym slownikiem jazyka informacyjno-wyszukiwawczego o charakterze uniwersalnym. Kartoteka pelni role nie tylko kartoteki hasel wzorcowych, ale, ze wzgledu na duza liczbe definicji tematow, tematow i okreslnikow, wyjasnień o ich stosowaniu, uwag o powiazaniach między nimi, jest takze rodzajem encyklopedii o: osobach, instytucjach, miejscach, przedmiotach, zjawiskach, epokach, prądach, kierunkach. Prace nad kartoteką rozpoczęto na początku lat dziewięćdziesiątych i podstawą dla niej stał się jhp Biblioteki Narodowej w Paryżu – RAMEAU (Repertoire d'Autorite – Matiere Encyclopedique et Alphabetique Unifie), stanowiąc bezpośrednie źródło słownictwa dla języka KABA.

W JHP KABA w kategorii okreslnikow, obok typowych dla wszystkich jhp, istnieje takze podzial na kategorie tzw. okreslnikow swobodnych (powszechnego stosowania) i kategorie tzw. okreslnikow zwiazanych (ograniczonego stosowania). Okreslniki swobodne mozna laczyz z tematami wielu lub jednej kategorii. Okreslniki zwiazane moga natomiast wystapic tylko w kontekście tego tematu, z którym zostały zaprezentowane w rekordzie hasla wzorcowego.

JHP BN stosowany jest w opracowaniu przedmiotowym dokumentow w Bibliotece Narodowej, w bibliografii narodowej oraz w katalogach bibliotek różnej wielkości i o różnym profilu od bardzo wielu lat. Podstawą języka była utworzona w roku 1945 kartoteka przedmiotowa w Instytucie Bibliograficznym BN.

Kartoteka hasel wzorcowych¹⁴ jest prezentacją tematow i okreslnikow, wyrażen przyjetych i odrzuconych, i ma postac zblizona do sposobu prezentacji języka w wersji drukowanej *Słownika Języka Hasel Przedmiotowych Biblioteki Narodowej*.

W slownikach jazykow kontrolowanych – jakimi sa jazyki hasel przedmiotowych – zasob leksykalny ustalony jest arbitralnie, jego prezentacja ma na celu umozliwienie translacji wyrazen naturalnych uznanych za nazwy elementow treści lub cech formalnych dokumentow na ich jednoznaczne odpowiedniki w danym jazyku. Formulowanie postulatow znaczeniowych czyli tworzenie definicji ustanawiajacej w danym jazyku konwencje terminologiczna, jest sposobem definiowania terminow jhp. Wskazuja one na relacje między znaczeniem wyrażenia a znaczeniami innych wyrażen, wyodrębnionymi w semantycznej strukturze systemu leksykalnego jhp. Metoda definicji poprzez postulaty znaczeniowe stosowana między innymi w jhp, pokazuje definicje terminu ujętą w postać artykułu przedmiotowego, artykułu slownikowego¹⁵ umieszczonego w slowniku tego jazyka¹⁶.

Jednostki leksykalne jhp definiowane sa przez wskazanie relacji semantycznych, wiazacych te wyrażenia z innymi jednostkami w strukturze języka. Relacje te obejmują zwiazki hierarchiczne, kojarzeniowe oraz zwiazek ekwiwalencji między terminami wyrażonymi przez jednostki leksykalne języka i terminami reprezentowanymi przez wyrazy czy grupy wyrazowe języka naturalnego używane w tekstach dokumentow. Wprowadzenie w slownikach jhp odsylaczy specyfikujacych relacje między tematami: hierarchiczna i kojarzeniowa oraz wskazywanie zaleznosci między jednostkami leksykalnymi (wskaźniki re-

¹⁴ Funkcjonowanie powiazan między haslami mozna obejrzec w katalogowej bazie danych BN w systemie INNOPAC – <http://alpha.bn.org.pl>.

¹⁵ Termin artykuł slownikowy został wprowadzony przez autorow JHP KABA.

¹⁶ Artykuł przedmiotowy w slowniku tradycyjnym lub rekord wzorcowy w kartotece hasel wzorcowych pelnia te same funkcje.

lacji) sprawiają, że hasła słownika (na przykład JHP BN czy JHP KABA) mają zawartość i formę w dużym stopniu przypominającą artykuł deskryptorowy tezaursusa.

System leksykalny JHP BN i JHP KABA generowany jest na podstawie systemu leksykalnego języka naturalnego i z założenia ma mieć charakter uniwersalny. System ten porządkuje więc wiedzę w danej dziedzinie, nie zapewnia jednak ścisłego odwzorowania systemu pojęć i systemu terminów tej dziedziny. Systemy terminologiczne dziedzin wiedzy są bogatsze aniżeli systemy terminologiczne języków informacyjno-wyszukiwawczych, ale zadaniem tych drugich jest przede wszystkim uściślanie i ujednolicanie interpretacji pojęć i tworzenie pól informacyjnych, które te języki wyznaczają, w ten sposób strukturalizując zbiory informacji.

Prezentowane systemy leksykalne JHP BN i JHP KABA odwzorowują jedynie te pojęcia, które wyznaczają pola tematyczne istotne dla organizacji i wyszukiwania informacji o zbiorze dokumentów, którymi dysponują systemy informacyjne i które stanowią piśmiennictwo z danej dziedziny.

Definiowanie znaczeń wyrażeń w artykułach jhp poprzez sieć relacji odpowiedzialności wyszukiwawczej, relacji hierarchicznych i skojarzeniowych pokazuje zakres pola semantycznego. Liczba wyrażeń reprezentujących dziedzinę kultury w każdym z opisywanych języków jest zbliżona, natomiast zawartość leksykalna pola jest różna, a ponadto z artykułów przedmiotowych widać inne ujmowanie kultury, w innych relacjach i w innym kontekście.

Język KABA – to kultura w kontekście wiedzy, nauki, cywilizacji. W artykule nie ma terminów szczegółowych, pewnymi wyjątkami są tylko wyrażenia *subkultura* i *akulturacja*, które w porównaniu z innymi mają zdecydowanie mniejszy zakres znaczeniowy. Brak jest terminów dotyczących konkretnych form i typów kultury.

Język hasel przedmiotowych BN prezentuje kulturę w kontekście kilku typów i form kultury. Kulturę określają takie wyrażenia, jak: *kultura masowa*, *kultura audiowizualna*, *kultura materialna*, terminy szczegółowe *książka*, *obyczaje*, *salon literacko-artystyczny*, a także ogólne *nauka*, *oświata*, *sztuka*. W artykule przedmiotowym JHP BN termin *cywilizacja* jest ekwiwalentem hasła *kultura*, co świadczy przede wszystkim o pragmatycznym podejściu do definicji kultury.

Artykuły przedmiotowe obu tych języków nie ujmują wszystkich relewantnych terminów z pola semantycznego kultury i nie wyczerpują sieci relacji między nimi. W artykułach brak jest podstawowych wyrażeń, takich jak: *historia kultury*, *socjologia kultury*, *teoria kultury*, jest natomiast *antropologia społeczna*, która w przypadku JHP BN jest ekwiwalentem hasła *antropologia kultury*. Uniwersalny charakter JHP BN i JHP KABA sprawia, że w słownikach tych języków nie odnajdują się terminy poszukiwane przez ewentualnego użytkownika systemu, przy założeniu, że ma on konkretny problem wyszukiwawczy z dziedziny kultury. Nie oznacza to jednak, że terminów takich w słowniku nie ma. Większość poszukiwanych wyrażeń i określeń można w słowniku odnaleźć. Najprostszą metodą wyszukania jest w zautomatyzowanym systemie informacyjnym wpisanie poszukiwanego terminu szczegółowego. I tak, na przykład, nie należy szukać wyrażenia *infrastruktura kulturalna*, *placówki kultury*, ale wyrażenia typu: *domy kultury*, *swietlice*, *kluby*, *centra kultury*.

Przeprowadzając wyszukiwanie w indeksie przedmiotowym khw KABA, wyrażenia zaczynających się terminem *kultura*, znaleziono 304 hasła, z czego większość to hasła będące terminami podrzędnymi hasła *Kultura materialna*

Definicja terminu *kultura* przez postulaty znaczeniowe w artykule słownikowym w kartoce wzorcowej języka haseł przedmiotowych KABA, 2001 (źródło: Centralna Karto-
teka Haseł Wzorcowych, telnet: 193.0.118.1)

**Rekord hasła wzorcowego wyrażenia używanego w podwójnej funkcji
tematu i określnika**

NP Kultura

Całokształt materialnego i duchowego dorobku ludzkości gromadzony, utrwalany i wzbogacany w ciągu
jej dziejów, przekazywany z pokolenia na pokolenie.

TO Culture [f]

TO Culture [a]

zt. określnik - - i *kultura* po nazwach osobowych oraz po nazwach odpowiednich instytucji i organizacji

zt. określnik - - wkład do pojęcia *kultury* po nazwach osobowych

zt. określnik - - *cywilizacja* po nazwach geograficznych

zt. określnik - *życie intelektualne* po nazwach geograficznych

zt. hasła zaczynające się od wyrazu Kultura

zt. hasła składające się w części z wyrazu Kultura, np. Język i kultura, Dobra kultury

zt. hasła składające się z wyrażenia z przymiotnikiem utworzonym od wyrazu kultura, np.

Polityka kulturalna

TK Cywilizacja

TK Etnologia

TK i kultura

TK Język i kultura

TK Polityka kulturalna

TK wkład do pojęcia kultury

TK Życie intelektualne

TP Akulturacja

TP Antropologia i edukacja

TP Chrześcijaństwo i kultura

TP Dobra kultury

TP Edukacja

TP Edukacja międzykulturowa

TP Humanizm

TP Kino i kultura

TP Komunikacja i kultura

TP Mass media i kultura

TP Komunikacja międzykulturowa

TP Obiekty kulturalne

TP Polityka i kultura

TP Poznanie i kultura

TP Stosunki kulturalne

TP Subkultura

TP Wiedza i erudycja

Źródło: RAMEAU

(np. *Kultura etruska*, *Kultura kreteńska*) i hasła typu: *Kultura włoska*, *Kultura ja-
pońska*. Przy ogólnej dużej liczbie haseł znalazły się tam przede wszystkim hasła
szczegółowe, niewypełniające pola semantycznego terminu *kultura*, często nazy-
wające tylko jedno szczegółowe zagadnienie w pewnej kategorii wiedzy o kul-
turze – na przykład jest *Kultura i młodzież*, nie ma natomiast takich haseł opi-
sujących inne grupy społeczno-zawodowe. Wyjaśnieniem jest sposób tworze-
nia tego języka – zasób leksykalny powstaje metodą indukcyjną, równolegle
z pojawiającymi się dokumentami na określony temat.

Definicja terminu *kultura* przez postulaty znaczeniowe w artykule przedmiotowym Słownika Języka Hasel Przedmiotowych Biblioteki Narodowej, 2001
(źródło: <http://193.59.172.222/wykaz.htm>)

temat Kultura
 NU Cywilizacja
 TK Antropologia społeczna
 TK Archeologia
 TK Etnografia
 TK Konkursy
 TK Książka
 TK Mecenat
 TK Obrzędy
 TK Obyczaje
 TK Pedagogika kultury
 TK Pluralizm społeczny
 TK Regionalizm
 TK Religia
 TK Salon literacko-artystyczny
 TK Społeczeństwo
 TK Tradycja
 TK Wiedza
 TK Wychowanie fizyczne i kultura fizyczna
 TW Kultura audiowizualna
 TW Kultura chrześcijańska
 TW Kultura islamu
 TW Kultura masowa
 TW Kultura materialna
 TW Kultura socjalistyczna
 TW Kultura życia codziennego
 TW Literatura
 TW Nauka
 TW Oświata
 TW Subkultura
 TW Sztuka
 zt. odpowiednie tematy z określnikiem - kultura, np.: Robotnicy - kultura, Polska - kultura, Żydzi - kultura

określnik kultura

Uwagi określnik - - kultura - stosuje się po nazwach grup etnicznych, po nazwach geograficznych, po nazwach ciał zbiorowych i po tematach ogólnych

Hasła przedmiotowe JHP KABA, w których na pierwszym miejscu występuje termin *kultura* (wyrażenia wybrane z indeksu przedmiotowego)

Kultura - -aspekt moralny	Kultura i kościół katolicki	Kultura organizacyjna
Kultura - -aspekt polityczny	Kultura i mass media	Kultura polityczna
Kultura - -aspekt psychologiczny	Kultura i młodzież	Kultura prawna
Kultura - -aspekt socjologiczny	Kultura i nazizm	Kultura - -prawo
Kultura - -aspekt społeczny	Kultura i państwo	Kultura - -prawo europejskie
Kultura chrześcijańska	Kultura i polityka	Kultura przedsiębiorstwa
Kultura - -czasopisma	Kultura i poznanie	Kultura - -socjologia
Kultura - -encyklopedie	Kultura i prawo	Kultura - -studia i nauczanie
Kultura - -filozofia	Kultura i przedsiębiorstwa	Kultura - -towarzystwa
Kultura firmy	Kultura i religia	Kultura w literaturze
Kultura fizyczna	Kultura i semiotyka	Kultura w środowisku więziennym
Kultura - -historiografia	Kultura i stosunki międzynarodowe	Kultura - -zadania i ćwiczenia
Kultura i chrześcijaństwo	Kultura i sztuka filmowa	Kultura - -zarządzanie
Kultura i edukacja	Kultura - -komercjalizacja	Kulturalno-oświatowa działalność
Kultura i język	Kultura ludowa	Kulturowa ewolucja
Kultura i kino	Kultura masowa	Kultury alternatywne
Kultura i komputery	Kultura materialna	
Kultura i komunikacja	Kultura organizacji	

Zaprezentowane powyżej hasła przedmiotowe są przykładem „realizacji” języka, wyrażają treści dokumentów, które zostały tak scharakteryzowane. Na poziomie leksyki pole semantyczne strukturalizowane przez jednostki leksykalne, tematy i określniki, zawarte w artykule słownikowym nie zostało wypełnione. Na poziomie składniowym, gdzie pole wypełniają hasła przedmiotowe, powstaje bardziej zdecydowany zarys układu kategorialnego, ale hasła te także nie wypełniają całego pola.

Przeprowadzając podobne wyszukiwanie w indeksie przedmiotowym JHP BN, w bazie opisów haseł wzorcowych (w systemie INNOPAC) wyrażen zaczynających się terminem *kultura*, znaleziono 1047 haseł przedmiotowych, z czego większość, podobnie jak w khw KABA, to hasła będące terminami podrzędnymi hasła *Kultura materialna* (np. *Kultura egejska*, *Kultura grobów jamowych*). Także w tym przypadku hasła przedmiotowe mają charakter relacyjny, typu *kultura a...* lub *kultura – ...*i grupują w pewnym kategorialnym układzie hasła w polu semantycznym kultury.

Hasła przedmiotowe JHP BN, w których na pierwszym miejscu występuje termin *kultura* (wyrażenia wybrane z indeksu przedmiotowego)

Kultura - -a chrześcijaństwo	Kultura - -biografie	Kultura - -instytuty
Kultura - -a faszyzm	Kultura - -budownictwo	Kultura islamu
Kultura - -a filozofia	Kultura chrześcijańska	Kultura klasyczna
Kultura - -a gospodarka	Kultura (czasop. emigr.)	Kultura - -konkursy i festiwale
Kultura - -a gry i zabawy	Kultura - -czasopisma	Kultura ludowa
Kultura - -a język	Kultura - -ekonomika	Kultura - -marketing
Kultura - -a oświata	Kultura - -encyklopedia	Kultura - -marksizm
Kultura - -a polityka	Kultura - -filozofia	Kultura masowa
Kultura - -a przyroda	Kultura - -finanse	Kultura materialna
Kultura - -a środowisko człowieka	Kultura fizyczna - -zob. Wychowanie fizyczne i kultura fizyczna	Kultura - -materiały konferencyjne
Kultura - -a technika	Kultura - -geneza	Kultura - -metodologia
Kultura - -a wychowanie	Kultura - -historia	Kultura - -socjologia
Kultura audiowizualna	Kultura i Społeczeństwo (czasop.)	Kultura - -teoria
Kultura badanie	Kultura - -informacja	Kultura życia codziennego
Kultura - -bibliografia		

Jak wygląda w praktyce „realizacja” JHP BN pokazuje zestawienie haseł przedmiotowych na poziomie tekstu czyli charakterystyki wyszukiwawczej dokumentu z *Przewodnika Bibliograficznego* za rok 2001. Jest tam dużo mniej haseł, ale wyraźnie uwidacznia się grupowanie według aspektów dziedzicznych.

Stworzenie systemu uporządkowania dokumentów opisujących kulturę oraz uporządkowania samych dokumentów będących elementami kultury to problem dla projektanta nowoczesnego systemu hipertekstowego obejmującego dziedzinę kultury. System taki powinien być przede wszystkim dla użytkownika łatwy w obsłudze i dostępie, i powinien wykorzystywać język naturalny. Funkcjonujące uniwersalne języki haseł przedmiotowych nie mają uporządkowanego zbioru wyrażen, który mogłyby być podstawą do strukturalizacji pola informacyjnego dla systemu o kulturze. Porównanie odpowiednich definicji kultury zapisanych w słownikach JHP BN i JHP KABA pokazuje, że definicje te opracowane są na różnym poziomie szczegółowości, zależą: od autorów, potrzeb indeksacyjnych (wpisanych w metodykę posługiwania się językiem) wynikających przy opracowaniu dokumentów, źródeł terminologii, zbiorów dokumentów.

Wykorzystanie języków haseł przedmiotowych do tworzenia dziedzinnego systemu informacyjnego powinno być, ze względu na język naturalny, który

Hasła w indeksie przedmiotowym do *Przewodnika Bibliograficznego* dotyczące kultury

- Kultura – 20 w. – publicystyka
 Kultura – a gry i zabawy
 Kultura – a język – zagadnienia
 Kultura – a polityka – Serbia – od 1991 r. – szkice
 Kultura – filozofia
 Kultura – filozofia – 20 w.
 Kultura – filozofia – 20 w. – szkice
 Kultura – filozofia – materiały konferencyjne
 Kultura – filozofia – podręcznik akademicki
 Kultura – filozofia – szkice literackie
 Kultura – historia
 Kultura – historia – do 1 w.
 Kultura – historia – do 4 w.
 Kultura – historia – do 5 w. – wydawnictwa popularne
 Kultura – historia – 19-20 w.
 Kultura – historia – 20 w. – szkice
 Kultura – historia – Europa – materiały konferencyjne
 Kultura – historia – materiały konferencyjne
 Kultura – historia – nauczanie – Polska – od 1989 r.
 Kultura – historia – nauczanie – od 1989 r. – materiały konferencyjne
 Kultura – historia – nauczanie – szkice
 Kultura – historia – podręcznik dla gimnazjów
 Kultura – historia – publicystyka
 Kultura – historia – szkice literackie
 Kultura – historia – wydawnictwa popularne
 Kultura – historia – zagadnienia
 Kultura – historiografia
 Kultura – historiografia – Polska – od 1944 r.
 Kultura – polityka – materiały konferencyjne
 Kultura – publicystyka
 Kultura – socjologia
 Kultura – socjologia – od 1945 r.
 Kultura – socjologia – 20 w.
 Kultura – socjologia – 20 w. – publicystyka
 Kultura – socjologia – Rosja
 Kultura – socjologia – Stany Zjednoczone
 Kultura – socjologia – materiały konferencyjne
 Kultura – socjologia – szkice
 Kultura – socjologia – zagadnienia
 Kultura – szkice
 Kultura – teologia – katolicyzm
 Kultura – teoria
 Kultura – teoria – Polska – od 1944 r.
 Kultura – teoria – szkice
 Kultura – zagadnienia
 Kultura – zagadnienia – od 1945 r.
 Kultura – zagadnienia – 20 w.
 Kultura amfor kulistych – Europa Środkowo-Wschodnia
 Kultura audiowizualna
 Kultura audiowizualna – materiały konferencyjne
 Kultura chrześcijańska – 20 w. – publicystyka
 Kultura chrześcijańska – Europa – 10-20 w. – materiały konferencyjne
 Kultura chrześcijańska – historia – do 10 w.
 Kultura chrześcijańska – historia – 8-12 w.
 Kultura chrześcijańska – historia – Europa – materiały konferencyjne
 Kultura chrześcijańska – historia – Europa – publicystyka
 Kultura chrześcijańska – zagadnienia
 Kultura (czasop. emigr.)
 Kultura egejska
 Kultura egejska – archeologia – podręcznik akademicki
 Kultura grobów jamowych – Polska
 Kultura klasyczna – historia
 Kultura klasyczna – materiały konferencyjne
 Kultura klasyczna – recepcja – Europa Środkowo-Wschodnia – 20 w. – szkice
 Kultura klasyczna – szkice
 Kultura kurhanów zachodniobałtyckich – Polska
 Kultura łożyska
 Kultura masowa – historia – Niemcy – 19-20 w.
 Kultura masowa – historia – Polska – 19-20 w.
 Kultura masowa – socjologia – Polska – 20 w.
 Kultura materialna – Litwa
 Kultura materialna – Polska
 Kultura materialna – archeologia – Polska – 13-16 w.
 Kultura materialna – historia – materiały konferencyjne
 Kultura socjalistyczna – historia – Polska – 1944-1956 r.
 Kultura trypoliska
 Kultura wielbarska
 Kultura wielbarska – Polska
 Kultura życia codziennego – Japonia – wydawnictwa popularne
 Kultura życia codziennego – filozofia – szkice literackie
 Kultura życia codziennego – historia
 Kultura życia codziennego – historia – Europa – 13 w. – wydawnictwa popularne
 Kultura życia codziennego – historia – Europa Zachodnia – 12-14 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Europa Zachodnia – 18-20 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Francja – 15-16 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Francja – 19-20 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Francja – od 1945 r. – pamiętniki
 Kultura życia codziennego – historia – Kanada – od 1945 r. – wydawnictwa popularne
 Kultura życia codziennego – historia – Maroko – 20 w. – pamiętniki
 Kultura życia codziennego – historia – Polska – 12-15 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Polska – 13-16 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Polska – 14-15 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Polska – 16-20 w. – materiały konferencyjne
 Kultura życia codziennego – historia – Polska – 18 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Polska – 19-20 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Polska – 1918-1939 r.
 Kultura życia codziennego – historia – Polska – 20 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Wielka Brytania – 18-19 w. – źródła
 Kultura życia codziennego – historia – Wielka Brytania – 19-20 w.
 Kultura życia codziennego – historia – Włochy – 20 w. – pamiętniki
 Kultura życia codziennego – historia – Celtowie
 Kultura życia codziennego – historia – Germanie
 Kultura życia codziennego – historia – Żydzi – 1901-1939 r. – pamiętniki
 Kultura życia codziennego – literatura grecka
 Kultura życia codziennego – literatura łacińska
 Kultura życia codziennego – psychologia

one wykorzystują, sprawą oczywistą. Duża liczba charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów opracowanych w językach haseł przedmiotowych i dostępna w sieciach komputerowych sprawia, że powstaje problem, czy korzystać z istniejących języków informacyjno-wyszukiwawczych, czy tworzyć nowy. Należałoby tak projektować systemy informacyjne, aby dać użytkownikowi możliwość przeszukiwania zbiorów uniwersalnych.

Nie można jednak ani JHP BN, ani też JHP KABA zaimplementować do systemu dziedzinowego. Przykład zagadnień dotyczących kultury pokazuje, że pola znaczeniowe wyrażen pozostających w relacjach semantycznych z terminem *kultura*, nie obejmują w tych językach jego całego pola semantycznego. Cechy analizowanych języków haseł przedmiotowych takie jak: płaska organizacja słownika (brak kategorii i podkategorii), duża liczba tematów, dobór i zakres stosowania określników, nie są dobrymi cechami języka informacyjno-wyszukiwawczego dla hipertekstowego systemu informacyjnego.

Z analizy wynika jednak, że przydatność uniwersalnych języków haseł przedmiotowych należy badać nie tylko przez słownik języka, lecz także poprzez jego realizację w tekstach języka. W słownikach języków haseł przedmiotowych nie ma dodatkowej siatki metajęzykowej, która pojawia się dla użytkownika w momencie przeszukiwania pod postacią indeksu haseł, dodatkowych odsyłaczy i możliwości wyszukiwania przez słowa kluczowe. Od użytkownika i opracowanych specjalnie językowych narzędzi przekładu z jednego języka na inny będzie więc zależało, jak skuteczne może być wykorzystanie języków haseł przedmiotowych w dziedzinowych systemach hipertekstowych.

Podsumowanie

Podstawą wyboru kryteriów do określania zakresu i struktury pola semantycznego kultury jest sposób porządkowania wiedzy o kulturze w analizowanych uniwersalnych językach informacyjno-wyszukiwawczych. Zakres pola wyznaczają takie czynniki jak:

- struktura zbioru symboli i wyrażen prezentowana w definicjach kultury;
- wybór relacji, które systematyzują zbiór symboli i wyrażen;
- znaczenie rozumiane jako zakres czyli zbiór elementów rzeczywistości pozajęzykowej, którym przyporządkowane zostały symbole i wyrażenia jiw;
- znaczenie rozumiane jako zespół cech charakteryzujących treść desygnowanych przez symbole i wyrażenia jiw obiektów rzeczywistości pozajęzykowej;
- znaczenie rozumiane jako przyporządkowanie relacji (hierarchicznych, skojarzeniowych) odpowiednim symbolom i wyrażeniom jiw.

W słownikach uniwersalnych języków informacyjno-wyszukiwawczych zakres pola semantycznego dla zagadnień kultury jest trudny do określenia, ponieważ duża liczba wyrażen nie oznacza właściwej jego strukturalizacji. Wszystkie wyrażenia, które odnaleźć można w słownikach uniwersalnych jiw są rozproszone, a częściowo nawet pogrupowane, dają tylko skupienia tematyczne. Uniwersalne jiw, których pole semantyczne to całe uniwersum wiedzy, tworzone zarówno metodą dedukcyjną jak i indukcyjną są głównie po to, by odwzorowując informacje zawarte w dokumentach tworzyć pole informacyjne dla zbiorów informacji.

Konieczność rozwiązywania problemów organizacji informacji w hipertekstowych systemach informacyjnych, w których istnieją dodatkowe możliwości wykorzystywania różnych zbiorów dokumentów i informacji, jest podstawową przyczyną szukania rozwiązań w już istniejących językach informacyjno-wyszukiwawczych. Dzieje się tak dlatego, że jiw to przede wszystkim struktury organizujące wiedzę i działalność z nią związaną oraz narzędzie organizacji piśmiennictwa i zasobów gromadzonych informacji.

We wszystkich analizowanych słownikach jiw na poziomie leksyki kultura definiowana była poprzez grupowanie wyrażań, które nie pozwalały na utworzenie jednej pełnej klasy dla kultury, bądź klasy wiedza o kulturze. Mimo że geneza analizowanych jiw była różna, określanie pola semantycznego dla kultury w każdym z nich było związane z jego strukturą i możliwościami prezentacji zakresu przedmiotu.

Dla dziedziny wiedza o kulturze i systemu hipertekstowego dla kultury interesujące było jednak zestawienie kontekstów w jakich prezentowany jest w słownikach uniwersalnych jiw termin *kultura* oraz rola tych języków jako narzędzia systematyzującego słownictwo dla dziedziny i narzędzia wyszukiwawczego dla systemu informacyjnego.

Przedstawione analizy nie ustrukturalizowały pola semantycznego dla kultury, ze względu na brak układu kategorialnego. Najbliżej takiego układu była klasa o symbolu 12.00.00 *Kulturoznawstwo. Kultura* w Polskiej Klasyfikacji Tematycznej.

Summary

The article presents analysis of semantic field of culture in the most important universal information retrieval languages: Universal Decimal Classification (UDC), Library of Congress Classification (LCC), Polish Subject Classification (PSC), National Library Subject Headings System (NL SHS) and Subject Headings System KABA (Automated Catalogues of Academic Libraries – authority file) The main aim of analysis was defining the usefulness of lexical systems of information retrieval languages for structuralisation of subject and semantic field at designing hypertext information system on culture.

SZTUCZNE SIECI NEURONOWE JAKO INSTRUMENT KSZTAŁTOWANIA REPREZENTACJI WIEDZY W SYSTEMACH INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH

Wiesław Babik
Uniwersytet Jagielloński
Uniwersytet Śląski

Sztuczne sieci neuronowe, reprezentacja wiedzy, systemy informacyjno-wyszukiawcze

Problematyka reprezentacji wiedzy w systemach informacyjno-wyszukiawczych (siw) była już wielokrotnie przedmiotem rozważań na łamach literatury z zakresu informacji naukowej,¹ natomiast sztuczne sieci neuronowe rzadko są omawiane w literaturze poświęconej systemom wyszukiwania informacji.² Sieci neuronowe są metodą reprezentacji wiedzy, a przede wszystkim transformowania i strukturalizowania informacji, wykorzystującą nowe możliwości informatyki i elektroniki. W literaturze od dawna mówi się o ich przewadze nad tradycyjnymi metodami reprezentacji i transformacji wiedzy.

Systemy wyszukiwania informacji powinny zapewniać dostęp do wielkiej liczby dokumentów, wykorzystując dużą liczbę słów kluczowych, deskryptorów lub innych wyrażań reprezentujących elementy treści i/lub formy dokumentów. Muszą też zawierać odpowiednią wiedzę konieczną do skutecznego identyfikowania problemów wyszukiwawczych i w stosunku do nich relevantnych dokumentów. Sztuczne sieci neuronowe wydają się stwarzać tę możliwość. Przedmiotem artykułu będzie więc omówienie sztucznych sieci neuronowych jako sposobu reprezentacji wiedzy, przede wszystkim w systemach dokumentacyjnych.

¹ Wystarczy wspomnieć tu prace: B. Sosińska: *Reprezentacje wiedzy w systemach informacji dokumentacyjnej*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1985 nr 1(46), s. 19-45, B.C. Vickery: *Knowledge Representation: A brief Review*. „Journal of Documentation” 1986 no 3, p. 145-159, E. Artowicz: *O problemach językowych w systemach reprezentacji wiedzy*. W: *Od kodu do kodu. Prace ofiarowane Profesorowi Olgierdowi Adrianowi Wojtasiewiczowi na 70-lecie urodzin*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1987, s. 193-200, E. Artowicz: *Reprezentacja wiedzy w systemie informacyjno-wyszukiawczym*. Warszawa: Wydawnictwo SBP 1997, B. Sosińska-Kalata: *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach*. Warszawa: Wydawnictwo SBP 1999.

² Por. prace: J.C. Scholtes: *Artificial neural networks for information retrieval in a libraries context*. Luxembourg – Brussels: Office for Official Publications of the European Communities 1995, E. Artowicz: *Reprezentacja wiedzy w systemie informacyjno-wyszukiawczym*. Warszawa: Wydawnictwo SBP 1997, W. Babik: *Możliwości wykorzystania sztucznych sieci neuronowych w systemach informacyjno-wyszukiawczych*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1998 Nr 1(71), s. 93-95, B. Sosińska-Kalata: *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach*. Warszawa: Wydawnictwo SBP 1999, W. Babik: *Sztuczne sieci neuronowe w systemach informacyjno-wyszukiawczych*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2000 Nr 2(76), s. 43-58.

1. Sztuczne sieci neuronowe – nowa jakość przetwarzania informacji

W ostatnim czasie bardzo szybko rozwija się technologia sieci neuronowych (ang. *neural network technology*).³ Przedmiotem badań w tej dziedzinie jest przetwarzanie informacji. Są to studia nad działaniem ludzkiego mózgu i modelowaniem na potrzeby komputerów jego funkcji. Rezultaty badań próbują się wykorzystać do rozwiązywania problemów dotyczących przetwarzania obrazów, przetwarzania mowy, przetwarzania niedokładnej i niepełnej informacji i wiedzy, przetwarzania języków naturalnych. W rozwiązywaniu tych problemów sposób postępowania jest bardzo podobny do działania układu nerwowego. Zachodzą tu takie procesy jak kojarzenie, uogólnianie, przeszukiwanie równoległe, uczenie się. Istnieje też osobna dziedzina inżynierii, zwana neurocomputingiem, zajmująca się sieciami neuronowymi jako nieprogramowanymi adaptacyjnymi systemami przetwarzania informacji, które wytwarzają skojarzenia (transformacje) między obiektami w odpowiedzi na stosowne zadanie.⁴

Sztuczne sieci neuronowe pozwalają wykonywać operacje nie tylko sekwencyjnie, lecz w oparciu o skojarzenia generować własne reguły, które są stopniowo doskonalone dzięki ich porównywaniu z przykładami. System uczy siebie metodą prób i błędów, jak wykonać dane zadanie. Neurocomputing jest nową metodą przetwarzania informacji, alternatywą przetwarzania algorytmicznego informacji, chociaż metod przetwarzania algorytmicznego nie zastępuje. „Dotychczas procesy informacyjne były rozpatrywane w informatyce wyłącznie w kategoriach przetwarzania i manipulacji danymi, w zamkniętym w komputerze obszarze. Obecnie przyjmują cechy zgodnie z ich naturą odpowiadającą informacyjnej integracji kategorii komunikacji, wymiany i przetwarzania informacji, w rozpatrywanym obszarze”.⁵

Sieć neuronowa jest zbudowana z wielu połączonych ze sobą jednostek przetwarzających, które działają równoległe.⁶ Jest zbiorem połączeń o odp-

³ W rozwoju badań nad sztucznymi sieciami neuronowymi wyróżnić można następujące etapy. W latach 40. XX wieku zaczęto tworzyć pierwsze najprostsze sieci neuronowe. W latach 50. badania koncentrowały się na uczeniu tych sieci i adaptacji wag. Lata 60. to dominacja konekcjonizmu (ang. *connetionism*). Ogromny wpływ matematyki, biologii, cybernetyki i neuropsychologii. W latach 70. koncentrowano się na reprezentacji wiedzy, systemach ekspertowych i systemach bazujących na wiedzy. Lata 80. cechują prace nad wykorzystaniem sieci neuronowych w maszynach uczących się (ang. *neural learning machines*). Od początku lat 90. zauważa się trend wykorzystywania możliwości sieci biologicznych oraz budowania statystycznych algorytmów uczenia. Jako pierwsi zaimplementowali sztuczną sieć neuronową Marvin Minsky i Dean Edmonds w 1951 r. Por. J.C. Scholtes: *Artificial neural networks for information retrieval in a libraries context*. Luxembourg-Brussels: Office for Official Publications of the European Communities 1995, p.28.

⁴ Na temat struktury i działania sztucznych sieci neuronowych istnieje już bardzo obszerna zagraniczna i polska literatura. Wystarczy wspomnieć prace: J.J. Mulawka: *Wprowadzenie w dziedzinę sztucznych sieci neuronowych*. W: *Systemy ekspertowe i sztuczne sieci neuronowe. Materiały z seminarium Ośrodka Informacji Naukowej PAN*, które odbyło się w Warszawie 27 października 1991 r. Warszawa: OIN PAN 1993 s. 39-50, R. Tadeusiewicz: *Elementarne wprowadzenie do techniki sieci neuronowych z przykładowymi programami*. Warszawa: Akademicka Oficyna Wydawnicza PLJ 1998, W. Duch, J. Korbicz, L. Rutkowski, R. Tadeusiewicz: *Sieci neuronowe*. Warszawa: Akademicka Oficyna Wydawnicza EXIT 2000, *Wprowadzenie do sieci neuronowych*. Kraków: StatSoft Polska 2001.

⁵ M. Bazewicz: *Metody i techniki reprezentacji wiedzy w projektowaniu systemów*. Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej 1994 s. 339.

⁶ Prawie pół wieku badań nad sztucznymi sieciami neuronowymi doprowadziło do stworzenia ponad pięćdziesięciu różnych struktur tych sieci. Wszystkie składają się z trzech elementów: rozproszonych elementów przetwarzających informację, połączeń pomiędzy nimi oraz reguł uczenia się.

wiednich wagach między jednostkami przetwarzającymi. Zamiast programowania neuronową sieć uczy się lub trenuje. Główne zalety sieci neuronowych to zdolność przetwarzania niekompletnych danych oraz wytwarzanie rezultatów przybliżonych. Równoległość przetwarzania, szybkość i możliwość uczenia się sprawiają, że sieci są odporne na błędy i są efektywne w przetwarzaniu dużej ilości danych. Dlatego stosuje się je przede wszystkim do przetwarzania informacji niekompletnych, niedokładnych, niepełnych, nawet sprzecznych. Do wad sieci zalicza się małą dokładność, kłopoty w realizacji funkcji logicznych, brak możliwości uzasadniania, w jaki sposób znaleziono rozwiązanie, a także długi czas uczenia się sieci. Jednak wszędzie tam, gdzie daje się sieci zastosować, uzyskuje się, w porównaniu z tradycyjnym sposobem przetwarzania informacji/wiedzy, nową jakość.

2. Reprezentacja wiedzy

2.1. Reprezentacja wiedzy – definicja i metody prezentacji

Reprezentacja wiedzy (ang. *knowledge representation*) jest przedmiotem zainteresowania systemów wyszukiwania informacji od samego początku ich istnienia. Obecnie o reprezentacji wiedzy mówi się w wielu różnych dyscyplinach. Wystarczy wspomnieć o informatyce, sztucznej inteligencji, językoznawstwie czy psychologii. Do informacji naukowej termin *reprezentacja wiedzy* został przejęty z informatyki, jako odwzorowanie w systemie informacyjnym pewnych aspektów rzeczywistości, a dokładniej – stanu pewnego fragmentu świata widzianego z określonej perspektywy i w określonym czasie. W informatyce termin ten odnosi się do pewnego typu organizacji bazy danych systemów z dostępem w języku naturalnym i dotyczy struktur danych oraz rekordów w bazie danych. Sztuczna inteligencja interesuje się reprezentacją wiedzy w związku z bazami wiedzy. W językoznawstwie problemy reprezentacji wiedzy wiąże się z syntaktyczną i semantyczną strukturą języka naturalnego. Psychologowie zajmują się reprezentacją wiedzy w związku z teorią poznania i tworzeniem modeli pamięci ludzkiej. System bazujący na wiedzy o określonym fragmencie rzeczywistości rozumie użytkownika i reaguje na jego wypowiedzi, prowadząc z nim dialog. Umożliwia to użytkownikowi zmianę pytań lub dokładniejsze ich sformułowanie, gdy odpowiedzi systemu nie są zadowalające.

Reprezentacja wiedzy to zespół metod i technik gromadzenia, przechowywania, przetwarzania i prezentacji informacji. Przez reprezentację wiedzy w określonym systemie wyszukiwania informacji zwykle rozumie się sposób zapisu pozyskiwanych przez system informacji, sposób operowania na zbiorze tych informacji oraz ich prezentacji w dialogu człowiek-komputer. Metoda reprezentacji wiedzy określa sposób, w jaki będzie reprezentowany dowolny fragment wiedzy z danej dziedziny.

Obecnie wyróżnić można trzy główne metody reprezentacji wiedzy:

- 1/ model konstruktywistyczny J. Piageta (1962);
- 2/ model reprezentacji wiedzy na potrzeby systemów komputerowych J.A. Fodora (1975);
- 3/ model będący połączeniem podejścia biologicznego z modelem komputerowym Z.W. Pylyshyna (1988).⁷

⁷ Por. J. C. Birwal, Lalhamachhuana: *Knowledge Representation: Concept, Techniques and the Analytico-Synthetic paradigm*. „Knowledge Organization” 2001 no 28(1), p. 5-16.

Według D.G. Bobrova⁸ z metodami reprezentacji wiedzy w systemie wiązą się następujące problemy:

- zakres reprezentacji, tj. jakie obiekty i pojęcia mają być reprezentowane,
- sposób odwzorowania wiedzy,
- sposób realizacji procedur wnioskowania przez system,
- sposób wyszukiwania informacji przez system.

Za podstawowe środki reprezentacji wiedzy, zdaniem E. Artowicz, uznaje się notację, semantykę notacji dla określonej dziedziny wiedzy i algorytm wyszukiwania, wnioskowania oraz algorytmy aktualizacji danych.⁹ Problemy dotyczące reprezentacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji skupiają się, zdaniem B. Sosińskiej-Kalaty, wokół trzech podstawowych zagadnień:

- wieloaspektowej interpretacji pojęć (znaczenia) na gruncie jiw;
- przedmiotowej i aspektowej reprezentacji semantycznej tekstów;
- stopnia szczegółowości (redukcji) semantycznej reprezentacji tekstów.¹⁰

2.2. Klasyczne metody reprezentacji wiedzy

Już od wczesnych lat siedemdziesiątych XX wieku toczą się dyskusje między zwolennikami dwóch podstawowych metod reprezentacji wiedzy: deklaratywnej i proceduralnej. Stosując metodę deklaratywną, reprezentujemy wiedzę w postaci statycznego zbioru faktów, przedstawiając ją za pomocą formuł logicznych lub sieci semantycznych. Druga metoda polega na dynamicznym przedstawianiu wszelkiego typu informacji jako programów działania, jako przepisów postępowania w ściśle określonych sytuacjach. Tak więc informacje zapisane deklaratywnie odpowiadają na pytanie „co?”, zaś proceduralnie – na pytanie „jak?”. Obie metody mają swoje wady i zalety. Metoda deklaratywna pozwala grupować niezależnie od siebie specyficzne fakty, później wykorzystywane przez uniwersalne mechanizmy w rodzaju dedukcji, co jest nie zawsze wygodne, przede wszystkim ze względu na sposób zapisu informacji. Typowo deklaratywna jest reprezentacja logiczna: fakty są zapisywane w postaci formuł, a wnioskowanie opiera się na uniwersalnych metodach dowodzenia twierdzeń. Druga metoda jest w wysokim stopniu zależna od dziedziny wiedzy, gdyż każdy fakt musi być opisany przez wszystkie możliwe sposoby jego wykorzystania, co jest wykonalne tylko w konkretnych, ściśle określonych i raczej wąskich dziedzinach. Modyfikacja czy rozszerzanie takiego zasobu informacji nie jest łatwe, przede wszystkim ze względu na ściśle powiązania między programami. Nie wystarczy dodać nową procedurę, trzeba zadbać o jej współpracę z innymi, z których ona korzysta lub które z niej korzystają. Rozwiązaniem pośrednim są tzw. ramy czyli specyficzne sieci powiązane z procedurami. Zaletą reprezentacji czysto proceduralnej jest to, że określa ona wiedzę wyłącznie poprzez sposób jej użycia. Zalety obu sposobów reprezentacji wiedzy występują w metodzie wykorzystującej ramy w postaci tzw. powiązania procedur z danymi i faktami.

Zdaniem E. Artowicz¹¹ do najczęściej stosowanych metod (modeli) reprezentacji (odwzorowywania) wiedzy należą:

⁸ Por. D.G. Bobrov: *Dimensions of representation*. [In:] D.G. Bobrov, A. C. Collin (eds.): *Representation and understanding*. New York: Academic Press 1975.

⁹ Por. E. Artowicz: *O problemach językowych w systemach reprezentacji wiedzy*. W: *Od kodu do kodu. Prace ofiarowane Profesorowi Olgierdowi Adrianowi Wojtasiewiczowi na 70-lecie urodzin*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1987, s. 194.

¹⁰ Por. B. Sosińska: *Reprezentacje wiedzy w systemach informacji dokumentacyjnej*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1985 nr 1(46), s. 10-45.

¹¹ E. Artowicz: *Reprezentacja wiedzy w systemie informacyjno-wyszukiwawczym*. Warszawa: Wydawnictwo SBP 1997.

1/ typowe dla ujęcia deklaratywnego

- systemy logiczne,
- sieci semantyczne,
- elementarne cechy semantyczne;

2/ typowe dla ujęcia proceduralnego

- reprezentacje proceduralne,
- reguły produkcji;

3/ łącząca cechy ujęcia deklaratywnego i proceduralnego – teoria ram i skryptów.

Wymienione metody zostały szczegółowo opisane w literaturze, dlatego nie będziemy ich tutaj dokładniej przedstawiali.¹²

Dotychczas wykorzystywane struktury w tradycyjnych systemach wyszukiwania informacji nie są wystarczające do wyrażania zróżnicowanych i zmieniających się struktur semantycznych, gdyż prawie wyłącznie prezentują formalnie uporządkowany statyczny zbiór terminów zawartych w tekstach języków informacyjno-wyszukiwawczych.

2.3. Sieciowa reprezentacja wiedzy

Ten typ reprezentacji wiedzy wykorzystuje model sieci oraz system wag. Podczas gdy reguły produkcji, ramy i sieci semantyczne powstały na bazie paradygmatu symbolicznego przetwarzania informacji, to sieciowa (rozproszona) reprezentacja wiedzy opiera się na tzw. paradygmacie konektywistycznym, mającym swe źródło w matematycznym modelu biologicznego systemu nerwowego¹³, który w ramach sztucznej inteligencji wyodrębnił się w postaci tzw. Parallel Distributed Processing (PDP)¹⁴ lub neurocomputingu.¹⁵

Ten sposób reprezentacji wiedzy sprowadzić można do technik sieciowego operowania na tekstach. Techniki hipertekstu umożliwiają przeszukiwanie zbiorów informacji i danych w języku naturalnym. Odgrywają dużą rolę w reprezentacji wiedzy dokumentowanej za pomocą różnych formatów. Szybko następuje integracja hipertekstu z technikami proceduralnej i deklaratywnej reprezentacji wiedzy. Stanowi to ważny technologicznie czynnik doskonalenia metod kreatywno-rozwojowych działań człowieka.

Wydaje się, że sztuczne sieci neuronowe pozwolą na indywidualizację zaspokajania potrzeb informacyjnych użytkowników, m.in. dzięki możliwościom reprezentacji wiedzy opartej na związkach kojarzeniowych. Ta własność wyda-

¹² Zagadnienia te omówiono bardzo obszernie m.in. w pracach: J. Malec: *Introduction to Knowledge Representation Problems*. [In:] *Lectures Notes on Computer Vision and Artificial Intelligence. Lectures held at the School on Computer Vision with the Elements of Artificial Intelligence*. Mądralin near Warszawa 24-29 April 1989. Ed. by L. Chmielewski and W. Kosiński. Ossolineum 1990, p. 173-203, D. Lipowska: *Reprezentacje semantyczne w komputerowych systemach przetwarzania języka naturalnego*. Poznań 1991, M. Bazewicz: *Wstęp do systemów informatycznych i reprezentacji wiedzy*. Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej 1993, M. Bazewicz: *Metody i techniki reprezentacji wiedzy w projektowaniu systemów*. Wrocław 1994, J. L. Kulikowski: *Podstawy reprezentacji wiedzy w systemach komputerowych*. W: *Problemy sztucznej inteligencji*. T. XXVIII. Pod red. W. Traczyka. Warszawa 1995 s. 23-52, R. Kalisz, W. Kuśniński, A. Buller: *In search of a frame of mind. An introduction to Cognitive Linguistics and Artificial Intelligence*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego 1996.

¹³ Por. W.S.M. McCulloch, W. Pitts: *A Logical Calculus of the Ideas Immanent in Nervous Activity*, „Bulletin of Mathematical Biophysics” 1943 no 5, p. 115-137.

¹⁴ Por. D.E. Rumelhardt, J.L. McClelland, PDP Research Group (eds): *Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition*, Vol. 1. Foundations, Vol. 2. Psychological and Biological Models. Cambridge, Mass., London: Bradford Book/MIT Press 1986.

¹⁵ Por. R. Hecht-Nielsen: *Neurocomputing*. Reading Mass.: Addison-Wesley 1990.

je się szczególnie predestynować sieciową reprezentację wiedzy do wykorzystania w systemach wyszukiwania informacji, zwłaszcza z zakresu dyscyplin operujących nieznormalizowaną terminologią.

3. Reprezentacja wiedzy w systemach informacyjno-wyszukiwawczych

3.1. Wiedza i jej rodzaje w systemach informacyjno-wyszukiwawczych

Mechanizmy posługiwania się wiedzą mają uniwersalny charakter, natomiast informacje wprowadzane do systemu są charakterystyczne dla danej dziedziny zastosowań i zmieniają się zależnie od przeznaczenia systemu, a czasami nawet rozwiązywanego problemu.

W siw w zależności od dziedziny wiedzy jest reprezentowana wiedza za pomocą odpowiednich struktur danych oraz procedur interpretujących przechowywaną wiedzę. Same struktury danych nie stanowią jednak wiedzy nie tylko w rozumieniu informatycznym, ale i w kategoriach psychologicznych.

Wiedza o dowolnym fragmencie rzeczywistości jest w zależności od typu siw reprezentowana za pomocą:

- faktów dotyczących obiektów z uwzględnieniem kategoryzacji tych obiektów;
- zdarzeń z podaniem ich przyczyn i skutków;
- procesów (sekwencji czynności o ustalonej kolejności);
- reguł operowania wiedzą;
- metawiedzy dotyczącej źródeł wiedzy, jej stanu, sposobów wykorzystania.

Z powyższego zestawienia widać, że siw powinien posiadać wiedzę o opisywanej rzeczywistości oraz o języku opisu tej rzeczywistości. Niezbędnym jest więc odwzorowywanie w siw wiedzy dotyczącej faktów czy reguł (tzw. wiedzy deklaratywnej) oraz zdarzeń i procesów (tzw. wiedzy proceduralnej).

3.2. Sztuczne sieci neuronowe jako metoda reprezentacji wiedzy w systemach informacyjno-wyszukiwawczych

Od wielu lat nauka próbuje odkryć sposób reprezentacji wiedzy w umyśle człowieka. Zauważono, że tak mózg człowieka, jak i komputery, to systemy operujące symbolami, a więc systemy przetwarzające wiedzę poprzez manipulowanie symboliczną reprezentacją świata zewnętrznego. Modele imitujące takie przetwarzanie wiedzy złożone są z wielu nieliniowych elementów ze sobą współpracujących, działających równolegle i tworzących struktury sieciowe przypominające naturalne sieci neuronowe. Elementy te są sprzężone poprzez wagi, które w trakcie działania sieci ulegają modyfikacjom. Sztuczne sieci neuronowe umożliwiają reprezentację wiedzy opartą na wagach i prawdopodobieństwie. Dzięki równoległemu przetwarzaniu informacji pozwalają efektywnie rozwiązać wiele problemów niealgorytmicznych.

Model reprezentacji wiedzy w sztucznych sieciach neuronowych został określony przez B. Sosińską-Kalatę jako reprezentacja subsymboliczna, porównywalna z reprezentacją wiedzy o rzeczywistości w strukturze połączeń komórek nerwowych mózgu. Podobnie jak sieć komórek nerwowych w mózgu, większość obecnie wykorzystywanych sztucznych sieci neuronowych ma budowę warstwową. Zdaniem wielu badaczy pozwala to na hybrydowe podejście do metodologii rozwiązywania problemów, polegające na łączeniu metod sta-

tystycznych z metodami opartymi na reprezentacji wiedzy. Wiedza, którą wykorzystują sieci neuronowe, nie jest reprezentowana *explicite* w żadnej bezpośrednio dostępnej formie. Sztuczne sieci neuronowe tworzą jej model na podstawie zachowania się sieci, wykorzystując techniki statystyczne do kalkulacji poziomów aktywizacji i modyfikacji numerycznych wag. Systemy takie nie zawierają żadnych reguł w sensie reguł stosowanych w tradycyjnych systemach z bazą wiedzy. Pomimo to pozwalają one rozwiązywać złożone problemy, których analiza i rozstrzygnięcie za pomocą systemów z reprezentacją symboliczną wymagałoby zebrania bardzo dużej liczby danych oraz zastosowanie wielkiej liczby reguł do ich przetwarzania.¹⁶

Opierając się na rozważaniach wspomnianej autorki, sposób reprezentacji wiedzy w sztucznych sieciach neuronowych zastosowanych w siw można opisać w następujący sposób. W strukturze sieci neuronowej wiedza odwzorowywana jest przez przyporządkowanie jej elementom określonych atrybutów i ich wartości. Reprezentacja ta przyjmuje wówczas postać rozproszoną sieci połączeń między wyodrębnionymi reprezentacjami atrybutów o określonych wartościach. W systemach dokumentacyjnych tymi atrybutami są tradycyjnie wyodrębniane elementy opisu bibliograficznego oraz wyrażenia opisujące treść dokumentu. Wiedza o dokumencie odwzorowana w systemie jest reprezentowana przez strukturę powstałą w wyniku połączeń między wyrażeniami wykorzystanymi w indeksowaniu i wyszukiwaniu. Podobnie generowana jest reprezentacja wiedzy o problemie wyszukiwawczym. Tworzy ją pewien układ pobudzeń elementów przetwarzających, reprezentujących wyodrębnione cechy poszukiwanych dokumentów i zawartej w nich informacji, powstały przez uaktywnienie grupy elementów warstwy danych wejściowych, odpowiadających istotnym własnościom problemu wyszukiwawczego użytkownika. Sztuczne sieci neuronowe umożliwiają więc reprezentowanie wiedzy za pomocą sieci wyrażen językowych, w której węzłach umieszcza się poszczególne jednostki językowe. Połączenia między węzłami odpowiadają relacjom, w jakie wchodzi pomiędzy sobą poszczególne jednostki językowe. Dodatkowo otrzymują one odpowiednie wagi.

Mimo ograniczonej dokładności reprezentacji wiedzy o problemie wyszukiwawczym wyszukiwanie oparte na uaktywnianiu pobudzeń elementów przetwarzających reprezentujących cechy dokumentów i opisanych w nich wycinków rzeczywistości, uzupełnione statystyczną analizą ich natężenia, zapewnia maksymalizację dokładności i kompletności uzyskanego wyniku.

Dla optymalizacji wyników wyszukiwania informacji szczególnie przydatne wydają się następujące cechy sztucznych sieci neuronowych:

- rozpoznawanie i prawidłowa interpretacja danych niekompletnych, częściowo nieprawidłowych lub sprzecznych;
- interpretacja danych o nieostro zdefiniowanym zakresie, takich jak np. probabilistyczne kategorie pojęciowe;
- automatyczne wnioskowanie przez generalizację i analogię, bez konieczności predeterminacji reguł jego przeprowadzania;
- symultaniczne rozstrzyganie alternatywnych hipotez dotyczących rozwiązania problemu lub dostosowania wzorców;
- dokonywanie oceny i wyboru najlepszego wyniku wyszukiwania;

¹⁶ B. Sosińska-Kalata: *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach*. Warszawa: Wydawnictwo SBP 1999.

– uczenie się na przykładach i strukturalizacja zarejestrowanej wiedzy na potrzeby interpretacji jej organizacji w oparciu o wprowadzane do niej nowe informacje i reakcje użytkowników na wynik wyszukiwania.¹⁷

Wymienione cechy systemów informacji opartych na sztucznych sieciach neuronowych są ważne, gdyż użytkownik systemu bardzo często z różnych powodów nie przekazuje systemowi pełnej wiedzy o problemie wyszukiwanym, a kształtowana przez niego strategia wyszukiwawcza opiera się na intuicyjnych metodach heurystycznych. Z tego typu problemami zwykle nie radzą sobie systemy realizowane w technologii tradycyjnej.

Korzystając z siw, często nie wiemy jaki zestaw spośród wielu zmiennych wejściowych jest użyteczny do efektywnego wyszukania przez system potrzebnych użytkownikowi informacji (wartości wejściowych). Wybór „dobrego” zbioru wartości wejściowych jest dodatkowo trudny m.in. ze względu na następujące cechy zmiennych:

- wielowymiarowość informacji (danych). Ich liczba nie jest często na tyle liczna, aby możliwe było „zobaczenie” istniejącej struktury danych i wierne odwzorowanie jej właściwości;
- współzależność (korelacja) między zmiennymi. Istotne dla systemu informacji zwykle współwystępują z innymi i tylko jako występujące razem, a więc współzależne, mogą razem dostarczać informacji istotnych, podczas gdy każdy podzbiór takiego zestawu zmiennych informacji tych już nie zawiera;
- redundancja (nadmiarowość) zmiennych. Ze względu na korelację danych często wprowadza się na wejściu systemu zamiast pełnego zbioru pewien podzbiór skorelowanych danych, co czasami wymusza ich nieuzasadnioną nadmierną redundancję.

Przytoczone tu uwagi pokazują, że wybór zmiennych wejściowych jest krytycznym momentem w procesie wyszukiwania informacji w neuropodobnych siw, a zarazem krytycznym elementem projektowania sieci neuronowych na potrzeby omawianych systemów.

Sztuczne sieci neuronowe pozwalają reprezentować wiedzę użytkownika systemu informacyjno-wyszukiwawczego w sposób dynamiczny i to zarówno w sensie parametrycznym, jak i czasowym, podczas gdy dotychczas stosowane metody umożliwiały jej przedstawianie wyłącznie w sposób statyczny.

*

W literaturze podkreśla się, że o przewadze sieci neuronowych nad tradycyjnymi metodami reprezentacji i transformacji wiedzy decyduje zdolność uczenia się systemu i wynikająca stąd możliwość przewidywania wyników (sygnałów wyjściowych) bez konieczności formułowania a priori hipotez dotyczących związków między przesłanką a możliwymi wnioskami, jak to jest w teoriach i skryptach.

O ile dotychczas stosowane w siw metody reprezentacji wiedzy i informacji pozwalają tylko na pasywne odwzorowywanie reprezentowanej w systemie rzeczywistości dokumentacyjnej, o tyle siw wykorzystujące technikę sieci neuronowych mogą aktywnie drogą inferencji tworzyć nowe dane/informacje, które nie są explicite zapisane w bazie systemu. Zatem systemy te w jakimś sensie przekształcają się z narzędzi do rejestrowania (odwzorowywania) rze-

¹⁷ Tamże s. 273.

czywistości w środki jej poznawania i penetrowania. Można sądzić, że transformacja ta ma charakter jakościowy zmieniający status siw.

Sposób reprezentacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji opartych na sztucznych sieciach neuronowych ma wiele zalet, ale ma też pewne ograniczenia. O zaletach była mowa już wcześniej. Wśród ograniczeń tego typu systemów, w porównaniu z systemami z symboliczną reprezentacją wiedzy, należy wymienić m.in. niski poziom ekspresywności reprezentacji wiedzy, ograniczoną kontrolę procesu wyszukiwania, brak kontroli nad rozbudową reprezentacji wiedzy, brak mechanizmów wyjaśniania procedur wnioskowania. Urzeczywistnienie tego modelu, ze względu na konieczność operowania ogromną liczbą opisów dokumentów i terminów wyszukiwawczych, na obecnym etapie rozwoju technologii komputerowych jeszcze nie jest możliwe.

Sztuczne sieci neuronowe bazują na technikach reprezentacji wiedzy właściwych dla sztucznej inteligencji. Krytyczna ocena tych technik z punktu widzenia potrzeb systemów wyszukiwania informacji pozwala stwierdzić, że dotychczas wykorzystywane struktury w tradycyjnych systemach wyszukiwania informacji nie są wystarczające do wyrażania zróżnicowanych i zmieniających się struktur semantycznych, gdyż prawie wyłącznie prezentują formalnie uporządkowany statyczny zbiór terminów zawartych w tekstach języków informacyjno-wyszukiwawczych, umożliwiając tylko statyczną reprezentację wiedzy. Tymczasem potrzeby użytkowników systemów informacyjno-wyszukiwawczych mają charakter dynamiczny. Sztuczne sieci neuronowe jako struktury subsymbolicznej sieciowej reprezentacji wiedzy stanowią interesujący dla tej klasy systemów instrument kształtowania wiedzy, pozwalający na odzwierciedlanie w systemie stale zmieniających się potrzeb informacyjnych użytkowników tych systemów.

Summary

The article discusses the artificial neurone networks as the way of representation of the knowledge in documental information retrieval systems. Neurone networks are relied on techniques of knowledge representation characteristic for artificial intelligence. They might be treated as one of the methods of knowledge representation, mostly transforming and structuralisation of information, method using new possibilities of computer science and electronics. There has been confirmed that the methods of knowledge and information representation so far applied in these systems enable only passive reflection of documental reality represented in a system. Neurone networks enable representation of the information retrieval system's user knowledge dynamic way, both in the parametric and chronological sense.

ROLA PRACOWNIKÓW INFORMACJI W ZARZĄDZANIU WIEDZĄ W ORGANIZACJACH

Ewa Głowacka
Uniwersytet Mikołaja Kopernika

*Zarządzanie wiedzą, zarządzanie informacją,
zarządzanie organizacją, specjaliści z dziedziny
informacji*

Otoczenie, w którym obecnie żyjemy, ulega ogromnym zmianom na skutek postępu techniki informatycznej, telekomunikacyjnej i rozwoju multimedialnych. To nowa rewolucja przenosząca nas z ery industrialnej do nowego etapu rozwoju cywilizacji, o którym mówi się jako o fazie „społeczeństwa informacyjnego”, bądź też „społeczeństwa wiedzy”. Początek nowego tysiąclecia oznacza nową erę w gospodarce, określaną mianem Wiedzy lub Informacji, a przypominającą rewolucję przemysłową, jaka miała miejsce w XIX wieku. Dziś o przewadze przedsiębiorstwa nie decydują już zasoby materialne (ziemia, surowce, środki produkcji czy kapitał), ale w pierwszym rzędzie wiedza i doświadczenie pracowników. Dlatego najważniejszy problem, przed którym staje współczesne przedsiębiorstwo, to umiejętność gromadzenia i korzystania z tych niematerialnych zasobów.

Sposoby zdobywania, kodyfikowania, systematyzowania i dystrybucji wiedzy w przedsiębiorstwie (organizacji) nazwano koncepcją zarządzania wiedzą (*knowledge management*). Zarządzanie wiedzą troszczy się o najważniejsze kwestie związane z przystosowaniem, przetrwaniem oraz kompetencjami organizacji w obliczu ciągłych i rosnących przemian środowiska. W pierwszym rzędzie podejście to kształtuje działalność organizacji w sposób, którego istotą jest poszukiwanie synergii pomiędzy zdolnościami przetwarzania danych i informacji przy wykorzystaniu technologii informacyjnych z kreatywnością i innowacyjnością ludzi.¹

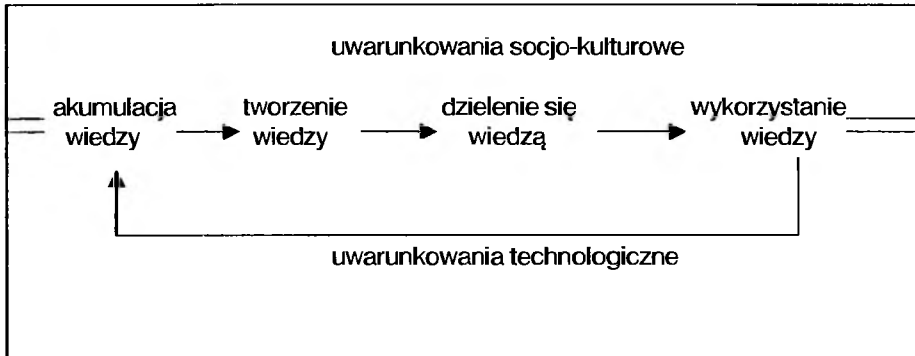
Zarządzanie wiedzą (KM) to koncepcja rozwijana w wielu dziedzinach, a przede wszystkim w problematyce sztucznej inteligencji, zarządzaniu i marketingu, zarządzaniu zasobami ludzkimi, edukacji oraz zarządzaniu informacją. Powstała piętnaście lat temu, a więc jest stosunkowo młoda. Swoje podstawy wywodzi z teorii informacji, informatyki oraz nauki o organizacji i zarządzaniu.

Proces zarządzania wiedzą można przedstawić tak jak na rys. 1 (s. 47).

Zarządzanie wiedzą można więc określić jako fundamentalną zmianę sposobu zarządzania organizacją, polegającą na efektywnym wykorzystaniu wszelkich zasobów innych niż rzeczowe i finansowe czyli na wykorzystaniu kapitału intelektualnego. Kapitał intelektualny instytucji to patenty, inne wartości niematerialne i prawne, doświadczenie, umiejętności i wiedza zarówno ca-

¹ Y. Malhotra: *Knowledge management for e-business performance: advancing information strategy to „Internet time”*, Information Strategy: The Executive's Journal, vol. 16, Summer 2000, s. 14.

Rys. 1. Etapy procesu zarządzania wiedzą²

tej organizacji, jak i jego poszczególnych pracowników, wypracowane procedury działania, metodologie i narzędzia oraz dobre relacje z klientami i pracownikami.

Intelektualny kapitał organizacji jest sumą wiedzy jej członków (wyrażającą się praktycznie w procesach) i/lub nieuchwytną wartością, która określa ogólną wartość firmy, różną od jej wartości finansowej.

Wyróżnić można trzy formy kapitału intelektualnego:

- kapitał pracowniczy (*human capital*). Składa się na niego wiedza indywidualnych pracowników poszerzająca możliwości firmy w zakresie zaspokajania potrzeb klientów;
- kapitał strukturalny (*structural capital*). Przetworzenie intelektu pracowników na formalne rozwiązania wykorzystywane dla dobra firmy wymaga określonych systemów i procesów umożliwiających przepływ wiedzy;
- kapitał rynkowy (*customer capital*). Dotyczy on więzi z klientami.

Zarządzanie kapitałem intelektualnym obejmuje:

- uczenie się od klientów,
- pozyskiwanie wiedzy od innych organizacji i osób,
- tworzenie systemu ciągłego pozyskiwania wiedzy i wykorzystania jej w ramach firmy³.

Uważa się, że wiedza dotycząca lub towarzysząca produktowi stanowi większą część jego wartości. Posiadana wiedza, podobnie jak zasoby finansowe, majątek rzeczowy czy potencjał ludzki, może mieć znaczenie strategiczne – jest wtedy przez posiadacza ukrywana bądź skrupulatnie kontrolowana. Dlatego wiele firm wykorzystuje posiadaną wiedzę oraz jej źródła do stworzenia przewagi konkurencyjnej na rynku lub zintensyfikowania swojego rozwoju. W tym celu wiele czasu poświęca się na wdrażanie rozwiązań zapewniających właściwą akumulację, analizę i dystrybucję wiedzy przedsiębiorstwa wśród pracowników.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się cztery główne kategorie takiej wiedzy:

² E. Mercier-Laurent, J. Jakubczyc, M. L. Owoc: *What is Knowledge Management?* W: *Pozyskiwanie wiedzy z baz danych*. Red. nauk. A. Baborski. Materiały na konferencję naukową zorganizowaną przez Katedrę Systemów Sztucznej Inteligencji AE im. O. Langego we Wrocławiu, Szklarska Poręba, 14-16 maja 1999 r., Wrocław 1999, s. 12

³ A. Zawiaślan: *Ciągłe przystosowanie – nowoczesne struktury organizacyjne na przykładzie organizacji inteligentnej*. http://strateg.bg.univ.gda.pl./html/ref_8.html#ftn4.

- wiedza typu „know-what” – jest to wiedza o faktach, informacja, która może być przesyłana;
- wiedza typu „know-why” – to wiedza, która wyjaśnia rzeczywistość. Dotyczy ona zasad i praw w naturze, w ludzkim umyśle i społeczeństwie. Ten rodzaj wiedzy jest niezwykle istotny w pewnych dziedzinach, na przykład w przemyśle chemicznym i elektronicznym. Dostęp do takiej wiedzy przyspiesza postęp techniczny i pozwala unikać błędów w procedurach eksperymentowania;
- wiedza typu „know-how” – odnosi się do umiejętności ludzi i zespołów, to znaczy do zdolności robienia czegoś. Określenie „know-how” (wiedzieć jak) wywodzi się z sektora przemysłowego, gdzie oznaczało umiejętności i zdolności nieobjęte patentami i licencjami, ale niezbędne przy transferze technologii. Wiedza ta wykorzystywana jest na poziomie zarządzania, na przykład przy rozwoju nowych produktów lub rekrutacji personelu;
- wiedza typu „know-who” – nowe produkty coraz częściej powstają w oparciu o wiedzę z wielu różnych obszarów, dziedzin i dyscyplin naukowych, co podnosi znaczenie dostępu do różnych źródeł wiedzy. Know-who określa posiadaczy wiedzy i opisuje wiedzę, którą posiadają. Dotyczy także społecznych zdolności współpracy i komunikacji z ekspertami zewnętrznymi⁴.

Wśród wielu znanych typów wiedzy szczególną uwagę menadżerów zwraca rozróżnienie pomiędzy wiedzą ukrytą i ujawnioną (skodyfikowaną). Wiedza ukryta (*tacit knowledge*, *implicit knowledge*), jak sama nazwa wskazuje, dotyczy wiedzy „nieostępnej”, a więc trudnej do uchwycenia. Każdy człowiek wie znacznie więcej niż jest w stanie wyrazić w postaci słów. Ta nadwyżka to nic innego jak wiedza ukryta. Wiedza ukryta człowieka stanowi wielki i niedoceniany w kulturze zachodu potencjał. Jest ona często porównywana do wiedzy mistrza rzemiosła, który przekazuje ją swemu uczniowi nie w postaci słów, lecz przez wspólną pracę. Obserwacja, udział własny i doświadczenie są najlepszymi sposobami na przekazanie wiedzy ukrytej. Istnieje wiele określeń dla wiedzy ukrytej: *kunszt*, *wprawa*, *nabyta zdolność* to tylko niektóre z nich.

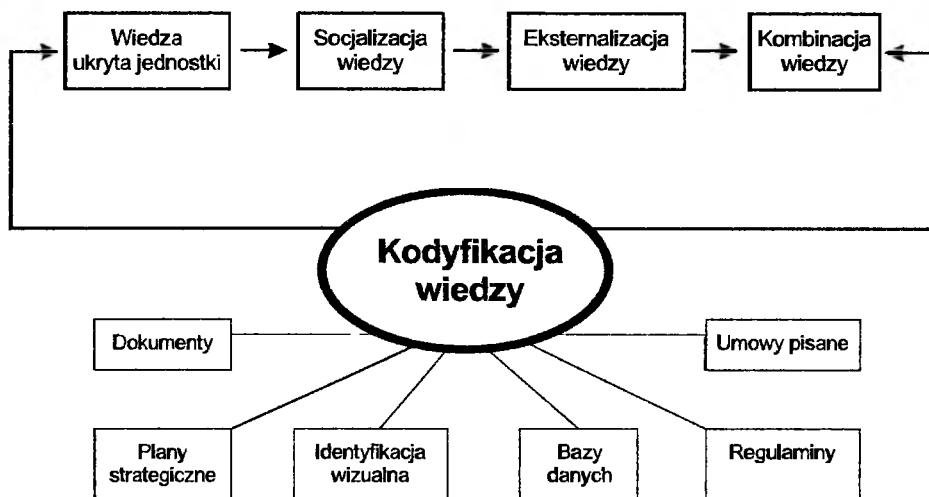
Z kolei wiedza ujawniona (*explicit knowledge*) jest to wiedza, która jest przekazywana w postaci dokumentów, instrukcji, procedur, regulaminów czy wreszcie poleceń. W kulturze zachodniej znaczenie wiedzy ujawnionej jest znacznie większe niż w kulturze Wschodu. Wschodnia filozofia faworyzuje znaczenie wiedzy ukrytej jednostki, co ma odzwierciedlenie w stylu pracy w firmach japońskich. W Japonii większą wagę niż do skodyfikowanych (opartych na procedurach) systemów zarządzania przykładają się do sposobów zarządzania w oparciu o wiedzę ukrytą jednostek. Spotkania nieformalne pracowników, „zatrudnienie na całe życie” i wiele innych praktyk gwarantują wzrost zaufania pomiędzy pracownikami. Zaufanie jest z kolei podstawowym warunkiem wymiany wiedzy. Zarządzanie wiedzą koncentruje się na procesie transformacji wiedzy ukrytej w ujawnioną. Najważniejsze są tu aspekty socjo-kulturowe, które upelnomocniają tworzenie i dzielenie się wiedzą.

I. Nonaka dla opisu przepływu wiedzy w organizacji stworzył tzw. spiralę wiedzy (rysunek 2). Wiedza zawarta w umyśle człowieka jest na początku nieśmiało wyrażana w obecności najbliższych: przyjaciół i członków rodziny. Jest to tzw. faza socjalizacji pracownika. Dalej wiedza ta jest przenoszona na płaszczyznę kontaktów zawodowych. Na początku jest ona ujawniana w trakcie

⁴ Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się. Radom: OECD 2000, s. 13-14.

rozmów nieformalnych i towarzyskich, spotkań w biurze lub po pracy (eksternalizacja). W trakcie takich nieformalnych dyskusji buduje się zaufanie i przekonanie co do słuszności własnych poglądów. Nieśmiałe idee i pomysły przyjmują postać pierwszych wyartykułowanych koncepcji. Faza kombinacji dotyczy z kolei oficjalnych dyskusji na forum organizacji. Powstałe za kulisami koncepcje i pomysły są przedstawiane na obradach, posiedzeniach i w korespondencji urzędowej. Mogą one być obiektem dyskusji w trakcie obrad zarządu przedsiębiorstwa i na spotkaniach akcjonariuszy. Projekty zaopiniowane pozytywnie stają się częścią oficjalnego systemu organizacji (kodyfikacja). Przybierają postać dokumentów i procedur.

Rys. 2. „Spirala wiedzy” wg I. Nonaki ⁵

Źródło: opracowanie własne z wykorzystaniem I. Nonaka, H. Takeuchi, *The Knowledge – Creating Company*, New York, Oxford University Press, 1995.

Istotnym elementem wiedzy organizacyjnej jest również ta część kultury organizacyjnej, która komunikowana jest w postaci różnorodnych słownych przekazów krążących w organizacji w postaci opowieści, metafor, wizji i misji (*cultural knowledge*).

Obecnie zauważono, że najbardziej wartościowa dla rozwoju organizacji, ich produktów i usług jest wiedza zawierająca odniesienia do praktycznych doświadczeń. Kluczowym elementem staje się umiejętność przekazywania takiej, opartej na doświadczeniu, wiedzy oraz tworzenie specyficznej kultury organizacyjnej, której istotą jest swobodne dzielenie się zdobytymi umiejętnościami i doświadczeniem. W kulturze takiej ważnymi mechanizmami osiągnięcia wysokiego poziomu innowacyjności i organizacyjnego uczenia się jest otwarty dialog, swobodny przepływ informacji wewnątrz struktur organizacyjnych oraz tworzenie zespołów zadaniowych i struktur sieciowych. Istotnym elementem jest też przywództwo skoncentrowane na ciągłym rozwoju zasobów informa-

⁵ Źródło: A. Fazlagić: *Zarządzanie wiedzą w sektorze publicznym*. http://www.egov.pl/teksty/zarządzanie_wiedza_sp/dokumenty.php

cyjnych, indywidualnych umiejętności pracowników (ważna część zasobu wiedzy w organizacji) oraz sieci wiedzy i organizacyjnego uczenia się. Wiedza i przywództwo to dynamiczny duet⁶.

W związku z tak wielkim znaczeniem informacji i wiedzy organizacyjnej obecnie coraz większego znaczenia w każdej organizacji nabierają następujące czynniki:

- technologie informacyjne obejmujące wszelkie procesy i struktury organizacyjne, zapewniające również lepszy dostęp do informacji poprzez rozbudowaną infrastrukturę informacyjną;
- wiedza jako bardzo ważny, priorytetowy zasób organizacji. Najważniejszymi pracownikami stają się „pracownicy wiedzy”, a zatrudnieni będą przede wszystkim oceniani z punktu widzenia ich zdolności do uczenia się;
- kultura organizacyjna zwana kulturą „uczącej się organizacji” lub „organizacji inteligentnej”;
- relacje dostawcy – klienci. Kultura „uczącej się organizacji” pozwoli lepiej zrozumieć potrzeby klientów, co zaowocuje ściślejszą współpracą⁷.

W każdej organizacji dążącej do jak najlepszego wykorzystania wiedzy tworzą się zespoły aktywnie zajmujące się tą problematyką. W centrum takich zespołów stawia się trzy kategorie pracowników – są to: specjaliści z dziedziny informacji, specjaliści z zakresu technologii informacyjnych oraz odnoszący sukcesy zawodowe menadżerowie. Efektywność ich współpracy w zespołach jest uzależniona od zmiany ich tradycyjnych przekonań, nastawień i ról⁸.

Użytkownicy, jako specjaliści dziedziny, powinni odróżniać zarządzanie informacją od technologii informacyjnej. Powinni również w pełni uczestniczyć w procesie informacyjnym, nie tylko jako końcowi odbiorcy produktów informacyjnych, lecz także jako aktywne podmioty wszelkich działań związanych z zarządzaniem informacją, szczególnie tych, które są związane z wyjaśnianiem potrzeb informacyjnych, zbieraniem informacji, dzieleniem się informacją i przekształcaniem nieopracowanych danych w użyteczną informację. Rolą ekspertów jest przede wszystkim optymalizacja wykorzystania zasobów.

Z kolei specjaliści z dziedziny informacji długo byli traktowani jako część personelu pomocniczego. Specjaliści tacy to zarówno osoby zatrudnione poza daną firmą (pracownicy różnych typów placówek biblioteczno-informacyjnych), jak i coraz częściej osoby zatrudnione w firmach na stałe. Wiele instytucji, takich jak Hoffman-LaRoche, GE Lighting, Xerox, Ernst & Young, Gemini, McKinsey, już od kilku lat tworzy nawet specjalne stanowiska dla zarządzania nieustrukturalizowanymi informacjami. Są to główni specjaliści do spraw wiedzy (Chief Knowledge Officer – CKO). Do ich zadań należy przede wszystkim projektowanie i nadzór nad całą infrastrukturą wiedzy organizacyjnej firmy z jej bibliotekami, bazami wiedzy, zasobami ludzkimi, sieciami komputerowych baz danych, centrami badawczymi i relacjami ze środowiskiem uniwersyteckim; utrzymywanie łączności z zewnętrznymi dostawcami informacji i wiedzy oraz wzmacnianie i koordynacja procesu zespołowego uczenia się⁹. Podejmują się

⁶ D. J. Skyrme: *Knowledge management: oxymoron or dynamic duo*. Managing Information 1997, nr 7, s. 24-26.

⁷ Chun Wei Choo: *Information management for the intelligent organization. Roles and implications for the information professions*. Paper presented at the 1995 Digital Libraries Conference, March 27-28, Singapore. <http://choo.fis.utoronto.ca/FIS/ResPub?DLC95.html> (14.03.02).

⁸ Tamże

⁹ P. Płoszajski: *Organizacja przyszłości: wirtualny splot kontraktów*. W: *Przedsiębiorstwo przyszłości*. Praca zbiorowa pod red. W. M. Grudzewskiego i I. K. Heyduk. Warszawa 2000, s. 29-30.

specjalistycznych szkoleń użytkowników informacji, służą radą i pomocą w sprawach selekcji źródeł informacji, tworzenia strategii wyszukiwawczych i oceny jakości informacji. Zarządzają również zbiorami, informacją i wiedzą, zajmują się archiwizacją i sieciowym udostępnianiem dokumentów i informacji na różnych nośnikach oraz ich przechowywaniem i konserwacją. Do ich zadań należy również tworzenie użytecznych serwisów informacyjnych, baz danych i baz wiedzy oraz zapewnienie odpowiednich standardów i technologii filtrowania informacji. Pracownicy informacji wspomagają również procesy planowania i podejmowania decyzji w organizacjach (zasilając te procesy w informację). Są także specjalistami w zakresie przyswajania i wykorzystania coraz bardziej wyrafinowanych narzędzi informatycznych, mogą też pełnić role koordynatorów zespołowego uczenia się w organizacji.

Jak widać, obecnie pole działalności specjalistów z dziedziny informacji ciągle się rozszerza. Ma to między innymi związek z położeniem większego nacisku na zarządzanie wiedzą w organizacjach i powstawaniem związanych z tym nowych, coraz bardziej złożonych i wyrafinowanych potrzeb dotyczących sposobu realizacji procesu informacyjnego. Informację od wiedzy różni przede wszystkim uwzględnianie kontekstu, powiązań, wyjaśnień, dostosowanie formy do struktur poznawczych użytkowników, ułatwiającej przyswojenie wiedzy ukrytej. Specjaliści z dziedziny informacji mogą podejmować różnorodne działania w celu udoskonalenia, uczynienia bardziej użytecznymi, bazy danych i serwisów informacyjnych. Należą do nich:

- dodanie informacji kontekstowej: gdzie informacja była wykorzystywana? jakie czynniki należy uwzględnić podczas jej wykorzystywania?
- podawanie informacji o twórcy, umożliwianie z nim kontaktu, np. przez hiperlinkowe odesłania do jego poczty elektronicznej;
- oferowanie baz ekspertowych odsyłających do ekspertów, umożliwiających nawiązywanie z nimi kontaktu;
- dodawanie materiałów multimedialnych.

Najlepszym rozwiązaniem jest dodatkowe umożliwienie użytkownikom szerszych kontaktów ze specjalistami, którzy pomogą rozwiązać wątpliwości i rozwiązać problemy – jeszcze jednym zadaniem specjalistów z dziedziny informacji jest więc tworzenie „sieci wiedzy”¹⁰.

Wiedza ekspertów dziedzinowych (wiedza ukryta) jest bardzo istotnym zasobem informacyjnym. Dlatego też rolą pracowników informacji jest zapewnienie dostępu do wiedzy o zasobach ludzkich, m.in. poprzez tworzenie i utrzymywanie serwisów zawierających CV, tworzenie elektronicznych „żółtych stron” (*yellow pages*) zawierających różnorodne informacje o ekspertach. Należy w tym miejscu podkreślić, że specjaliści z dziedziny informacji dysponują również dużymi zasobami bardzo cennej wiedzy ukrytej, pozwalającej poruszać się po ogromnych zbiorach zarówno ustrukturalizowanej, jak i nieuporządkowanej informacji.

Tradycyjnie specjaliści ci zajmują się zarządzaniem informacją – w nowych warunkach również zarządzają organizacyjną wiedzą ujawnioną. Tutaj specjaliści z dziedziny informacji są zaangażowani w wielostopniowy cykl przetwarzania wiedzy organizacyjnej. Do podstawowych etapów zalicza się:

- odnalezienie, zgromadzenie i wybór wartościowej wiedzy z dokumentów, dyskusji i spotkań;

¹⁰ D. J. Skyrme. op. cit.

- przetworzenie „surowej wiedzy” (np. prezentacji, projektów, listów służbowej poczty) w „wiedzę przetworzoną” (analizy przypadków, ukazanie „najlepszej praktyki”, itp.);
- organizacja i przetworzenie wiedzy w celu nadania jej bardziej użytecznej formy poprzez utworzenie indeksów, klasyfikację, dodanie metadanych;
- dostarczanie tej wiedzy pracownikom przy wykorzystaniu różnych kanałów: intranetu, Internetu, CD-ROM-ów, „portali wiedzy”, itp.;
- projektowanie i zarządzanie całą strukturą informacyjną w firmie¹¹.

Mackenzie Owen twierdzi, że obecnie coraz bardziej dynamicznie rozwijającą się funkcją specjalistów z dziedziny informacji jest obecnie tworzenie „profilu wiedzy”, które zbierają i łączą różnorodne zasoby zawierające wiedzę pozwalającą rozwiązywać określone problemy badawcze i praktyczne. Profile te zawierają odsyłacze do dokumentów i innych źródeł, charakterystyki osób dysponujących odpowiednią wiedzą lub umiejętnościami, informację o bieżących i zrealizowanych projektach, zasoby informacji zewnętrznej (dokumenty, ludzie, organizacje), informacje o klientach potrzebujących takiej wiedzy¹².

Specjaliści z dziedziny informacji zdecydowanie przesuwają się z zaplecza, z tła działań organizacji do jej centrum – pełnią rolę pomostu między użytkownikami a specjalistami, pomagają planować i kształtować politykę informacyjną, projektują struktury, procesy i systemy w zakresie zarządzania wiedzą i informacją oraz wspomagają zarządzanie organizacją. Tworzone nowe stanowiska w służbie informacyjnej, np. CKO zwiększają znacznie wymagania stawiane pracownikom informacji, ale również zapewniają coraz lepsze perspektywy ich rozwoju zawodowego.

Summary

There are no material assets which decide on supremacy of organisation, but above all knowledge and experience of employees. The most important issue modern organisation has to face is the skill of collecting and using those non-material assets. The article presents the issues of knowledge management as fundamental change of the organisation management, relied on effective using all assets different than material ones – that is using the intellectual assets. Patents, knowledge, experience and other values possessed both by entire organisation and by individual employees create intellectual assets of the organisation as well as teams which are actively busy with issues of using knowledge the most effective way.

¹¹ Chun Wei Choo: *Working with knowledge: How information Professionals helps organizations manage what they know*. Library Management 2000, vol. 21, nr 8, s. 8.

¹² Tamże, s. 13.

O METODOLOGIĘ BADAŃ PORÓWNAWCZYCH CZASOPISM BIBLIOTEKOWYCH I INFORMACYJNYCH

Stanisława Kurek-Kokocińska
Uniwersytet Łódzki

*Czasopisma biblioteczne i informacyjne,
analiza czasopism, badania porównawcze*

W książce Józefa Pietera¹ o metodologii pracy naukowej można przeczytać, iż metoda porównawcza stanowi część składową metody naukowej w ogóle oraz, że w każdej nauce i w każdej pracy badawczej metoda ta jest niezbędna. W bibliotekoznawstwie i nauce o informacji naukowej analizy porównawcze są uprawiane, o czym przekonujemy się podczas lektury prac; nie zostały jednak uznane na tyle za znaczące, by charakterystyki rzeczowe odwzorowujące przedmiot i jego właściwości wyrażane były w zbiorze informacyjnym osobnym hasłem.

„Porównywanie ze sobą zjawisk, czynności, rzeczy, pojęć, twierdzeń, wielkości matematycznych itp. stanowi jedną z podstawowych czynności myślowych” [s. 127]. Porównywanie dotyczy różnych spraw, różnych rzeczy ze sobą porównywalnych, tak aby w rezultacie orzekać o ich tożsamości całkowitej lub częściowej i na tej podstawie wyciągać dalsze wnioski. Czynność porównywania w nauce nie jest, tłumaczy Pieter, właściwym celem badań. W różnych naukach ustalanie podobieństwa i różnic prowadzi badacza i odbiorców jego pracy do pełniejszego poznania przedmiotu, a więc zależności przyczynowych między analizowanymi zjawiskami, wpływu obiektów na siebie, genezy i przemian, poszukiwania rozwiązań najkorzystniejszych pod pewnymi względami itp.

Procedura wybierania określonych kryteriów, ustalanie ich wartości i zestawianie na tej podstawie obiektów według uzyskanych wyników jest znana jako ranking. Ranking bazuje na cechach wyrażających się wielkościami liczbowymi, w komentarzu ogranicza do stwierdzeń narzucających się z wymowy zebranego materiału, nie pogłębia i nie rozwija w dociekaniu zgromadzonych danych. Rankiem obejmuje się współcześnie zawodników sportowych, zespoły muzyczne, filmy, firmy, książki itp. Od pewnego czasu popularne są rozpoznania i ustalenia *kto jest kim* w odniesieniu do wyższych uczelni i innych szkół. Każdego roku wiosną na łamach czasopism, a zawsze w portalu onetu (polityka.onet.pl) można zapoznać się z charakterystyką uniwersytetów, politechnik, akademii za rok 2000, 2001 i 2002; „(...) ranking został skonstruowany na podstawie sześciu kryteriów. Każde z nich jest określane przez zestaw wskaźników (...) tak, by najlepiej umożliwiały porównania, dawały się jedno-

¹ J. Pieter: *Ogólna metodologia pracy naukowej*. Wrocław: "Ossolineum" 1967.

znacznie interpretować (...). Liczba wskaźników w obrębie jednego kryterium² waha się od 6 do 12”³.

W ostatnich miesiącach przedmiotem porównawczego podejścia stały się czasopisma bibliotecznicze i informacyjne. W tekście Jolanty Sobielgi *‘Kto jest kim?’ wśród czasopism z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*⁴ poddane zostały obserwacji czasopisma następujące: „Zagadnienia Informacji Naukowej”, „Przegląd Biblioteczny”, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej”, „Bibliotekarz”, „Poradnik Bibliotekarza”.

Materiał ten nie powinien pozostać bez komentarza, zwłaszcza że pomimo publicystycznego tytułu nosi znamiona badania naukowego i może prowadzić czytelnika do wspartych autorytetem obiektywizmu nauki błędnych spostrzeżeń. Biorąc za punkt wyjścia wskazaną publikację, chciałabym sformułować uwagi ogólniejsze dotyczące metodologii badań porównawczych nad czasopismami z naszej dziedziny.

W odnośnym opracowaniu wzięto pod uwagę (okres 10-letni 1990-1999) pięć czasopism specjalistycznych o wyraźnie określonym profilu dziedzinowym, stanowiące forum publikacji artykułów naukowych, szkoleniowych, tekstów popularnych, interwencyjnych, okolicznościowych, drobnych wzmianek, sygnałów itp. Poddane zostały analizie przy zastosowaniu tego samego klucza, a wyniki w postaci tabeli zawierającej cyfrowe wskaźniki, ustalone dla każdego z tytułów, zestawione zostały w tabeli zbiorczej. Na podstawie tych danych czytelnik „Poradnika Bibliotekarza” ma wyciągać własne wnioski, zwłaszcza, że komentarze Autorki są lakoniczne, a dane liczbowe sprzyjają ustawianiu kolejności „od największego (najlepszego) do najmniejszego (najgorszego)” (lub odwrotnie).

Ta sprawa oraz niezasadny dobór czasopism, do czego trzeba będzie jeszcze powracać, wysuwają się na pierwszy plan poniższych uwag.

„Każde z czasopism ma swoją specyfikę wynikającą z funkcji, które pełni w systemie wymiany informacji, tradycji, polityki redakcji oraz innych czynników. Dlatego wybrane cechy nie mogą stanowić kryteriów ocen, rankingów czy też innych procedur wartościujących” – czytamy w króciutkim artykule. Próba dystansowania się Autorki od rezultatów własnej pracy, wyrażona tymi słowami na nic się nie zdaje zwłaszcza, że już z następnego zdania dowiadujemy się, iż badane wybrane cechy czasopism „Zostały wykorzystane do ukazania cech wyróżniających każde z czasopism w kontekście pozostałych”. Takie stawianie problemu, wyrażające się w nadaniu badanym cechom wartości liczbowej i porównywanie danych statystycznych wiedzie „na manowce” – i autorkę, i czytelnika.

Podobną wartość miałyby analiza uczniów pewnej klasy według cechy wzrostu oraz postępów w nauce wyrażających się uzyskanymi ocenami. Obie te cechy mogłyby być wykorzystane do ukazania cech wyróżniających każdego ucznia w badanej grupie. I choć w intencji przygotowującego takie zestawienie nie byłoby miejsca na wartościowanie, ranking czy wyłonienie najlepszych, to dane takie udostępnione rodzicom miałyby wymowę jednoznaczną: np. uczeń X jest najniższy, ale pod względem nauki bardzo dobry, bo ma trze-

² Dla zainteresowanych podaję te kryteria: pozycja akademicka (6 wskaźników), potencjał kadrowy (7 wskaźników), orientacja na studenta (9 wskaźników), kontakty z otoczeniem (12 wskaźników), selektywność (6 wskaźników), infrastruktura (7 wskaźników).

³ *Kuchnia otwarta*. www.polityka.onet.pl (2002.10.20).

⁴ „Poradnik Bibliotekarza” nr 6/7. 2002, s. 19-20.

ci wynik; uczeń X_1 jest wyższy i ustępuje pod względem wyników w nauce X-owi, ale wyprzedza X_2 , który z kolei jest średniego wzrostu i według tego miernika zajmuje pozycję piątą... – rezultat porównywania daje w komunikacji społecznej oceny jednoznaczne i niepodważalne: np. X_{15} jest liderem, X_1 jest trzeci na tle ogółu, X_2 to „przeciętniak”...

Każde z czasopism bibliotekoznawczych i informacyjnych zidentyfikowane zostało przez 22 cechy wyrażone ustalonymi wielkościami liczbowymi. Dla większej czytelności dalszych uwag, przytaczam zestaw cech, za pomocą których charakteryzowano czasopisma oraz zestawioną tabelę wyników.

Zestaw cech:

- 1/ udział publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa i bibliotekarstwa [%]
- 2/ udział publikacji dotyczących informacji naukowej [%]
- 3/ udział publikacji z zakresu czytelnictwa [%]
- 4/ udział publikacji obejmujących księgoznawstwo, bibliofilstwo i archiwistykę [%]
- 5/ udział publikacji z pozostałych dyscyplin naukowych [%]
- 6/ udział autorów wywodzących się z placówek naukowych (bez bibliotek mających status placówek naukowych) [%]
- 7/ udział pozostałych autorów, w tym autorów wywodzących się z bibliotek różnych typów [%]
- 8/ udział cytowań artykułów z czasopism [%]
- 9/ udział cytowań z druków zwartych [%]
- 10/ udział cytowań z materiałów konferencyjnych [%]
- 11/ udział cytowań aktów prawnych, norm, patentów, materiałów nie publikowanych, informacyjnych, reklamowych itp. [%]
- 12/ średni wiek cytowanych publikacji [lata]
- 13/ udział cytowań z pozostałych dyscyplin naukowych (poza bibliotekoznawstwem oraz dyscyplinami pokrewnymi) [%]
- 14/ udział cytowanych źródeł opublikowanych w językach obcych [%]
- 15/ więź danego czasopisma z pozostałymi czasopismami [liczba cytowań]
- 16/ wskaźnik wpływu danego czasopisma (*impact factor*) [stosunek liczby cytowań artykułów z danego czasopisma w pozostałych czasopismach do liczby artykułów opublikowanych w danym czasopiśmie]
- 17/ średnia liczba cytowań zamieszczonych w jednej publikacji (łącznie z publikacjami bez cytowań) [liczba cytowań / liczba publikacji]
- 18/ liczba publikacji
- 19/ liczba cytowań źródeł informacji z zakresu bibliotekoznawstwa, informacji naukowej oraz dyscyplin pokrewnych
- 20/ liczba cytowań źródeł informacji z pozostałych dyscyplin naukowych
- 21/ udział autocytowań czyli cytowań w danym czasopiśmie źródeł w nim opublikowanych w stosunku do ogółu cytowanych źródeł [%]
- 22/ wskaźnik identyfikujący stałe grono autorów [$1 > p > 0$].

Trzeba przyrzeć się tym cechom oraz danym zamieszczonym w tabeli, bowiem, *nolens volens*, sprzyjają porównywaniu.

Cecha 18: *liczba publikacji*. Z tabeli, w kolejności kolumn, wydobywamy co następuje: „Przegląd” – 388, ZIN – 116, PTINT – 343, „Bibliotekarz” – 637, „Poradnik” – 541. Ewidentnie narzucają się spostrzeżenia warunkujące wymowę tych danych: częstotliwość pisma, typ i metoda liczenia publikacji, np. artykuły, artykuły i komunikaty lub kronika, indywidualnie publikacje z każdego działu itp.

Charakterystyka czasopism wg wybranych cech w latach 1990-1999

Nr cechy	Nazwa czasopisma				
	Przegląd	ZIN	PTINT	Bibliotekarz	Poradnik
1	56,6	18,3	22,2	62,0	67,0
2	18,4	67,7	46,4	13,0	1,7
3	0,5	-	0,5	2,8	14,1
4	2,7	2,7	-	1,9	3,5
5	12,8	11,3	30,9	20,3	13,7
6	36,7	48,1	(.)	18,1	10,6
7	63,3	41,9	(.)	81,9	89,4
8	36,7	47,3	40,6	41,7	43,1
9	45,2	38,1	36,4	41,2	49,4
10	3,6	8,7	8,6	5,3	1,2
11	14,5	5,9	14,4	11,8	6,3
12	8,6	7,3	4,4	8,9	6,0
13	27,1	24,5	52,6	22,9	35,6
14	37,9	47,5	21,7	19,9	6,9
15	500	370	200	634	286
16	0,7	1,4	0,2	0,5	0,3
17	3,9	11,9	2,2	2,1	1,8
18	388	116	343	637	541
19	869	836	236	753	452
20	407	340	403	311	348
21	8,5	7,9	7,2	11,9	9,9
22	0,08	0,05	0,08	0,13	0,18

Cecha 1: udział publikacji z zakresu bibliotekoznawstwa i bibliotekarstwa oraz cecha 2: udział publikacji dotyczących informacji naukowej. Pomijając dane z tabeli, które nie są tu istotne, trzeba określić dalsze niewiadome: jak policzone zostały publikacje wypełniające wspólny zakres – rozłącznie, alternatywnie, może jednocześnie?; jaką problematykę uznano za pole badawcze wspólne dla obu specjalności itd.

Ten rodzaj wątpliwości narzucają dane liczbowe zebrane w tabeli dla dalszych kilku cech 3-5 oznaczających: udział publikacji z zakresu czytelnictwa [cecha 3], obejmujących księgoznawstwo, bibliofilstwo i archiwistykę [cecha 4], z pozostałych dyscyplin naukowych [cecha 5].

Krzyżują się zakresy następnych cech wybranych do opisu *Kto jest kim wśród czasopism* bibliotekarskich i informacyjnych: udział autorów wywodzących się z placówek naukowych (bez bibliotek, mających status placówek naukowych) [cecha 6] oraz udział pozostałych autorów, w tym autorów wywodzących się z bibliotek różnych typów [cecha 7]. Inna sprawa, znacząca a zbagatelizowana, to choćby to, że bibliotekoznawstwo i informacja naukowa należą do dyscyplin teoretyczno-praktycznych, więc problemy do rozpatrzenia pojawiają się w obu obszarach.

W porównawczej charakterystyce czasopism dla bibliotekarzy i specjalistów informacji naukowej wybija się statystyka odnoszona do cytowań. Autor-

ka zadała sobie trud, by policzyć, dla czasopism naukowych, fachowych i zawodowych, ile razy publikujący tam autorzy powoływali się na artykuły z czasopism [cecha 8], książki [cecha 9], akty prawne, materiały reklamowe i in. [cecha 11], materiały konferencyjne [cecha 10] – tu też nie wiemy, jak traktowane były cytowania odnoszone do wydawnictw zwartych takich jak zbiory referatów, jakie na przykład publikuje Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Cecha 12: *średni wiek cytowanych publikacji [lata]* przyniosła następującą kolejność:

4,4 – PTINT

6,0 – „Poradnik”

7,3 – ZIN

8,6 – „Przegląd”

8,9 – „Bibliotekarz”.

Tymczasem PTINT analizowano za lata 1993-2000, pozostałe pisma za 1990-1999; w artykułach naukowych jest potrzeba sięgania do źródeł określonych koncepcji i pierwszych publikacji – w tekstach dla „zawodowców” równie ważne są nowiny, jak tematy obudowane piśmienniczo – w publikacjach *ad vocem* prowadzona jest dyskusja z wypowiedziami najświeższymi.

„Feeria” zidentyfikowanych i policzonych cytowań, stanowiących przesłankę do charakterystyki pięciu nieporównywalnych czasopism, objęła poza tym:

- udział cytowań z pozostałych dyscyplin naukowych (poza bibliotekoznawstwem oraz dyscyplinami pokrewnymi [cecha 13],

- liczbę cytowań źródeł informacji z zakresu bibliotekoznawstwa, informacji naukowej oraz dyscyplin pokrewnych [cecha 19],

- średnią liczbę cytowań zamieszczonych w jednej publikacji (łącznie z publikacjami bez cytowań) [cecha 17],

- udział autocytowań czyli cytowań w danym czasopiśmie źródeł w nim opublikowanych w stosunku do ogółu cytowanych źródeł [cecha 21],

- więzi danego czasopisma z pozostałymi czasopismami [liczba cytowań] [cecha 15].

Śledzenie rozkładu wskaźników cytowań pogrupowanych w 13 kategoriach dla skromnej ilości czasopism bibliotekarskich i informacyjnych rozdrabnia temat.

Obraz *кто jest kim* w czasopiśmiennictwie specjalistycznym zmienia się zależnie od rozpatrywanej cechy. Najwięcej czasopism innych cytuje się w „Bibliotekarzu” (634), „Przeglądzie” (500), ZIN (370), w „Poradniku” (286) i w PTINT (200) [cecha i wyniki cechy 15]. Wszystkie czasopisma różnicuje dalej liczba cytowanych artykułów (od ok. 38% w „Przeglądzie” <najmniej> do ponad 47% w ZIN <najwięcej> [wyniki cechy 8]. Wskaźnik wpływu danego czasopisma [cecha 16] wyróżnia ZIN (najwięcej tj. 1,4), zbliża do siebie „Przegląd” (0,7) oraz „Bibliotekarza” (0,5), słaby wynik przynosi dla „Poradnika” (0,3) i PTINT (0,2). Niemal odwraca ten układ cecha 20, pokazująca liczbę cytowań źródeł informacji z dyscyplin naukowych poza bibliotekoznawstwem, informacją naukową i dyscyplinami pokrewnymi (407: „Przegląd”, 403: PTINT, 348: „Poradnik”, 340: ZIN, 311: „Bibliotekarz”).

Czytelnik artykułu bez wątpienia otrzymał materiał do analizy. Nie wykorzystała go Autorka badania, formułująca lakoniczne komentarze, bazujące na kilku cechach (2; 14; 8; 10; 16; 17; 6). Dla ilustracji, spośród krótkich charakterystyk, które „opracowano na podstawie danych, opisujących wybrane cechy”, przytoczę najkrótsze:

„Bibliotekarz” – „miesięcznik generujący największą liczbę publikacji, najsilniej powiązany w zakresie cytowanych źródeł z pozostałymi czasopismami. Publikacje tu zawarte charakteryzują się największym odsetkiem autocytoowań”.

PTINT – „kwartalnik zdecydowanie najbardziej otwarty na publikacje oraz cytowania z innych dyscyplin niż bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. Wyróżnia się ponadto najniższą średnią wieku cytowanych źródeł informacji”.

Na podstawie zgromadzonych i przedstawionych danych najbardziej wyspecjalizowany w kierunku bibliotekoznawstwa jawi się „Poradnik Bibliotekarza” oraz „Bibliotekarz”, którym ustępuje nawet „Przegląd Biblioteczny”, a orzeka o tym zaledwie jedna cecha [cecha 1]. Najmniej aktualne dane i publikacje pozna czytelnik na łamach „Bibliotekarza” i „Przeglądu Bibliotecznego”, których autorzy cytują najstarsze piśmiennictwo [cecha 12]. Najstabiliej „troszczy” się o stałe grono autorów ZIN, który ma w tym punkcie najniższy wskaźnik (0,05), podczas gdy do „Poradnika Bibliotekarza” i „Bibliotekarza” pisują w dużej ilości autorzy ci sami, o czym zaświadcza wskaźnik w wysokości odpowiednio: 0,18 i 0,13 [cecha 22].

Taki kierunek wnioskowania, choć musi budzić sprzeciw czytelników i znawców czasopism bibliotekarskich i informacyjnych, jest możliwy i uprawniony na podstawie zestawu cech wybranych i zbadanych przez Autorkę. Wyrażam dezaprobatę dla przyjętej metody badawczej.

W przedsięwzięciach porównawczych, gdy celem nadrzędnym jest rozpoznanie i pokazanie *cech wyróżniających* badany obiekt w *kontekście pozostałych*, równorzędne znaczenie mają wszystkie trzy elementy procedury: dobór obiektów do analizy, zestaw cech rozpoznawanych w odniesieniu do każdego analizowanego obiektu, sposób prezentacji wyników oraz wnioskowanie, komentowanie i wyjaśnianie wykraczające poza wymowę liczb. Tekst *„Kto jest kim?”* wśród czasopism bibliotekoznawczych i informacyjnych zasłania obraz rzeczywistości. Sytuacja paradoksalna: starannie przygotowane dane, będące rezultatem wielu obliczeń, przedstawione do interpretacji nieprzygotowanych do ich odbioru za pośrednictwem odpowiedniego metatekstu czytelników, nie odzwierciedlają prawdy znanej skądinąd, bowiem – co wykazałam – stwarzają możliwość osobliwych interpretacji. Moim zdaniem charakterystyka źródeł tekstowych bez wyraźnego oparcia się o ich treści, a sprowadzona do wskaźników odwzorowujących elementy kwantytatywne, dla humanistów stanowi *modus procedendi* tolerowany, a nie pożądany.

Być może winni się tu wypowiedzieć specjaliści informetrii.

Osobiście wolalabym aby powstawały analizy czasopism bibliotekoznawczych i z informacji naukowej przeprowadzone rzetelnie metodą badań porównawczych. Rozpoznanie wstępne oraz charakterystyki redaktorów zostały sporządzone i opublikowane⁵. Również pole wyboru tematów do badań porównawczych nad czasopismami z naszych dziedzin jest niewykorzystane, że wymienię dla przykładu problem publikacji czasopiśmienniczych w zestawie studenckich lektur w szkołach bibliotekarskich. Szczególnie warto by zobiektywizować spostrzeżenia potwierdzające, które z czasopism jest bardziej kreatywne, odważnie podejmuje tematy nowe i słabo rozpoznane, zwiastując zagażenia istotne dla dziedziny specjalizacji.

⁵ Narada w sprawie czasopism bibliotekarskich. „Przegląd Biblioteczny” 1997 zeszyt 4.

Summary

The author analyses comparative researches of library science and information science journals presented in the text of Jolanta Sobielga „Who is who among the journals from the field of library science and information science ?” (published in the monthly „Poradnik Bibliotekarza” no. 6/7 2002). The author provides critical comments to the discussed text, proving that scientific research of that kind might lead reader to false perceptions, despite the fact they are relied on the objective authority of science. Treating the discussed publication as the starting point the author develops the remarks of more general character, dealing with methodology of comparatistic research on library science and information science journals.

DYNAMIKA PRZEKAZYWANIA INFORMACJI W BIBLIOTECZNAWSTWIE ORAZ INFORMACJI NAUKOWEJ

Jolanta Sobielga
Biblioteka Główna
Politechniki Świętokrzyskiej
Kielce

*System przekazywania informacji, cytowania
źródeł informacji*

Integralną częścią strategii rozwoju bibliotek winny być strategie gromadzenia zbiorów. Są one dobrym narzędziem racjonalizacji wydatków. Tworzenie strategicznych planów gromadzenia powinno być poprzedzone analizą systemów przekazywania informacji w dyscyplinach naukowych, których dotyczą zbiory. Celem badań prowadzonych przez autorkę¹ było rozpoznanie systemu przekazywania informacji w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej. Wnioski z tych badań pozwolą na optymalizację strategii gromadzenia zbiorów z tych dyscyplin.

Przedmiotem analizy były wybrane czasopisma z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Taki podsystem informacyjny zasilany jest informacją z cytowanych publikacji zamieszczonych w tych czasopismach oraz informacjami cytowanymi z publikacji nienależących do podsystemu czasopism. Przekazywanie informacji odbywa się tu kanałami formalnymi.² Cytowania są miarą powiązań między czasopismami jako elementami podsystemu. Do cytowań zaliczono te źródła informacji, które były w różnej formie i z różnych powodów wykorzystywane przez autorów publikacji³. Fakt wykorzystania identyfikowano poprzez powoływanie się autora na dane źródło w przypisach bądź w bibliografii załącznikowej bez oceny zasadności cytowań.⁴ W przypadkach, gdy źródło cytowane było w danej publikacji więcej niż jeden raz uwzględniano tylko pierwsze cytowanie źródła. W statystyce cytowań nie uwzględniano źródeł zamieszczanych w zestawieniach bibliograficznych: tematycznych, dorobku naukowego osób czy instytucji.

Analiza ujmuje zmiany zachodzące w systemie przekazywania informacji w bibliotekoznawstwie – na przykładzie podsystemu czasopism – w następujących aspektach:

- zmiany w zakresie stopnia domknięcia systemu,

¹ Projekt realizowany w ramach badań własnych w l. 2000-2001. Tytuł projektu; *Zmiany w systemach informacyjnych z zakresu bibliotekoznawstwa, bibliotekarstwa i informacji naukowej*.

² Por. B. Stefaniak: *Cytowania literatury naukowej i ich udział w procesie komunikacji*. „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1999 nr 1, s. 49-56.

³ Np. E. Garfield wymienia 15 głównych powodów cytowania źródeł informacji. Por. A. Bratkowski: *Jak cię widzą, tak cię piszą, czyli: czy i kiedy analiza cytowań jest wiarygodnym i obiektywnym narzędziem aktywności naukowej?* „Zagadnienia Naukoznawstwa” 2000 nr 4 s. 551.

⁴ A. Bratkowski: op. cit. s. 552-562.

- zmiany struktury zasileń systemu wg form wykorzystywanych w systemie źródeł informacji,
- zmiany struktury zasileń systemu wg wieku cytowanych źródeł informacji,
- zmiany struktury zasileń systemu wg dyscyplin naukowych, do których należą cytowane źródła informacji,
- zmiany struktury zasileń systemu wg języków, w których były publikowane cytowane źródła informacji.

Analizie poddano cytowania zawarte w publikacjach zamieszczonych w następujących czasopismach:

- Przegląd Biblioteczny (Przegląd) – 1502 cytowania,
- Zagadnienia Informacji Naukowej (ZIN) – 1386 cytowań,
- Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej (PTINT) – 766 cytowań,
- Bibliotekarz – 1360 cytowań,
- Poradnik Bibliotekarza (Poradnik) – 976 cytowań,

Badaniami objęto cytowania zawarte w publikacjach z lat 1990-1999⁵. Dynamikę badanych zjawisk mierzono poprzez porównanie wielkości zjawiska w dwóch przedziałach czasowych: t_0 – lata 1990-94, t_1 – lata 1995-99. Ogółem analizie poddano 1452 publikacje oraz 5990 cytowań.

Dynamika systemu przekazywania informacji jako układu względnie odosobnionego

Wzajemne relacje między elementami podsystemu przekazywania informacji w bibliotekoznawstwie za pomocą czasopism (A') wyszczególniono w tab. 1. Natomiast rys. 1 ilustruje powiązania tak wyodrębnionego podsystemu (A') z całym systemem przekazywania informacji w bibliotekoznawstwie (A) oraz więzi podsystemu (A') z otoczeniem (B). W ramach podsystemu (A') zidentyfikowano zarówno powiązania aktywne, jak i pasywne między elementami systemu. Więzy aktywne to te przypadki, w których źródła informacji zamieszczane w danym czasopiśmie są cytowane w pozostałych, więzi pasywne obejmują cytowania w danym czasopiśmie źródeł informacji zamieszczonych w pozostałych czasopismach. Z natury rzeczy powiązania analizowanego podsystemu (A') z systemem (A) oraz z otoczeniem (B) ilustrują tylko więzi pasywne. Więzy pasywne łączą podmioty, z których pobierana jest informacja, z tymi elementami systemu, gdzie jest cytowana. Więzy pasywne stanowią zatem zasilanie systemu (A'). Przytłaczająca większość systemów to układy względnie odosobnione, a więc posiadające pewne więzi z otoczeniem. Stopień względnego odosobnienia systemu to stosunek więzi wewnętrznych do wszystkich powiązań systemu, obejmujących także więzi z otoczeniem. Z 5990 cytowań w analizowanych czasopismach w ciągu 10 lat 4181 cytowań dotyczy źródeł z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Stąd stopień względnego odosobnienia systemu (A) wynosi 0,70, co dowodzi, że wykształcił się system przekazywania informacji w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej. W analizowanym okresie obserwujemy jednak spadek względnego odosobnienia (domknięcia) systemu (A). Następuje bowiem coraz większy udział cytowanych źródeł informacji pochodzących z innych dyscyplin. Dynamika tego spadku wynosi $I = 0,87$, a więc natężenie relacji systemu (A) z otoczeniem wzrasta

⁵ W przypadku PTINT analizą objęto cytowania zawarte w publikacjach za lata 1993-2000.

szybciej niż relacje między elementami systemu. Stopień domknięcia podsystemu czasopism (A') w ramach systemu (A) wynosi 0,23 (23% źródeł informacji cytowanych w analizowanych czasopismach pochodzi z tych czasopism), obserwuje się jednak wzrost udziału więzi wewnętrznych w systemie (A'). W latach 1995-99 wzrósł on o 5 punktów procentowych w stosunku do poprzedniego pięcioletnia. Oznacza to wzrost roli omawianych czasopism w przekazywaniu informacji w bibliotekoznawstwie.

Zmiany struktury zasileń podsystemu (A') wg form wykorzystywanych w podsystemie źródeł informacji

Cytowane w czasopismach źródła informacji podzielono na 4 grupy:

- czasopisma – 2504 cytowania,
- druki zwarte – 2528 cytowań,
- materiały z konferencji – 325 cytowań,
- inne (akty prawne, normy, patenty, materiały niepublikowane, materiały informacyjne, materiały reklamowe, itp.) – 633 cytowania.

Dominującą pozycję mają druki zwarte – 42,2% oraz czasopisma – 41,8%. Największe zmiany nastąpiły w zakresie materiałów z konferencji – $I = 1,21$ oraz w grupie „inne” – $I = 1,20$

Zmiany w strukturze zasileń podsystemu (A') według wieku cytowanych źródeł informacji

Wiek cytowanych źródeł mierzono w latach, jakie upłynęły od opublikowania do zacytowania danego źródła. W celu wyeliminowania wartości ekstremalnych w zakresie wieku cytowanych źródeł, mogących zniekształcić średnie wartości wieku cytowań, zastosowano następującą procedurę:

- uporządkowano cytowane źródła według rodzajów czasopism oraz form publikacji cytowanych źródeł w szeregi malejące (według wieku cytowań),
- odrzucono te cytowane źródła, dla których różnica wieku w stosunku do wieku źródła następnego w szeregu przekraczała średnią arytmetyczną wszystkich wyrazów szeregu.

Średni wiek wszystkich cytowanych źródeł w analizowanym okresie wynosił 6,7 lat, w tym:

- czasopisma – 6,1 lat,
- druki zwarte – 8,9 lat,
- materiały z konferencji – 4,0 lata,
- inne – 7,8 lat.

Wartości średnie wieku cytowanych źródeł informacji dla dwóch porównywanych okresów wskazują na spadek wieku cytowanych źródeł. Największą dynamiką spadku charakteryzują się materiały z konferencji – $I = 0,7$. Kolejne miejsca zajmują odpowiednio: źródła cytowane z czasopism – $I = 0,72$, z publikacji zwartych – $I = 0,83$. Wzrost wieku cytowanych źródeł nastąpił jedynie w kategorii „inne” – $I = 1,49$.

Zmiany struktury zasileń podsystemu (A') wg dyscyplin naukowych do których należą cytowane źródła informacji

Przynależność cytowanych źródeł do wydzielonych dyscyplin naukowych określono według następujących kryteriów⁶:

- słowa kluczowe generowane z tytułów cytowanych źródeł porównywano z hasłami indeksowymi Polskiej Klasyfikacji Tematycznej,
- w przypadkach budzących wątpliwości analizowano kontekst wykorzystania cytowanego źródła w publikacji.

Wyszczególniono 7 dyscyplin naukowych, które wraz z bibliotekoznawstwem i informacją naukową tworzą strukturę zasileń podsystemu (A') w informacji:

- filozofia, religioznawstwo, historia, socjologia – 149 cytowań,
- nauki ekonomiczne, organizacja i zarządzanie, nauki prawne, nauki polityczne – 509 cytowań,
- psychologia, nauki pedagogiczne, oświata, szkolnictwo i wychowanie, kulturoznawstwo, kultura, nauka o sztuce, sztuka – 358 cytowań,
- komunikacja masowa, językoznawstwo, języki, literaturoznawstwo, literatura piękna, kultura fizyczna – 335 cytowań,
- nauki ścisłe i przyrodnicze – 56 cytowań,
- nauki stosowane (m.in. informatyka) – 378 cytowań,
- nauki międzydyscyplinarne (m.in. statystyka – bez bibliotekoznawstwa, informacji naukowej oraz dyscyplin pokrewnych) – 24 cytowania,
- bibliotekoznawstwo i informacja naukowa oraz dyscypliny pokrewne, wydzielone z grupy nauk międzydyscyplinarnych – 4181 cytowań.

Dominującą pozycję – poza bibliotekoznawstwem – w strukturze cytowań mają nauki ekonomiczne. Najniższy udział w zasilaniu informacją mają nauki ścisłe. Największą dynamikę przyrostu cytowań zaobserwowano w grupie nauk obejmującej m.in. psychologię i nauki pedagogiczne – $I = 2,44$, w grupie nauk stosowanych (dotyczy to głównie informatyki) – $I = 1,72$ oraz w grupie nauk ekonomicznych – $I = 1,42$.

Zmiany struktury zasileń systemu według języków, w których publikowano źródła informacji

Źródła cytowane publikowane w językach obcych (głównie w języku angielskim) stanowią 28,9% ogółu cytowanych źródeł. W analizowanym okresie nastąpił zauważalny spadek udziału cytowanych źródeł publikowanych w językach obcych – $I = 0,79$.

Wnioski

1. Określono system przekazywania informacji w bibliotekoznawstwie (A) wygenerowany przez publikacje oraz cytowania źródeł informacji w analizowanych czasopismach. Stopień względnego odosobnienia (domknięcia) systemu wynosi 0,7.

⁶ Podziału na dyscypliny naukowe dokonano na podstawie: *Polska Klasyfikacja Tematyczna wersja IV*. Warszawa 1996.

2. Następuje spadek względnego odosobnienia czyli dezintegracja systemu (A). Dynamika tego spadku wynosi $I = 0,85$. Świadczy to o tym, że w przekazywaniu informacji zaznacza się coraz większy udział informacji pochodzącej z innych dyscyplin, stanowiących otoczenie systemu. Jest to skutek zwiększania się roli, również w bibliotekoznawstwie, badań interdyscyplinarnych.

3. Integralną częścią systemu przekazywania informacji w bibliotekoznawstwie jest podsystem przekazywania informacji za pomocą czasopism naukowych (A'). Udział tego podsystemu w przekazywaniu informacji wynosi 23% i ma tendencję rosnącą $I = 1,24$. Omawiane czasopisma stanowią coraz bardziej znaczące źródła zasilania informacją dla całego systemu, głównie za sprawą wzrostu cytowań materiałów z konferencji oraz źródeł z grupy „inne”. Potwierdza to tendencję rosnącego znaczenia materiałów konferencyjnych w procesie przekazywania informacji w nauce.⁷

4. Znacząco skraca się wiek cytowanych źródeł informacji w bibliotekoznawstwie. Największa dynamika spadku dotyczy informacji zawartych w materiałach z konferencji naukowych. Wzrost wieku cytowanych źródeł nastąpił jedynie w kategorii „inne”. Jest to, jak się przypuszcza, związane z nasilającym się korzystaniem m.in. z aktów prawnych dotyczących bibliotek.

Reasumując, w przekazywaniu informacji z zakresu bibliotekoznawstwa zachodzą dwie zmiany strategiczne:

- rośnie zasilanie informacją pochodzącą z innych dyscyplin naukowych;
- rośnie orientacja na najnowsze źródła informacji oraz preferencja tych form przekazywania, które taką informację zapewniają.

⁷ Por. B. Walentynowicz: *Konferencje jako forma komunikowania się i warunki ich skuteczności*. „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1989 nr 1, s. 113.

Tab. 1. Macierz wzajemnych cytowań w podsystemie czasopism (A') oraz więzi podsystemu (A') z systemem (A) i otoczeniem (B) w zakresie cytowań.

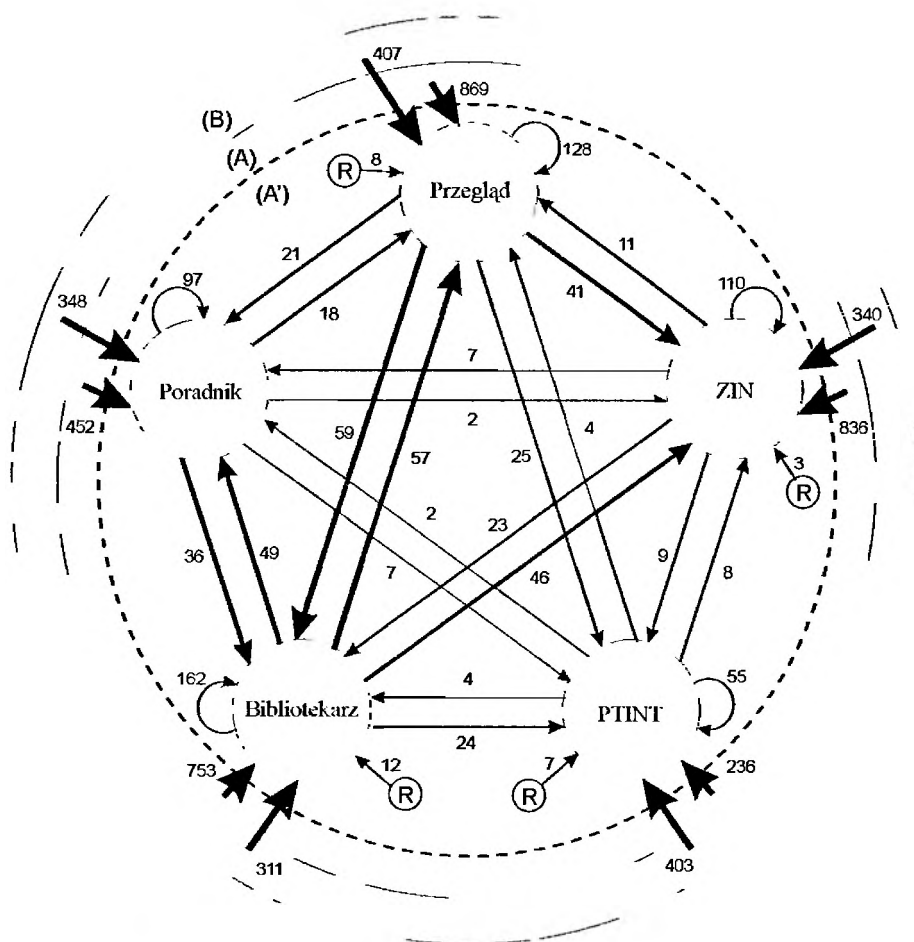
Nazwa czasopisma	Przegl'd	ZIN	PTINT	Bibliotekarz	Poradnik	Rocznik BN	Razem więzi aktywne
Przegl'd	128	41	25	59	21	x	274
	62	24	16	33	11	x	146
ZIN	11	110	9	23	7	x	160
	7	68	5	13	3	x	96
PTINT	4	8	55	4	2	x	73
	0	3	20	1	0	x	24
Bibliotekarz	57	46	24	162	49	x	338
	8	28	10	100	27	x	174
Poradnik	18	2	7	36	97	x	160
	12	1	5	17	44	x	79
Rocznik BN	8	3	7	12	0	x	30
	2	2	6	0	0	x	10
Razem więzi pasywne	226	210	127	296	176	x	1035
	91	126	62	164	85	x	528
Więzi z systemem (A)	869	836	236	753	452	x	3146
	335	537	158	444	209	x	1682
Więzi z otoczeniem (B)	407	340	403	311	348	x	1809
	122	127	198	165	122	x	735
Więzi ogółem	1502	1386	766	1360	976	x	5990
	538	790	418	733	416	x	2945

Źródło: na podstawie badań własnych.

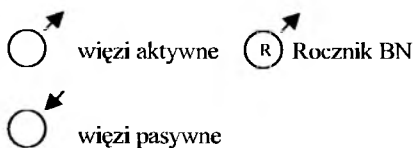
Oznaczenia:

- liczby w prawej górnej części kwadratów macierzy wskazują natężenie wzajemnych cytowań w latach 1990-1999,
- liczby w lewej dolnej części kwadratów macierzy wskazują natężenie wzajemnych cytowań w latach 1990-1994.

Rys. 1. System przekazywania informacji poprzez cytowania w wybranych czasopismach z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w latach 1990-1999.

Oznaczenia:

Opracowano na podstawie tab. 1

Summary

The article identifies (among others) the following changes ongoing in the system of transfer of information from the field of library science and information science:

- growth of participation of information originated from other scientific fields
- growth of participation of most modern information sources and those forms of transfers which provide with this information.

O POTRZEBIE USZCZEGÓLOWIENIA OKREŚLNIKÓW CHRONOLOGICZNYCH

Paweł Tanewski
Szkoła Główna Handlowa
Warszawa

*Język haseł przedmiotowych, słownik języka
haseł przedmiotowych, określniki chronologiczne*

Rozwój opracowania rzeczowego jest ściśle związany z postępowaniem wiedzy, pojawiającymi się nowymi zjawiskami w życiu społecznym i kulturalnym, a także przemianami politycznymi. Te ostatnie powodowały w burzliwym dwudziestym wieku upadek wielu państw, powstanie w ich miejsce nowych organizacji o charakterze państwowym, a także głębokie przemiany ustrojowe w łonie państw, których egzystencja pozostawała stabilna.

Celem indeksowania jest maksymalne ułatwienie czytelnikom dostępu do zbiorów dokumentów. Postępujący proces specjalizacji wiedzy powoduje, że poszukują oni niejednokrotnie źródeł związanych z bardzo wąsko zakreślonymi ramami tematycznymi swoich prac. Ścisłego indeksowania wymaga stale wzrastający, w niektórych bibliotekach bardzo dynamicznie, zasób nowych wydawnictw, dotyczących często wąskiego odcinka wiedzy o współczesnym świecie, a także postępująca komputeryzacja opracowania „starego” zasobu udostępnianego w formie tradycyjnych katalogów kartkowych (tzw. retrokonwersja)

Przykładem może być niezwykle bogaty księgozbiór Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej, która od wielu lat gromadzi wydawnictwa dotyczące problematyki gospodarczej i politycznej krajów rozwijających się.

Jednym z języków informacyjno-wyszukiwawczych umożliwiających adekwatne indeksowanie treści dokumentów jest język haseł przedmiotowych, bardzo rozpowszechniony zwłaszcza w bazach danych. Wiąże się to przede wszystkim z faktem, że język ten, wykorzystując słownictwo języka naturalnego, umożliwia szybkie i łatwe wprowadzanie odpowiedniej terminologii (nowe tematy), a budowa haseł przedmiotowych rozwiniętych umożliwia stosunkowo dokładne odzwierciedlenie treści dokumentów za pomocą odpowiednich określników rzeczowych, geograficznych i chronologicznych, których zadaniem jest wskazanie istotnych aspektów tematu, podanie jego lokalizacji przestrzennej i chronologicznej.

Dążenie do precyzyjnego indeksowania dokumentów jest przejawem i jednocześnie świadectwem poziomu naukowego bibliotek, a także rodzajem wizytówki nie tylko dla użytkowników korzystających z czytelni i wypożyczalni, ale także użytkowników kontaktujących się z bibliotekami jedynie za pośrednictwem sieci komputerowych. Stosowanie właściwych haseł przedmiotowych z odpowiednimi określnikami, także chronologicznymi, jest wspomagane coraz bardziej upowszechniającymi się w bibliotekach kartotekami wzorcowych haseł przedmiotowych.

W przypadku określników chronologicznych istotne są dwa zagadnienia. Po pierwsze, użycie właściwego, z informacyjnego punktu widzenia, określni-

ka w stosunku do omawianego tematu, po drugie rezygnacja z podawania lokalizacji czasowej danego tematu. Wydaje się, że stosowanie określników chronologicznych powinno zasadniczo ograniczać się do publikacji, których tematyka jest ściśle związana z przedziałami czasowymi. Są to więc przede wszystkim wydawnictwa z zakresu historii, polityki i gospodarki omawiające wydarzenia w poszczególnych krajach bądź grupach krajów.¹ Błędem czasem popełnianym jest używanie określnika chronologicznego w odniesieniu do zjawisk bądź zagadnień niezwiązanych ze ścisłymi ramami czasowymi, które występują w bardzo długich okresach, zaś dokonujące się przemiany polityczne i gospodarcze wywierają na nie zapewne wpływ, ale nie bezpośredni. Przykładem takiego niewłaściwego użycia określnika chronologicznego może być związanie stanu badań naukowych w Polsce z zakresu antropologii z określnikiem chronologicznym stosowanym z reguły w powiązaniu z najnowszą historią polityczną. Na przykład: Antropometria – Polska – od 1980 r. Nadużywanie stosowania określników chronologicznych powoduje przekazywanie użytkownikom bibliotek i archiwów informacji błędnej bądź poważnie zniekształconej, a czasem wręcz świadczy o niezrozumieniu opracowywanego dzieła przez osoby indeksujące.

Z właściwym stosowaniem określników chronologicznych wiążą się także inne problemy. Wiele pozycji opracowywanych rzeczowo ma do pewnego stopnia charakter syntetyczny, wykraczający poza wąskie ramy czasowe. W takich przypadkach wskazane jest stosowanie określników obejmujących dłuższy okres czasowy. Poza tym stopień uszczegółowienia określników chronologicznych zależy od faktycznie występujących potrzeb danego systemu informacyjno-wyszukiwawczego. Jeśli bowiem liczba pozycji dotyczących danego tematu jest niewielka, to bardzo szczegółowe określniki chronologiczne są po prostu zbędne. Użytkownik biblioteki bądź archiwum w takim wypadku będzie musiał do pewnego stopnia samodzielnie wyszukiwać potrzebne mu materiały w oparciu o stosunkowo ogólne określniki chronologiczne.

Artykuł został napisany z myślą o ewentualnym rozszerzeniu liczby określników chronologicznych używanych w bibliotekach polskich stosujących się do zaleceń opracowywanego i stale aktualizowanego przez Bibliotekę Narodową *Słownika języka haseł przedmiotowych*. Proponowane określniki chronologiczne dotyczą jedynie ważniejszych państw świata, dla których nie opracowano jeszcze ścisłych przedziałów czasowych dotyczących ich dwudziestowiecznej historii.² Określenie ważniejsze państwa świata jest oczywiście bardzo nieprecyzyjne. Na świecie istniało w połowie lat dziewięćdziesiątych prawie 200 państw. Jako kryterium autor przyjął występowanie państwa na mapach politycznych zamieszczanych w ogólnie dostępnych atlasach geograficznych. Poza tym opracowywanie szczegółowych określników chronologicznych dla tak wielkiej liczby państw wydaje się nadmiernie szczegółowym w stosunku do rzeczywistych potrzeb indeksowania zbiorów. Zagadnienie wydaje się też o tyle istotne, iż w praktyce opracowania rzeczowego zbiorów dochodzi, z powodu braku określników chronologicznych powiązanych z konkretnymi krajami, do błędnego przekazu informacyjnego. Tak na przykład stosowanie określnika chronologicznego 1945-1989 r. w powiązaniu z Etiopią lub Iranem należy uznać za nie-

¹ J. Sadowska: *Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Poradnik*, Warszawa 2001, s. 65-66.

² *Słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej*. Stan na dzień 30 czerwca 2001 roku. Warszawa: 2001.

właściwe pomimo dopuszczenia go do ogólnego stosowania przez autorów *Słownika haseł przedmiotowych* Biblioteki Narodowej. W tym bowiem czasie miały w historii obu tych krajów przełomowe wydarzenia. Patrz tabele 2a i 4b.

Słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej podaje określniki chronologiczne w postaci odpowiednich dat tylko dla wieku dwudziestego i tylko dla państw europejskich³, natomiast odrębnym zagadnieniem jest uszczegółowienie określników chronologicznych w przypadku wcześniejszych okresów, których chronologia ograniczona jest do podania stuleci oraz krajów pozaeuropejskich. Poniżej podajemy daty roczne i pewne przedziały czasowe ważne z punktu widzenia historii i polityki poszczególnych krajów, które mogłyby być użyte jako określniki chronologiczne w języku haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej.

W artykule pominięto Australię i Oceanię ze względu na dużą stabilność polityczną i gospodarczą najważniejszego państwa tego regionu jakim jest Związek Australijski podlegający wciąż, przynajmniej formalnie, koronie brytyjskiej.

Europa

Na dzieje kontynentu europejskiego w dwudziestym wieku bez wątpienia największy wpływ wywarły dwie wojny światowe. Poza tym masowe ruchy rewolucyjne i społeczne, a także działania kontrrewolucyjne. Tabela 1 zawiera propozycję stosowania określników chronologicznych w odniesieniu do wybranych państw europejskich.⁴

Azja

Ubiegłe stulecie przebiegało w Azji pod znakiem procesów dekolonizacji, zwycięstwa masowych ruchów komunistycznych w wielu krajach, natomiast w dekadzie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych nasilały się procesy globalizacji i dążenia niektórych państw komunistycznych do usprawnienia dotychczas istniejącego modelu gospodarczego.

W tabeli 2a zamieszczone zostały propozycje stosowania określników chronologicznych w odniesieniu do państw azjatyckich, które uzyskały niepodległość przed 1900 rokiem. Okres ich niepodległego bytu państwowego jest już stosunkowo długi, można więc w ich najnowszych dziejach wyróżnić pewne cezury, inne niż data ogłoszenia niepodległości oraz te państwa, które odzyskały niepodległość w wieku dwudziestym, ale zdaniem autora odgrywały (Wietnam Południowy, Wietnam Północny) bądź nadal odgrywają istotną rolę w polityce międzynarodowej (Tajwan).

W tabeli 2b zamieszczono propozycje stosowania określników chronologicznych w odniesieniu do państw, które uzyskały niepodległość dopiero w wieku dwudziestym, a więc stosunkowo niedawno, a za najważniejszą czurę w ich historii najnowszej wypada uznać proklamowanie niezawisłego bytu państwowego.

³ Austro-Węgry od 1868 r. (podział cesarstwa austriackiego na część austriacką i węgierską), Niemcy od 1871 r. (zjednoczenie), Włochy od 1871 r. (zjednoczenie).

⁴ W przypadku pozostałych państw europejskich niewymienionych w *Słowniku Języka Haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej*, a także pominiętych w tabeli 1 wydaje się być uzasadnione stosowanie powszechnie przyjętego w bibliotekach określnika: 20 w.

Tab. 1. Określniki chronologiczne dla państw europejskich

Nazwa państwa	Określniki	Uzasadnienie
Albania	1913-1939 r. 1944-1990 r. od 1990 r.	W roku 1913 Albania uzyskała niepodległość. W latach drugiej wojny światowej była początkowo okupowana przez Włochy, a później przez Niemcy. W roku 1944 władzę obejmuje E. Hoxha tworząc system komunistycznej dyktatury. przetrwał do 1990 roku.
Austria	1945-1955 r. od 1955 r.	W roku 1945 przywrócono w Austrii republikę, kraj był jednak podzielony na cztery strefy okupacyjne. W roku 1955 Austria odzyskała pełną suwerenność.
Finlandia	od 1917 r.	W roku 1917 Finlandia uzyskała niepodległość.
Grecja	1946-1949 r. od 1949 r.	W latach 1946-1949 w Grecji toczyła się wojna domowa. Okres po roku 1949 związany jest z kształtowaniem się demokratycznej formy rządów, powstaniem monarchii konstytucyjnej, stosunkowo krótkotrwałymi rządami wojskowych, a wreszcie ustanowieniem republiki.
Hiszpania	1936-1939 r. 1939-1975 r. od 1975 r.	W latach 1936-1939 toczyła się w Hiszpanii wojna domowa. Władzę w kraju w latach 1939-1975 sprawował generał B.F. Franco. Po jego odejściu głową państwa został król Juan Carlos I, a Hiszpania stała się monarchią konstytucyjną.
Norwegia	1905-1940 r. 1940-1945 r.	W roku 1905 powstało królestwo Norwegii z ziem odłączonych od Szwecji. W latach 1940-1945 Norwegia była okupowana przez Niemcy hitlerowskie.
Portugalia	1910-1926 r. 1926-1974 r. od 1974 r.	W roku 1910 została w wyniku przewrotu rewolucyjnego obalona monarchia, ustanowiono republikańską formę rządów, która przetrwała do 1926 roku, gdy w wyniku przewrotu wojskowego wprowadzono autorytarny system rządów istniejący do 1974 r.
Szwecja	od 1905 r.	W 1905 nastąpiło oderwanie od Szwecji części terytorium, na którym powstało królestwo Norwegii.
Węgry	1947-1956 r. 1956-1989 r.	W latach 1947-1956 władzę sprawowała Węgierska Partia Komunistyczna. Po stłumieniu powstania węgierskiego przez armię radziecką w roku 1956 władzę w kraju sprawuje niepodzielnie Węgierska Socjalistyczna Partia Robotnicza, a czołową rolę sprawuje J. Kádár.
Włochy	1922-1945 r. od 1946 r.	W roku 1922 premierem Włoch został B. Mussolini. Władzę sprawował do 1945 r. W roku 1946 utworzono republikę.

Tab. 2a. Określniki chronologiczne dla państw azjatyckich

Nazwa państwa	Określniki	Uzasadnienie
Chiny	od 1949 r.	W roku 1949 powstała Chińska Republika Ludowa, państwo komunistyczne, w którym czołową rolę odgrywał Mao Zedong.
Iran	od 1979 r.	W roku 1979 został odsunięty od władzy szach Mohamad Reza Pahlawi, a władzę w kraju objęli przywódcy religijni.
Korea Południowa	od 1948 r.	Państwo kapitalistyczne utworzone w 1948 roku z obszaru amerykańskiej strefy okupacyjnej.
Korea Północna	od 1948 r.	Państwo komunistyczne utworzone w 1948 roku z obszaru radzieckiej strefy okupacyjnej.
Tajwan	od 1949 r.	W roku 1949 siły antykomunistyczne utworzyły na wyspie Tajwan państwo kapitalistyczne o nazwie Republika Chińska.
Wietnam Południowy	1955-1975 r.	Państwo kapitalistyczne. Przestało istnieć w 1975 roku w wyniku zwycięskiej ofensywy wojsk Wietnamu Północnego.
Wietnam Północny	1955-1976	Państwo komunistyczne, które przestało istnieć w 1976 roku w wyniku połączenia Wietnamu Południowego i Wietnamu Północnego.
Wietnam	od 1976 r.	Państwo komunistyczne powstałe z połączenia Wietnamu Południowego i Wietnamu Północnego.

Tab. 2b. Określniki chronologiczne dla państw azjatyckich, które uzyskały niepodległość w XX w.

Określnik	Nazwa państwa
od 1921-1924 r.	Mongolia
od 1932 r.	Irak
od 1943 r.	Liban
od 1945 r.	Indonezja
od 1946 r.	Jordania, Syria, Filipiny
od 1947 r.	Indie, Pakistan
od 1948 r.	Birma, Izrael, Sri Lanka
od 1953 r.	Kambodża
od 1957 r.	Malezja
od 1961 r.	Kuwejt
od 1971 r.	Bahrajn, Katar, Zjednoczone Emiraty Arabskie Oman
od 1984 r.	Brunei

Ameryka

Ameryka Południowa

Północna część kontynentu amerykańskiego (Stany Zjednoczone i Kanada) była w dwudziestym wieku częścią świata, gdzie ustrój kapitalistyczny istniał w postaci sprawnie funkcjonującego modelu demokracji oraz systemu ekonomicznego zapewniającego rozwój gospodarczy, przy czym szczególną rolę przypadła Stanom Zjednoczonym. Po zakończeniu drugiej wojny światowej stały się one światowym supermocarstwem, dlatego też w pełni uzasadnione wydaje się stosowanie określnika proponowanego w *Słowniku języka haseł przedmiotowych BN*: od 1945 r.⁵ Odmiennymi torami potoczyła się historia Ameryki Środkowej i Południowej.

Ameryka Środkowa i Południowa

Cechą charakterystyczną ważniejszych państw Ameryki Środkowej i Południowej, które uzyskały niepodległość w dziewiętnastym wieku, była w następnym stuleciu ich duża niestabilność polityczna i gospodarcza. W tabeli 3a zamieszczono określniki chronologiczne dla państw, które uzyskały niepodległość przed 1900 rokiem i odgrywają ważną rolę zarówno na kontynencie amerykańskim, jak i w polityce światowej. Jednocześnie ze względu na ich najnowszą historię można dość łatwo wyróżnić raczej niebudzące wątpliwości ce-

Tab. 3a. Określniki chronologiczne dla ważniejszych państw amerykańskich

Nazwa państwa	Określniki	Uzasadnienie
Chile	1973-1990 r. od 1990 r.	W roku 1973 wojsko dokonało zamachu stanu, obalając prezydenta S. Allende. W latach 1973-1990 dyktatorską władzę sprawuje gen. A. Pinochet. W roku 1990 przekazuje władzę politykom cywilnym.
Kuba	Od 1959 r.	Od roku 1959 władzę na Kubie sprawuje komunistyczny dyktator F. Castro Ruz.
Meksyk	Od 1917 r.	W roku 1917 wybuchła w Meksyku rewolucja. Po jej zwycięstwie zapanował system monopartyjnej dyktatury.

⁵ *Słownik...*, op.cit. s. 486.

Tab. 3b. Określniki chronologiczne dla państw amerykańskich, które odzyskały niepodległość w XXw.

Określnik	Nazwa państwa
od 1962 r.	Jamajka, Trynidad i Tobago
od 1966 r.	Gujana, Barbados
od 1973 r.	Bahamy
od 1974 r.	Grenada
od 1975 r.	Surinam
od 1979 r.	Vincent i Grenadyny, Lucia
od 1978 r.	Dominika
od 1981 r.	Belize, Antigua i Barbuda
od 1983 r.	Christopher i Nevis

zury. W przypadku pozostałych państw takich jak Argentyna, Boliwia, Brazylia, Ekwador, Kolumbia, Paragwaj, Peru, Urugwaj, Wenezuela uzasadnione jest używanie określnika chronologicznego powszechnie stosowanego w języku haseł przedmiotowych BN: 20 w.

Afryka

Ubiegłe stulecie, zwłaszcza jego druga połowa, przebiegała w Afryce pod znakiem procesu dekolonizacji. Odbywało się to w wielu krajach dokładnie w tym samym czasie, co ułatwia ewentualne stosowanie tego samego określnika chronologicznego dla całych grup krajów. Na przykład, w przełomowym w dwudziestowiecznych dziejach kontynentu roku 1960 aż siedemnaście nowych państw, byłych kolonii, ogłosiło niepodległość. Z tego też względu w tabeli nr 4a występują, w odróżnieniu od tabel wcześniejszych, jedynie dwie kolumny: określnik chronologiczny i nazwy państw. W tabeli 4b natomiast ujęto te państwa afrykańskie, których dzieje odbiegają od historii większości państw afrykańskich.

Tab. 4a. Określniki chronologiczne dla państw afrykańskich

Określnik	Nazwa kraju
od 1922 r.	Egipt
od 1951 r.	Libia
od 1956 r.	Maroko, Tunezja, Sudan
od 1957 r.	Ghana
od 1958 r.	Gwinea
od 1960 r.	Benin, Burkina-Faso, Czad, Gabon, Kamerun, Kongo, Madagaskar, Mauretania, Mali, Niger, Nigeria, Republika Środkowo-Afrykańska, Senegal, Somalia, Togo, Wybrzeże Kości Słoniowej, Zair
od 1961 r.	Sierra Leone
od 1962 r.	Burundi, Uganda, Ruanda, Algieria
od 1963 r.	Kenia
od 1964 r.	Tanzania, Zambia, Malawi
od 1966 r.	Botswana, Lesotho
od 1968 r.	Gwinea Równikowa, Ngwane (Suazi)
od 1973 r.	Gwinea-Bisau
od 1975 r.	Angola, Mozambik, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca
od 1977 r.	Dżibuti
od 1980 r.	Zimbabwe
od 1990 r.	Namibia

Tab. 4b. Okreśniki chronologiczne dla państw afrykańskich

Nazwa kraju	Okreśniki	Uzasadnienie
Etiopia	od 1974 r.	W wyniku zamachu stanu dokonanego w 1974 roku władzę w kraju objęli wojskowi dokonując socjalistycznych przekształceń w gospodarce.
Republika Południowej Afryki	1910-1994 r.	Państwo utworzone przez białych kolonistów, realizujące politykę apartheid'u. W roku 1994 odbyły się pierwsze demokratyczne wybory.

Kilkadziesiąt lat niepodległości okazało się dla wielu państw afrykańskich trudnym doświadczeniem. W wielu krajach postkolonialnych na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych nasiliły się dążenia do gruntownych zmian w życiu politycznym i gospodarczym. W niektórych doszło do obrad „okrągłego stołu”, w innych toczy się walka, by do takich obrad doprowadzić. Jednak stosowanie okreśnika: od 1989 r.⁶ w odniesieniu do państw afrykańskich wydaje się raczej przedwczesne.

Dla właściwej oceny wydarzeń, ich rzeczywistej wagi i wpływu, jaki wywarły na dalszy bieg dziejów, niezbędna jest dłuższa perspektywa historyczna. Coraz szybsze tempo procesów zachodzących we współczesnym świecie powoduje także potrzebę przyspieszenia szybkości obiegu informacji naukowej, która winna trafić do osób i instytucji jej potrzebujących, byc maksymalnie precyzyjną, a w przypadku bibliotek i archiwów odzwierciedlać rzeczywisty stan zbiorów.

*

Spotykane dotychczas próby uszczegółowienia opracowania rzeczowego zbiorów pod względem chronologicznym nasuwają bowiem pewne wątpliwości. I tak, stosowane przez Bibliotekę Kongresu Stanów Zjednoczonych okreśniki chronologiczne w powiązaniu z Polską i jej polityką gospodarczą wydają się zupełnie niewłaściwe. Poland – Economic policy – 1956-1960 lub Poland – Economic policy – 1961-1965. *Library of Congress Subject Headings*, vol. III, s. 3453. W bardzo „mechaniczny” i naukowo zupełnie nieuzasadniony sposób utożsamiono przemiany w polityce gospodarczej władz PRL, jakie rzeczywiście miały miejsce, z realizacją kolejnych pięcioletnich planów gospodarczych. Innym przykładem, raczej nieudanego podejścia do rozwiązania tego problemu jest rozwiązanie zastosowane w kartotece wzorcowej języka KABA. Dla dziesięciu wieków historii Polski opracowano 62 szczegółowe okreśniki chronologiczne, z czego 28 okreśników to po prostu daty panowania kolejnych królów Polski. Zastosowane rozwiązanie wydaje się błędne, ponieważ okresy historyczne stanowiące pewną epokę w dziejach państwa raczej rzadko pokrywają się z datami panowania poszczególnego władcy i chyba tylko w przypadku szczególnych indywidualności ściśle „nakładają” się na daty sprawowania przez nie władzy. Gdyby być konsekwentnym to dla najnowszej historii Polski należałoby stosować okreśniki chronologiczne odpowiadające zmianom personalnym na stanowisku pierwszego sekretarza KC PZPR bądź prezydenta Rzeczypospolitej. Tak jednak w przypadku języka KABA nie uczyniono i proponowano na przykład dla samych wydarzeń marcowych określnik 1968 (Polska – historia – 1968). Zob. *Kartoteka wzorcowa języka KABA*, Warszawa 1994, s. 142-143. W takim przypadku dużo lepszym rozwiązaniem jest tworzenie hasła: Marzec 1968 r. w Polsce.

⁶ *Słownik...*, op.cit. s. 486.

Autor ma nadzieję, że przedstawione propozycje rozszerzenia stosowania określników chronologicznych w odniesieniu do ważniejszych państw świata przyczynią się do bardziej precyzyjnego indeksowania dokumentów, rozumiejąc jednocześnie, że można formułować także inne propozycje dotyczące uszczegółowienia określników chronologicznych, w oparciu o odmienne kryteria, ważne jest jednak przede wszystkim to, by takie propozycje były formułowane i stosunkowo szybko stosowane w praktyce.

Literatura

1. *A-Z Mała Encyklopedia PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995
2. *Britannica. Edycja polska*. t. 1-21, Poznań: Wydawnictwo Kurpisz, 1997-2001
3. *Historia XX wieku*. Warszawa: Grupa wydawnicza Bartelsmann-Media, 2001
4. *Kartoteka wzorcowa języka KABA*. Warszawa : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, 1994
5. *Leksykon państw świata '94/95. Raport o stanie 192 państw świata. Atlas Świata*. Warszawa: Wydawnictwo Karta, 1994
6. *Library of Congress Subject Headings*, Library of Congress, Washington D.C. 1991.
7. *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995.
8. *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN. Suplement*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.
9. *Rocznik 2001*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
10. *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962-1970.
11. *Wielka Encyklopedia Powszechna PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001-2002.
12. *Mały oksfordzki słownik historii świata XX wieku*. Warszawa : „Świat Książki”, 1996.
13. Roszkowski W.: *Półwiecze: historia polityczna świata po 1945 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
14. *Słownik języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej*. Warszawa: Biblioteka Narodowa, 2001.

Summary

The article was written in order to broaden the number of chronological descriptors used in Polish libraries keeping recommendation of National Library Subject Headings System. Suggested chronological descriptors deals only with more important countries, for which so far have not been developed strict chronological periods for their 20th century history.

POLSKA BIEŻĄCA BIBLIOGRAFIA BIBLIOGRAFII I NAUKI O KSIĄŻCE

Marzena Przybysz
Biblioteka Narodowa

„Polska Bibliografia Bibliologiczna”, „Bibliografia Bibliografii Polskich”, „Wykaz polskich bibliografii nieopublikowanych”, Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej

Wśród licznych bibliografii specjalnych znajdują się bibliografie, które ze względu na swój zakres mają szczególne znaczenie dla środowiska bibliotekarsko-informacyjnego i środowiska pracowników książki. Są to publikacje przygotowywane w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej: „Bibliografia Bibliografii Polskich” i „Polska Bibliografia Bibliologiczna” oraz „Wykaz polskich bibliografii nieopublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)”. Pierwsze dwie publikacje stanowią część pierwszą i drugą „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce”, która ukazywała się od 1947 roku jako kontynuacja publikowanej w latach 1914-1920 w czasopiśmie „Exlibris” „Bibliografii Bibliofilstwa i Bibliografii Polskiej” autorstwa Władysława Tadeusza Wisłockiego. W latach 1923-1927 wydawnictwo nie ukazywało się drukiem. Po kilku latach przerwy zostało wznowione pod zmienionym tytułem: „Bibliografia Bibliografii, Bibliotekarstwa i Bibliofilstwa” jako dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego”. Dodatek obejmował materiał za lata 1928, 1930-1936, brakowało natomiast bibliografii za rok 1929. Aby zachować ciągłość chronologiczną w 1965 r. wydano retrospektywną „Bibliografię Bibliografii i Nauki o Książce” za okres 1937-1944, wypełniając w ten sposób lukę pomiędzy przedwojenną bibliografią a powojenną bibliografią bieżącą. Pierwszy powojenny numer „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” za rok 1947 został opublikowany jako kwartalnik w tym samym roku przez Państwowy Instytut Książki w Łodzi. Od 1948 roku prace nad nią kontynuuje Instytut Bibliograficzny Biblioteki Narodowej, który przejął część agend PIK po jego likwidacji. W 1955 roku ukazała się bibliografia za lata 1945-1946.

W „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” rejestrowane były we wspólnym układzie systematycznym zarówno spisy bibliograficzne, jak i piśmiennictwo bibliologiczne opatrzone wspólnym indeksem krzyżowym, który w publikacji za lata 1964-1965 zastąpiono dwoma oddzielnymi indeksami: alfabetycznym i przedmiotowym. Od rocznika 1968 przyjęto dwuczłonowy, wewnętrzny podział „Bibliografii Bibliografii i Nauki o Książce” na Cz. 1 „Bibliografia Bibliografii Polskich” i Cz. 2 „Polska Bibliografia Bibliologiczna”. Każda z części miała własną numerację pozycji bibliograficznych oraz własne indeksy. Od rocznika 1969 aż do rocznika 1980 obie części ukazywały się oddzielnie z zachowa-

niem wspólnego tytułu. Od rocznika 1981 obie części wydano pod własnymi tytułami i w takiej postaci ukazują się do chwili obecnej¹.

W latach dziewięćdziesiątych przystąpiono do automatyzacji omawianych bibliografii, tworząc bazę danych, która jest podstawą edycji drukowanej. Prace związane z gromadzeniem i kompletowaniem materiałów, tworzeniem opisów bibliograficznych, redagowaniem i przygotowaniem maszynopisów oraz korektami wydawniczymi były czasochłonne i wypełniały zwykle okres trzech lat. Automatyzacja prac w Zakładzie Teorii i Organizacji Bibliografii, gdzie opracowywane są materiały do powyższych publikacji, przyspieszyła prace o około rok, zwłaszcza nad przygotowaniem indeksów oraz samym procesem redagowania. Opisy wydawnictw zwartych, ciągłych, artykułów oraz fragmentów z prac zbiorowych przygotowywane są w formacie MARC-BN. Do edycji komputerowej dostosowano też klasyfikację, rozbudowaną do czwartego stopnia głębokości, opartą na schemacie klasyfikacyjnym nauki o książce opracowanym w drugiej połowie lat czterdziestych jeszcze przez pracowników PIK pod kierunkiem Adama Łysakowskiego. „Bibliografia Bibliografii Polskich” funkcjonuje jako baza danych od rocznika 1995, a „Polska Bibliografia Bibliologiczna” od rocznika 1997. Od września 2000 roku bazy zawierające materiał opublikowany widoczne są w Internecie². „Bibliografia Bibliografii Polskich 1995-1999” liczy ponad 13 tys. dokumentów, „Polska Bibliografia Bibliologiczna 1997-1999” zawiera ponad 10 tys. dokumentów.

Istotnym problemem jest kompletność materiałów do bibliografii, które w założeniu mają ukazywać całość produkcji wydawniczej za dany rok. Zawartość obu bibliografii oparta jest na materiałach wpływających do Biblioteki Narodowej jako egzemplarz obowiązkowy oraz na dokumentach ustalonych na podstawie poszukiwań indywidualnych lub na podstawie źródeł pośrednich (opisy bez autopsji oznaczone w publikacji kółkiem). Problemem są luki we wpływie bieżącym egzemplarza obowiązkowego do Biblioteki Narodowej i wiążący się z tym zasięg chronologiczny bibliografii. Ostatecznie ustalono, że materiały, które wpłynęły do zbiorów BN z opóźnieniem i nie zostały zamieszczone w poprzednich bibliografiach, rejestruje się w roczniku, który jest aktualnie redagowany, co oznacza, że zasięg chronologiczny danego rocznika nie w pełni odpowiada jego zawartości. Dotyczy to także recenzji, które niezależnie od daty opublikowania rejestruje się łącznie z dziełem recenzowanym. W odniesieniu do druków zwartych, roczników i wydawnictw ciągłych nieregularnych decyduje data druku uwidoczniiona w metryce drukarskiej. Niewątpliwie zwiększenie w latach dziewięćdziesiątych zarówno liczby wydawnictw zwartych, jak i ciągłych wpłynęło na dwukrotne zwiększenie liczby rejestrowanych opisów bibliograficznych. I tak „Bibliografia Bibliografii Polskich” za 1990 rok zawierała 1822 opisy bibliograficzne, za 2000 rok – 3459, „Polska Bibliografia Bibliologiczna” za 1990 rok zawierała 1654 opisy bibliograficzne, za 2000 rok – 3444 opisy.

Pod względem zasięgu wydawniczego w bibliografiach rejestrowane są wydawnictwa samoistne wydawniczo (zwarte i ciągłe), artykuły z czasopism, fragmenty z wydawnictw zbiorowych oraz prac autorskich. Od rocznika 1999 uwzględniane są opisy dokumentów elektronicznych (wydawnictwa zwarte w postaci CD-ROM, czasopisma elektroniczne, artykuły z czasopism elektro-

¹ Roczniki za rok 2000 ukażą się w październiku 2002 r.

² Do baz dostępnych w Internecie (www.bn.org.pl, MAK, baza nr 12, 13) dołącza się materiał po wydrukowaniu danego rocznika.

nicznych). Opisy bibliograficzne przygotowywane są według aktualnych norm dla poszczególnych typów dokumentów. Opisy zaopatrzone są w adnotacje treściowe. Pod względem zasięgu terytorialnego bibliografie zawierają materiały ukazujące się w Polsce oraz polonica zagraniczne. Przedstawiona poniżej analiza dotyczy materiału z lat dziewięćdziesiątych zarejestrowanego w bazie danych.

„Bibliografia Bibliografii Polskich”

Bibliografia opracowywana jest z myślą o tych użytkownikach, którzy dla swoich celów naukowych, badawczych lub innych poszukują źródeł informacji o piśmiennictwie dotyczącym określonej dziedziny lub zagadnienia. Stanowi szczególną pomoc dla pracowników służby informacyjnej w bibliotekach i ośrodkach informacji. „Bibliografia Bibliografii Polskich” obejmuje wszystkie spisy bibliograficzne, przeglądy bibliograficzne oraz omówienia stanu badań (jeśli zawierają informacje o stanie piśmiennictwa). Uwzględnia także katalogi centralne ogólne i specjalne, katalogi poszczególnych bibliotek, katalogi księgarskie i wydawnicze, wykazy rękopisów, archiwaliów, nut, map, rycin, plakatów, norm, patentów, mikrofilmów i nagrań dźwiękowych, baz danych bibliograficznych. Jej uzupełnieniem jest publikowany co kilka lat „Wykaz polskich bibliografii nie opublikowanych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)”.

Poniższa tabela przedstawia typy dokumentów pod względem wydawniczym wykorzystanych w „Bibliografii Bibliografii Polskich” oraz liczbę opisów bibliograficznych w poszczególnych latach.

	1995-1999	1995	1999	2000
Wydawnictwa zwarte	704	126	139	136
Wydawnictwa ciągłe	720	164	129	113
Fragmenty z wydawnictw zbiorowych	1010	167	234	247
Artykuły z czasopism	3082	491	767	823

W „Bibliografii Bibliografii Polskich” rejestrowane są również bibliografie drobne, funkcjonujące niesamoistnie, tzw. załącznikowe. W stosunku do nich stosuje się ostrzejszą selekcję, mimo to, wobec zwiększającej się produkcji wydawniczej w kraju, stanowią one dość duży procent rejestrowanych materiałów.

	1995-1999	1995	1999	2000
Bibliografie przy poszczególnych rozdziałach wybrane z wydawnictw zbiorowych i autorskich	928	151	149	154
Bibliografie załącznikowe	6455	836	1789	1869

„Bibliografia Bibliografii Polskich” uwzględnia także polonica. Ich liczba uzależniona jest od wpływu materiałów do BN oraz materiałów z kartoteki Pracowni Bibliografii Poloników Zagranicznych, w której zawarte są także opisy sporządzane bez autopsji z dodatkowych źródeł.

	1995-1999	1995	1999	2000
Polonica zagraniczne	274	35	79	73

Recenzje, to kolejny rodzaj dokumentów uwzględnianych w bibliografii. Ich opisy są dołączane do opisu dzieła recenzowanego.

	1995-1999	1995	1999	2000
Recenzje	187	34	31	29

Oprócz spisów i przeglądów bibliograficznych brane są pod uwagę omówienia stanu badań ze wszystkich rodzajów dokumentów zawierające informacje o stanie piśmiennictwa. Stanowią one niewielki procent bibliografii.

	1995-1999	1995	1999	2000
Stany badań	183	24	36	41

Okolo 60% rejestrowanych bibliografii to bibliografie dziedzin i zagadnień. Są to bibliografie załącznikowe, bibliografie bieżące i retrospektywne. Znacznie mniejsze grupy stanowią: bibliografie osób, krajoznawcze, terytorialne oraz grup etnicznych, instytucji, zawartości poszczególnych czasopism, ogólne, katalogi księgarskie i wydawnicze, bibliografie bibliografii. W „Wykazie polskich bibliografii nie opublikowanych” sytuacja przedstawia się nieco inaczej. Największy procent stanowią również bibliografie dziedzin i zagadnień oraz typów dokumentów, a także bibliografie zespołów i poszczególnych osób, ale na trzecim miejscu pod względem ilościowym znajdują się bibliografie zawartości poszczególnych czasopism. Wiąże się to prawdopodobnie z częstą tego typu tematyką prac magisterskich oraz kartotek znajdujących się w instytucjach lub u osób prywatnych. Spośród 312 tych bibliografii aż 146 to prace magisterskie³. Ilustruje to poniższa tabela, w której uwzględniono też materiały zawarte w „Wykazie polskich bibliografii nie opublikowanych” z 1997 r.

	1995-1999	1995	1999	2000	Wykaz
Bibliografie dziedzin i zagadnień oraz typów dokumentów	7150	1074	1822	1925	499
Bibliografie osobowe indywidualne	2890	419	767	759	348
Bibliografie krajoznawcze, terytorialne oraz grup etnicznych	1657	209	356	447	278
Bibliografie osobowe instytucji	866	157	197	182	72
Bibliografie zawartości poszczególnych czasopism	247	41	67	54	312
Bibliografie ogólne	221	51	40	31	59
Katalogi księgarskie i wydawnicze	158	19	51	35	-
Bibliografie bibliografii	12	2	2	2	1

W „Bibliografii Bibliografii Polskich” zamieszcza się także informacje o przepisach i aktach prawnych, normach, patentach, dysertacjach. Występują one we wszystkich typach dokumentów.

	1995-1999	1995	1999	2000
Przepisy i akty prawne	407	42	117	132
Normy	333	44	87	91
Patenty	137	23	31	25
Dysertacje	265	61	61	51

³ Dane ustalone na podstawie ankiety przeprowadzonej przez Instytut Bibliograficzny.

Aby odzwierciedlić jak najpełniej stan polskich spisów bibliograficznych rejestrowane są archiwalia, wykazy rękopisów, starych druków, map, nut, dyskografie oraz mikrofilmy.

	1995-1999	1995	1999	2000
Archiwalia	465	57	50	94
Rękopisy	146	24	25	41
Stare druki	72	17	18	8
Mapy	54	9	12	9
Nuty	25	5	3	1
Dyskografie	96	21	15	19
Mikrofilmy	17	6	-	-

W „Bibliografii Bibliografii Polskich” za rok 2000 pojawiły się po raz pierwszy dokumenty elektroniczne. Są to opisy bibliograficzne wydawnictw zwartych w postaci dysków optycznych oraz wykazy i zestawienia bibliograficzne w postaci artykułów w czasopismach elektronicznych.

Analizując materiał bieżących roczników „Bibliografii Bibliografii Polskich” w zakresie bibliografii specjalnych można wyodrębnić bibliografie zawierające informacje bieżące o piśmiennictwie krajowym, retrospektywne o piśmiennictwie krajowym i zagranicznym, o piśmiennictwie krajowym na użytek zagranicy. Są one często obszernie, częściowo adnotowane, głównie w formie wykazu, ale także analityczne⁴. Zdarzają się także w postaci przeglądów bibliograficznych i informatorów. Bieżąca informacja o piśmiennictwie krajowym w dużym stopniu publikowana jest w postaci samodzielnych wydawnictw ciągłych (np.: „Bibliografia Geografii Polskiej”, „Bibliografia Geologiczna Polski”, „Polska Bibliografia Penitencjarna”, „Polska Bibliografia Prawnicza”, „Polska Bibliografia Wojskowa”). Mogą one mieć także postać dodatków do czasopism naukowych i fachowych (np. „Bibliografia Bieżąca Historii Nauki i Techniki” dodatek do „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” oraz „Przegląd Bibliograficzny” dodatek do „Pamiętnika Literackiego”). Mogą one mieć także formę artykułów w czasopismach specjalnych i dziedzicznych (np.: z zakresu filatelistyki, archiwistyki, historii i nauk pomocniczych, religioznawstwa, polityki, prawa, zagadnień ekonomicznych i społecznych, rolnictwa).

Retrospektywnymi bibliografiami o piśmiennictwie krajowym są najczęściej publikacje w postaci wydawnictw zwartych⁵ oraz w postaci artykułów w czasopismach.

Bibliografiami zawierającymi piśmiennictwo zagraniczne są głównie artykuły w czasopismach naukowych i fachowych, np.: w takich czasopismach jak: „Studia Europejskie”, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”. Bibliografią tego typu jest również ciągły dodatek do „Przeglądu Bibliotecznego” pod tytułem „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej: piśmiennictwo zagraniczne”.

Spisami zawierającymi piśmiennictwo krajowe na użytek zagranicy są wydawane obcojęzyczne bibliografie ciągłe analityczne (np. „Polish Archaeological Abstracts”). Inną formą tego rodzaju informacji jest uwzględnianie

⁴ Np.: *Bibliografia analityczna glottodydaktyki polskiej i obcej*. Red. Małgorzata Gnyś. T. 1-3. Warszawa, 1995-1996; Beata Wysakowska: *Bibliografia analityczna polskiej historii farmacji 1990-1994*. Warszawa 1995.

⁵ Beata Wysakowska: *Bibliografia analityczna polskiej historii farmacji 1990-1994*. Warszawa 1995; Roman Murawski: *Bibliografia katechetyczna 1945-1995*. Warszawa 1999.

polskiego piśmiennictwa w międzynarodowych i zagranicznych abstraktowych serwisach informacyjnych (np.: „Bibliographie internationale d'histoire militaire”).

Tematyka spisów bibliograficznych jest odbiciem zmian w życiu politycznym i społecznym. Odzwierciedlają one nowe zagadnienia dotyczące reform w szkolnictwie, ubezpieczeniach, polityce ekologicznej państwa czy administracji. Pojawiają się dodatkowe bibliografie z nauk ekonomicznych o tematyce Unii Europejskiej, także w odniesieniu do naszego kraju.

Najliczniej reprezentowaną grupą były zawsze publikacje z zakresu nauk humanistycznych i społecznych.

	1995-1999	2000
Historia	2010	606
Religioznawstwo	715	220
Literaturoznawstwo	465	125
Prawo	409	130
Pedagogika	296	96
Językoznawstwo	248	69

Jeśli chodzi o bibliografie krajoznawcze, terytorialne i grup etnicznych, to stosunkowo najczęściej występują materiały bibliograficzne dotyczące Śląska (w latach 1995-1999 odnotowano 181 spisów bibliograficznych; w roku 2000 – 54 spisów) oraz Żydów (1995-1999 – 118 spisów bibliograficznych; 2000 – 26 spisów).

Reforma administracyjna kraju, którą przeprowadzono w 1999 roku spowodowała pewne zmiany w tytułach regionalnych bibliografii, np.: wydana w 2001 roku „Bibliografia Województwa Kujawsko-Pomorskiego 1999” jest kontynuacją „Bibliografii Województwa Bydgoskiego”. W grupie bibliografii osobowych wśród instytucji najliczniej reprezentowany jest Uniwersytet Warszawski (1995-1999 – 36 spisów bibliograficznych; 2000 – 11 spisów bibliograficznych), a wśród poszczególnych osób: papież Jan Paweł II (1995-1999 – 52 spisów bibliograficznych; 2000 – 21 spisów bibliograficznych).

Wykaz polskich bibliografii nieopublikowanych

Bibliografia obejmuje spisy bibliograficzne w kraju, będące w opracowaniu lub opracowane, ale nieopublikowane, tzn. pozostające w postaci kartotek, maszynopisów, rękopisów lub w postaci baz danych, wykonywane przez osoby indywidualne, biblioteki oraz instytucje. Podstawą dla powyższej publikacji jest centralna ewidencja prowadzona w Zakładzie Teorii i Organizacji Bibliografii Instytutu Bibliograficznego, uzupełniana na podstawie danych ankietowych otrzymywanych okresowo od osób prywatnych i instytucji. Dotychczas ukazało się siedem edycji tej bibliografii. Pierwsze trzy edycje zostały opublikowane w „Biuletynie Instytutu Bibliograficznego” (t. 4 nr 2, t. 5 nr 4, t. 7 nr 1). Pierwsza została wydana w 1953 roku pt.: „Wykaz bibliografii retrospektywnych opracowywanych w Polsce (stan 1952 r.)” i zawiera 377 opisów bibliograficznych. Druga edycja, pod zmienionym nieco tytułem: „Wykaz polskich bibliografii retrospektywnych nie wydanych drukiem, planowanych, opracowywanych i ukończonych (stan 1957 r.)”, ukazała się w 1957 roku. Zawierała 641 spisów bibliograficznych. Kolejne wydanie opublikowane w 1961 roku pod tytułem do tej pory obowiązującym: „Wykaz polskich bibliografii nie opublikowa-

nych (planowanych, opracowywanych i ukończonych)” opracowane zostało przez Barbarę Eychler i zawiera 929 spisów bibliograficznych. Następne wydania ukazały się w ramach serii Prace Instytutu Bibliograficznego nr 7 z 1967 r., nr 20 z 1975 r., nr 27 z 1988 r. i nr 31 z 1997 r. Ostatnia, siódma edycja stworzona była i utrzymywana jest w postaci bazy danych w systemie MAK. Od września 2000 roku baza dostępna jest w Internecie⁶.

Wykaz powstaje na podstawie wpływających ankiet, z których odrzucono bibliografie drobne o charakterze zalecającym oraz kolejne roczniki bibliografii bieżących przewidziane do druku w najbliższym czasie. Selekcji nie podlegały zgłoszone prace magisterskie, które miały postać spisów bibliograficznych (w ostatniej edycji jest ich 498). Układ bibliografii i szeregowanie pozycji w obrębie publikacji oparte są na schemacie przyjętym w „Bibliografii Polskich”. W siódmej edycji uwzględnione zostały następujące formy dokumentów: maszynopisy (912 spisów bibliograficznych), kartoteki (589 spisów bibliograficznych), nośniki elektroniczne (stanowią novum w tego rodzaju bibliografii – 78 spisów bibliograficznych) oraz rękopisy (16 spisów bibliograficznych). Opisy dokumentów wzorowane są na aktualnie obowiązujących polskich normach bibliograficznych. Korzystanie z wykazu ułatwiają odsyłacze oraz indeksy: autorów i redaktorów bibliografii, instytucji prowadzących prace bibliograficzne (uzupełniony o adresy) oraz przedmiotowy.

Bibliografie ogólne	
Bibliografie czasopism	25
Stare druki	17
Bibliografie dziedzin i zagadnień oraz typów dokumentów	
Literatura	85
Wychowanie fizyczne. Sport	52
Pedagogika	50
Historia	34
Szkolnictwo	29
Bibliologia	24
Rolnictwo	16
Bibliografie terytorialne	
Łódź (i okręg)	19
Bydgoszcz (i okręg)	15

Najwięcej materiałów do „Wykazu” dostarczyła Biblioteka Narodowa (143 spisy bibliograficzne – głównie bibliografie dziedzin i osób), Biblioteka Sejmowa (77 spisów bibliograficznych – zwłaszcza bibliografie zawartości poszczególnych czasopism i z zakresu historii), Instytut Badań Literackich PAN w Warszawie (64 spisy bibliograficzne – w tym bibliografie zawartości poszczególnych czasopism, osób i dziedzin), Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Przemyślu (54 spisy bibliograficzne – przede wszystkim bibliografie dotyczące dziedzin, okręgu przemyskiego i osób), Centralne Archiwum KC PZPR Dział Publikacji i Dokumentacji (45 spisów bibliograficznych – głównie bibliografie zawartości poszczególnych czasopism), Biblioteka Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie (29 spisów bibliograficznych – bibliografie zawartości poszczególnych czasopism i dziedzinowe).

⁶ www.bn.org.pl – Bazy danych MAK: baza nr 14.

„Polska Bibliografia Bibliologiczna”

Bibliografia ta ma charakter bibliografii specjalnej przeznaczonej dla określonego kręgu użytkowników, przede wszystkim dla bibliotekarzy oraz osób związanych zawodowo i naukowo z bibliotekarstwem. „Polska Bibliografia Bibliologiczna” rejestruje piśmiennictwo z zakresu szeroko pojętej nauki o książce: bibliologii, informacji naukowej i dokumentacji, bibliografii (teoria i metodyka, historia, organizacja, rodzaje), struktury i dziejów książki (historia i współczesność pisma, historia drukarstwa, ruchu wydawniczego i księgarstwa, księgozbiory prywatne, rękopisy, druki), czasopiśmiennictwa, wytwarzania książki (pisarstwo, piśmiennictwo, drukarstwo współczesne, ruch wydawniczy współcześnie, rozprowadzanie książki, księgarstwo współczesne, estetyka książki), bibliotekarstwa (organizacja i historia, metodyka i technika, zawód bibliotekarski, rodzaje bibliotek i biblioteki poszczególne, księgozbiory poza biblioteką), użytkowania książki (czytelnictwo, technika pracy z książką, wystawy, bibliofilstwo). Stosuje się selekcję w stosunku do materiałów o tematyce popularnej, drobnych, zwłaszcza artykułów z prasy codziennej.

W „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” uwzględniane są takie same rodzaje dokumentów jak w „Bibliografii Bibliografii Polskich”, ale opisy zawierają więcej informacji o treści rejestrowanego dokumentu. Są tu adnotacje treściowe: wyjaśniające – w przypadku niejasnego tytułu dokumentu lub tytułu o znaczeniu przenośnym, zawartościowe – stosowane zwłaszcza w przypadku prac zbiorowych lub monografii, podające pełny lub częściowy spis treści dokumentu bądź nagłówki jego części składowych, wskazujące – podające tematykę dokumentu lub główne jego tezy.

Liczba pozycji w poszczególnych grupach dokumentów w ostatnich kilku latach wykazuje niewielką, ale stałą tendencję wzrostową, najczęściej uwzględniane są artykuły z czasopism.

	1997-1999	1997	1999	2000
Wydawnictwa ciągłe	279	89	86	87
Wydawnictwa zwarte	762	278	259	376
Fragmenty z prac aut. i prac zbiorowych	1154	300	456	334
Fragmenty z wydawnictw zbiorowych	1421	429	520	502
Artykuły z czasopism	6222	1875	2256	2109

Liczba rejestrowanych poloników w bibliografii nie jest zbyt duża.

	1997-1999	1997	1999	2000
Polonica zagraniczne	252	64	91	86

Liczba rejestrowanych recenzji utrzymuje się na stałym poziomie.

	1997-1999	1997	1999	2000
Recenzje	365	114	100	114

Począwszy od rocznika za 1999 rok opisuje się w „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” dokumenty elektroniczne. Zarejestrowana została zawartość czasopisma elektronicznego dostępnego w Internecie pt. „EBIB. Elektroniczny

Biuletyn Informacyjny Bibliotek". Jest to serwis informacyjny dla bibliotekarzy i specjalistów informacji naukowej (za 1999 rok – 63 opisów bibliograficznych; 2000 – 87 opisów).

Pod względem tematycznym najwięcej jest publikacji dotyczących zagadnień szeroko rozumianego bibliotekarstwa – organizacji i historii w kraju i za granicą, metodyki i techniki bibliotekarskiej, zawodu bibliotekarskiego, typów bibliotek i poszczególnych bibliotek. Największy wzrost ilościowy, prawie dwukrotny w ciągu trzech lat dotyczy publikacji z dziedziny informacji naukowej i zagadnień automatyzacji. Najmniej jest materiałów z zakresu teorii, metodyki i organizacji bibliografii. Wśród nich głównie zarejestrowane są opracowania dotyczące opisu bibliograficznego w różnych formatach opisu danych oraz publikacje dotyczące bibliografii narodowej. Stan piśmiennictwa z zakresu metodyki bibliograficznej nie jest zadowalający, na tle ogólnego dorobku publikacji bibliologicznych prace tego typu pojawiają się sporadycznie.

	1997-1999	1997	1999	2000
Bibliotekarstwo (organizacja i historia, metodyka i technika, zawód, rodzaje, biblioteki, księgozbiory)	3611	1152	1276	1145
Struktura i dzieje książki (pismo, budowa książki, rodzaje dokumentów, historia książki, czasopiśm.)	2644	772	911	908
Wytwarzanie książki (pisarstwo, piśmiennictwo, drukarstwo, ruch wydawniczy, rozprowadzanie książki, estetyka książki)	2468	726	935	902
Użytkowanie książki (czytelnictwo, technika pracy z książką, wystawy, bibliofilstwo)	605	190	216	170
Bibliologia	330	94	115	130
Informacja naukowa. Dokumentacja	310	85	127	131
Bibliografia (teoria i metodyka, historia i organizacja, rodzaje)	160	39	74	59

W 1999 roku nastąpił nowy podział administracyjny Polski, w wyniku czego w miejsce dawnych 49 województw powstało 16 nowych. Pociągnęło to za sobą zmiany w sieci bibliotek publicznych i pedagogicznych naruszające ich dotychczasową organizację i funkcjonowanie. Wystąpiły zmiany w nazwach i adresach, zwłaszcza bibliotek publicznych i pedagogicznych. Spowodowało to potrzebę ujednolicenia w bazach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” w istniejących już zapisach przedmiotowych nazw własnych bibliotek. Konsekwencją reformy administracyjnej kraju są także zmiany tytułów regionalnych czasopism bibliotecznych i instytucji sprawczych wydających te czasopisma⁷.

Źródłem dla bibliografii specjalnych jest bieżąca bibliografia narodowa, która ze względu na stosowaną selekcję nie może całkowicie zaspokoić potrzeb bibliografii specjalnych i nie stanowi dla nich jedynego źródła poszukiwań, jest jednak podstawowym źródłem informacji w zakresie druków zwartych i fragmentów z wydawnictw zbiorowych, artykułów z polskich czasopism i samych czasopism. Materiały wybrane z poszczególnych członów bieżącej bibliografii narodowej: „Przewodnika Bibliograficznego”, „Bibliografii Zawarto-

⁷ Np.: „Bibliotekarz Warmińsko-Mazurski” 1999, nr 1 jest kontynuacją „Bibliotekarza Olsztyńskiego”; „Bibliotekarz Kujawsko-Pomorski” 1999, nr 1 to kontynuacja „Bibliotekarza Bydgoskiego”; „Sprawozdanie z Działalności Bibliotek Publicznych i Zakładowych Województwa Śląskiego za rok 1999” wydane w 2000 roku stanowi ciągłość „Sprawozdań z Działalności Bibliotek Publicznych i Zakładowych Województwa Katowickiego...”; w 2000 r. zaczyna ukazywać się czasopismo „Bibliotekarz Podlaski” wydawane przez Książnicę Podlaską w Białymstoku.

ści Czasopism", „Bibliografii Wydawnictw Ciągłych" i „Poloniców Zagranicznych", sprawdzone i poddane powtórnej selekcji zgodnie z kryteriami doboru przyjętymi w omówionych bibliografiach, uzupełniane są dokumentami spoza bibliografii narodowej. Dokumentami tymi są przede wszystkim artykuły z czasopism nieuwzględnianych przez „Bibliografię Zawartości Czasopism" oraz materiały nierejestrowane przez „Przewodnik Bibliograficzny" (zwłaszcza dokumenty życia społecznego) i „Polonica Zagraniczne"⁸. Pamiętać należy także, że bibliografia specjalna odnotowuje zawartość dzieł i wydawnictw zbiorowych (np. monografie, księgi pamiątkowe, materiały z konferencji i sympozjów naukowych), czego nie robi bieżąca bibliografia narodowa. Wydłużony cykl bieżącego rejestrowania spowodowany opóźnieniami w ukazywaniu się niektórych wydawnictw, głównie o mniejszej częstotliwości bądź czasopism nieregularnych, braki w egzemplarzu obowiązkowym, a także selekcja materiałów do bieżącej bibliografii narodowej – wszystko to wpływa bezpośrednio na czas gromadzenia, a następnie cały okres opracowania i edycji bibliografii specjalnych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że okres powojenny charakteryzuje się dynamicznym rozwojem spisów bibliograficznych. Obok funkcji informacyjnych spisy bibliograficzne pełnią zadania dokumentacyjno-historyczne, służą inwentaryzacji piśmiennictwa, odzwierciedlając zmiany naukowe i społeczne. Lata dziewięćdziesiąte to początek automatyzacji metod bibliograficznych pozwalającej, wobec ciągle wzrastającej produkcji wydawniczej, na usprawnienie procesu powstawania i funkcjonowania bibliografii. Wtedy też pojawiły się nowe formy prezentacji bibliografii (bazy danych widoczne również w Internecie), powstały nowe typy dokumentów rejestrowanych w bibliografiach (nośniki elektroniczne, m.in. CD-ROM-y, czasopisma elektroniczne). Podstawą poszukiwań dla bieżących bibliografii specjalnych jest wprowadzenie bieżącej bibliografii narodowej, ale materiały uwzględnione w bibliografiach specjalnych wykraczają poza jej zakres, informacje o nich przekazano w formie uporządkowanej, często uzupełnione adnotacjami, ułatwiają czytelnikom dotarcie do poszukiwanych dokumentów.

Summary

The article presents the analysis of the material from the '90 registered in the databases and connected with special bibliographies. These bibliographies due to their scope are very important for the book, library and information community. These are the bibliographies prepared in the Bibliographic Institute of Polish National Library in printed version and as a data bases: „Bibliography of Bibliographies", „Polish Book Studies Bibliography", „List of non-published Polish Bibliographies (planned, under development, completed)".

⁸ Są to m.in. dokumenty przeznaczone do użytku wewnętrznego instytucji, materiały drobne, a także normy i patenty istotne zwłaszcza dla „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej" oraz dokumenty życia społecznego zgodne z tematyką bibliografii specjalnych, nadto polonika z czasopism zagranicznych bibliologicznych.

ELEKTRONICZNE WYDAWNICTWA CIĄGŁE W BIBLIOTEKACH¹

Hanna Zawado
Biblioteka Narodowa

*Czasopisma elektroniczne, wydawnictwa
online, biblioteki narodowe, Internet, ISSN*

Jest kilka definicji elektronicznych wydawnictw ciągłych. Najogólniej mówiąc, są to wydawnictwa ciągłe produkowane, przechowywane i udostępniane na nośnikach elektronicznych takich jak dyskietki, CD-ROM-y, taśmy magnetyczne, twarde dyski. Jednakże formą najłatwiej i najszerzej dostępną oraz dającą możliwość najszybszej aktualizacji są wydawnictwa online. Coraz częściej w potocznym rozumieniu tego słowa termin czasopisma elektroniczne jest zawężany właśnie do czasopism online. To, czym zasadniczo różnią się czasopisma online od innych, sprowadza się do tego, że zostały utworzone w środowisku sieciowym i są udostępniane w tym środowisku, zwykle poprzez adres internetowy.

Pierwsze czasopisma w formie elektronicznej powstały we wczesnych latach osiemdziesiątych XX wieku. Ich liczba rośnie coraz szybciej. Czasopisma elektroniczne mogą posiadać te same cechy co tradycyjne wydawnictwa ciągłe: wydawane są w częściach oznaczonych numerycznie i/lub chronologicznie, w regularnych lub nieregularnych odstępach czasu, bez określenia zakończenia. Środowisko elektroniczne, w szczególności internetowe, umożliwia ciągłe i natychmiastowe dokonywanie zmian, aktualizację, usuwanie lub dodawanie nowych informacji do umieszczonych w nim dokumentów. Dlatego też stopniowo dominującym modelem czasopism online stają się strony internetowe, stale lub regularnie aktualizowane, nie posiadające charakterystycznej dla wydawnictw ciągłych numeracji, lecz jedynie datę ostatniej aktualizacji. Fakt ten stał się przyczyną wielu problemów w użyciu klasycznych zasad katalogowania, stosowanych do opisu publikacji drukowanych lub publikacji na innych nośnikach fizycznych.

Zmiany w praktyce wydawniczej zmusiły do zastanowienia się nad wieloma zagadnieniami dotyczącymi elektronicznych wydawnictw ciągłych, przede wszystkim nad definicją *ciągłości*. Doprowadziło to do stworzenia nowej definicji: zasoby ciągłe, czyli takie, które wydawane są bez określonego zakończenia. Do zasobów ciągłych zaliczają się zarówno tradycyjne wydawnictwa ciągłe (wydawane w częściach oznaczonych numerycznie i/lub chronologicznie), jak i zasoby zintegrowane (zasoby stale aktualizowane, wydawane bez podziału na poszczególne numery, jako skumulowana, aktualizowana baza danych lub, w przypadku czasopism drukowanych, jako wydawnictwa segregatorowe). Z formalnego punktu widzenia na te dwie podstawowe grupy można podzielić wszystkie czasopisma elektroniczne.

¹ Artykuł opracowano na podstawie materiałów z międzynarodowych warsztatów, które odbyły się w Zagrzebiu, 19-20 kwietnia 2001 r.

Na podstawie analizy zasobów internetowych można wyróżnić siedem podstawowych typów wydawnictw, charakteryzujących się w większym lub mniejszym stopniu ciągłością:

- elektroniczne wersje czasopism drukowanych,
- czasopisma elektroniczne,
- dzienniki elektroniczne,
- bazy danych,
- elektroniczne grupy dyskusyjne,
- strony internetowe,
- biblioteki cyfrowe.

Niektóre czasopisma elektroniczne zawierają pełne teksty artykułów, zaś część z nich, zwłaszcza internetowe wersje czasopism drukowanych, jedynie streszczenia i spis treści.

Z punktu widzenia użytkownika czasopisma elektroniczne mają wiele plusów: wersja online jest dostępna w każdej chwili, zawiera niejednokrotnie więcej informacji niż wersja drukowana, informacje są bardziej aktualne, możliwy jest jednoczesny dostęp do egzemplarza przez wiele osób. Jeżeli wydawca archiwizuje stare numery, można łatwo do nich dotrzeć i uzyskać potrzebne artykuły. Minusami korzystania z czasopism internetowych są przede wszystkim wymogi posiadania odpowiedniego sprzętu: raczej drogiego, szybkiego komputera i nowoczesnego oprogramowania, niejednokrotnie bardzo wysokie opłaty subskrypcyjne i ograniczenia w dostępie.

Coraz więcej informacji pojawia się w Internecie, jednak policzyć wydawnictwa ciągłe jest bardzo trudno, ponieważ tytuły są stale sprzedawane i kupowane, czasopisma łączą się lub dzielą, zmieniają tytuły. I tak, na przykład, w Chorwacji, gdzie prześledzono zmiany zachodzące na chorwackich stronach internetowych, stwierdzono, że rocznie ok. 99% z nich ulega różnego rodzaju zmianom. Wiele z nich znika, ale około 5% powraca po pewnym czasie. Tygodniowo swą zawartość zmienia ok. 20%, a strukturę również ok. 20%.

Zmienił się również proces wydawania czasopism. Wydawcy używają bazy danych jako formy magazynowania, z możliwością wyprowadzenia danych na różnych nośnikach.

Czasopisma elektroniczne w bibliotekach narodowych

Liczba czasopism elektronicznych stale wzrasta, zarówno z powodu pojawiania się nowych tytułów, jak i w rezultacie wydawania tych samych tytułów na różnych nośnikach. Konsekwencją równoległego wydawania publikacji na różnych nośnikach oraz gwałtownie zwiększającej się liczby dokumentów ukazujących się wyłącznie na nośniku elektronicznym jest z kolei rosnący nacisk użytkowników bibliotek, zwłaszcza bibliotek narodowych, na doprowadzenie do zmian w prawodawstwie dotyczącym egzemplarza obowiązkowego, to jest objęcie archiwizacją również dokumentów elektronicznych, w celu zapewnienia użytkownikom równego dostępu do informacji cyfrowej.

Wydawcy i biblioteki powinni wspólnie rozwiązać problemy dotyczące archiwizacji elektronicznej, licencji, praw autorskich i zagadnień finansowych związanych z korzystaniem z zasobów internetowych. Ścisła współpraca bibliotek z wydawcami jest niezbędna, jeśli chcą one pozostać głównymi uczestnikami gwałtownej ewolucji technologii wyszukiwania i przechowywania informacji. Wiele informacji elektronicznych z lat wcześniejszych nie można

dzisiaj odzyskać i fakt ten powinien zmusić biblioteki do poważnego zastanowienia się nad przyszłością dostępu do dokumentów cyfrowych. Jeśli nie zabezpieczymy materiałów elektronicznych i technologii pozwalających je odczytać, przyszłe pokolenia nie odszukają wielu istotnych informacji lub nie odnajdą ich w postaci nadającej się do użytku. Umożliwienie korzystania z publikacji elektronicznej umieszczonej na serwerze wydawcy nie wystarczy do zapewnienia długoterminowego dostępu i przechowania publikacji elektronicznych.

W środowisku elektronicznym każda jednostka, mająca dostęp do Internetu, może zostać wydawcą. Dla bibliotek narodowych, wypełniających zadanie przechowywania dziedzictwa narodowego, oznacza to, że należy prowadzić politykę selekcji i archiwizować jedynie dokumenty o długotrwałym znaczeniu kulturowym bądź intelektualnym i nie ma potrzeby przechowywania każdej wersji czy wydania publikacji umieszczonej w sieci.

Użytkownicy bibliotek coraz częściej oczekują zmian w dostępie do informacji: od tradycyjnej do elektronicznej, i takie też są naciski na biblioteki. Prowadzi to do zmiany funkcji i zadań bibliotek narodowych: do objęcia kontrolą bibliograficzną również środowiska elektronicznego, jego identyfikacji, selekcji, archiwizowania i zorganizowania udostępniania oraz przygotowania pracowników do wypełniania nowych zadań.

Zasoby ciągłe przysparzają katalogującym wiele trudności: niejednokrotnie trudno jest zidentyfikować wydawcę, problemy stwarza strefa numeracji, często trudno ustalić częstotliwość i uzyskać dane o pierwszym numerze. Trudno też objąć pełną kontrolą wszystkie publikacje, które są w danej chwili w Internecie. Znacznie łatwiej jest wprowadzić do katalogu biblioteki informację o zasobie, który biblioteka posiada w danym momencie, niż ogarnąć pojawiające się co chwila w Internecie nowe numery lub nowe tytuły czasopism elektronicznych.

Należałoby wspomnieć, że głównym zadaniem osób odpowiedzialnych za katalogowanie nie powinno być naginanie opisu do przepisów katalogowania, lecz dostosowywanie zasad do opisywania zasobów tak, aby można je było zidentyfikować i łatwo do nich dotrzeć. Jest to szczególnie ważne w obecnych czasach, gdy powstaje tak wiele typów publikacji elektronicznych, przy czym niektóre z nich, obecne w Internecie lub innych sieciach, nie posiadają konkretnej formy.

Oprócz przepisów katalogowania nowym narzędziem pomocnym przy opisywaniu elektronicznych zasobów ciągłych mogą być metadane (dane o danych), na przykład Dublin Core. Jednak dotychczas żaden z krajów uczestniczących w warsztatach nie korzystał z metadanych do opisu czasopism elektronicznych – jedynie Czechy mają pewne doświadczenie w ich użyciu do opisywania pojedynczych artykułów z czasopism elektronicznych.

Wzrost liczby elektronicznych czasopism pełnotekstowych prowadzi do coraz częstszej konieczności wyszukiwania, lokalizowania i dostarczania dokumentów elektronicznych na poziomie artykułów. Rewolucja w sposobach produkcji informacji i dostępu do niej prowadzi do potrzeby wykształcenia nowego typu bibliotekarzy – biegłych w wyszukiwaniu i prezentowaniu informacji.

Dostęp do czasopism elektronicznych

W pierwszym okresie powstawania czasopism internetowych były one dostępne dla wszystkich, ale od połowy lat dziewięćdziesiątych sytuacja ta za-

częła się zmieniać. Mimo iż znaczna liczba czasopism elektronicznych nadal pozostaje w wolnym dostępie, coraz więcej wydawców na wolny dostęp w pełnym zakresie do publikacji online pozwala jedynie posiadaczom subskrypcji na wersje drukowane, pozostałym użytkownikom pozostawiając jedynie dostęp do abstraktów i spisów treści. Korzystanie z czasopism internetowych często wymaga znacznych nakładów finansowych, dlatego też biblioteki powinny bardzo rozważnie prowadzić politykę selekcji subskrypcji. Wydawcy czasopism elektronicznych stosują różne opłaty i różne metody ograniczenia w dostępie do swoich publikacji. Podstawowe z nich to:

- możliwość korzystania tylko z jednego stanowiska,
- ograniczona liczba jednoczesnych użytkowników,
- opłaty licencyjne zależne od liczby potencjalnych użytkowników,
- kontrolowanie użytkowników mających własne kody dostępu i hasła,
- kontrolowanie użytkowników korzystających z dostępu poprzez automatyczne rozpoznawanie adresów IP.

Ostatnio pojawił się również nowy sposób dystrybucji czasopism elektronicznych: są one przesyłane do prenumeratorów za pośrednictwem poczty elektronicznej.

Czasopisma elektroniczne a ISSN

Zmiany w sposobie wydawania doprowadziły również do zmian w systemie ISSN (International Standard Serial Number – międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictw ciągłych). System, który stworzono w latach 70. do identyfikacji drukowanych wydawnictw ciągłych, dzięki zmianom, które zaszły w nim w odpowiedzi na nowe sposoby wydawania, stał się obecnie również systemem do identyfikacji zasobów internetowych. W związku z nowym pojęciem ciągłości i zgodnie z przyjętą w sieci ośrodków ISSN nową definicją zasobów ciągłych, nadawanie numerów ISSN zostało rozszerzone na wszystkie typy publikacji objętych tą definicją.

W planie strategicznym systemu ISSN na najbliższe lata uwzględniono zmianę zakresu jego działania – od wydawnictw ciągłych do zasobów ciągłych oraz nową funkcję związaną z opisywaniem wydawnictw online – jest to już nie tylko identyfikacja tytułu, lecz również ułatwienie dostępu do niego. Temu celowi służy w formacie ISSN nowe pole 856, w którym zapisywany jest adres internetowy. W pewnym sensie zastępuje on sygnaturę czasopism drukowanych. Również specjalnie dla czasopism internetowych postanowiono wprowadzić do formatu ISSN nowy kod dla oznaczenia częstotliwości zasobów stale aktualizowanych oraz nowy kod dla oznaczenia statusu publikacji, które zniknęły z Internetu. W związku z licznymi zmianami zachodzącymi w elektronicznych zasobach ciągłych, głównie z powodu trudności z odtworzeniem historii tytułu czasopisma internetowego, w systemie ISSN za podstawę opisu przyjęto jego ostatnią wersję.

W związku ze zwiększaniem się liczby publikacji, objętych zakresem systemów zajmujących się opisywaniem czasopism podjęto wysiłki mające na celu ustalenie wspólnych definicji, zasad zmian tytułu i transkrypcji oraz ujednolicenie zasad katalogowania i opisu bibliograficznego pomiędzy AACR (Anglo-American Cataloguing Rules – anglo-amerykańskie przepisy katalogowania), ISBD(CR) (International Standard Bibliographic Description (Continuing Resources) – międzynarodowy znormalizowany opis (zasoby ciągłe)) i ISSN tak,

aby można było wykorzystywać wielokrotnie te same rekordy w różnych systemach. Służą temu posiedzenia harmonizacyjne przedstawicieli wyżej wymienionych systemów. Wszystkie wspólnie ustalone zmiany zostały wzięte pod uwagę przy aktualizacji podręcznika ISSN.

Doświadczenia fińskie z elektronicznymi zasobami ciągłymi

Stosunkowo duże doświadczenie w pracy nad internetowymi zasobami ciągłymi ma fiński Narodowy Ośrodek ISSN i Biblioteka Uniwersytecka w Helsinkach. Pierwszy ISSN na czasopismo elektroniczne nadano tam już w roku 1994. Fińscy wydawcy chętnie zaakceptowali ISSN jako identyfikator ich publikacji elektronicznych, nawet w tych przypadkach, kiedy to samo czasopismo było publikowane w wersji zarówno drukowanej, jak i online, co wiązało się z nadaniem dwóch oddzielnych numerów ISSN. Dotychczas numery ISSN nadano ok. 150 fińskim internetowym wydawnictwom ciągłym. przede wszystkim czasopismom. Jednocześnie stworzono dla nich rekordy w bibliografii narodowej na różnym poziomie, przynajmniej rekordy wstępne. Wydawcy zachęcani są do zgłaszania się po numery ISSN, chociaż akcja ta nie jest jeszcze prowadzona na szeroką skalę – przy obecnym stanie personalnym fiński ośrodek ISSN nie jest w stanie obsłużyć zarówno nowych, internetowych wydawców, jak i starych wydawców wersji drukowanych.

Realizując funkcje biblioteki narodowej Finlandii, Biblioteka Uniwersytecka w Helsinkach kompletuje egzemplarz obowiązkowy fińskich publikacji i archiwizuje go. Kilkakrotnie poprawiana i uzupełniana ustawa o egzemplarzu obowiązkowym ma być rozszerzona na publikacje online. Wejście w życie nowej ustawy spodziewane jest w roku 2002. Zgodnie z nią:

- dokumenty z wolnym dostępem będą archiwizowane automatycznie (próbę takiej archiwizacji podjęto eksperymentalnie w roku 1998);
- wydawcy dokumentów z ograniczonym dostępem będą zobowiązani do udostępnienia bibliotece jednej kopii.

Gromadzenie i archiwizowanie egzemplarza obowiązkowego dokumentów elektronicznych nie będzie sprzeczne z komercyjnymi interesami wydawców internetowych. Udostępnianie odbywać się będzie tylko ze stanowisk przeznaczonych dla egzemplarza obowiązkowego, łatwo więc kontrolować kopiowanie lub drukowanie dokumentów.

Opisy dokumentów elektronicznych będą wprowadzane do fińskiej bibliografii narodowej: częściowo ręcznie, tradycyjnymi metodami, w przyszłości również automatycznie, z wykorzystaniem np. metadanych. Obecnie w bibliografii tej znajduje się ok. 300 opisów czasopism online. Po przeanalizowaniu około 540 czasopism internetowych podjęto decyzję o selekcji tytułów do bibliografii narodowej na podstawie następujących kryteriów:

- czasopisma muszą zawierać artykuły pełnotekstowe;
- artykuły muszą mieć pewną wartość, na przykład informacyjną, zaś czasopisma powinny być wydawane na odpowiednim profesjonalnym poziomie;
- czasopismo powinno mieć zarchiwizowane artykuły (nie jest to warunek absolutnie konieczny).

Fińskie wydawnictwa ciągłe online to głównie czasopisma, biuletyny, dzienniki. Niewiele jest w Internecie serii wydawniczych, chociaż ich liczba gwałtownie rośnie. Fińskie wydawnictwa ciągłe w Internecie, tak jak wszystkie inne, można podzielić na dwa podstawowe typy:

- tradycyjne, z podziałem na poszczególne numery,
- zintegrowane (bez podziału na numery), wśród których można z kolei wyodrębnić podtypy: skumulowane bazy danych oraz strony internetowe pod wspólnym tytułem, składające się z różnych części. W tym ostatnim podtypie jedynym stałym elementem jest tytuł i czasem wydawca, zaś pozostałe elementy ulegają ciągłym zmianom.

Jak widać, fińskie wydawnictwa ciągle online mieszczą się w przyjętej ostatnio przez systemy ISSN i ISBD definicji zasobów ciągłych.

W katalogowaniu zasobów online – w szczególności zintegrowanych – opis powinien być jak najbardziej jasny, bez podawania zbędnych szczegółów, bo internetowe zasoby ciągle stale się zmieniają, co czyni sporządzanie szczegółowego opisu niepraktycznym i nawet zbędnym. Głównymi elementami opisu czasopisma online są: jednoznaczny identyfikator (ISSN lub numer fińskiej bibliografii narodowej), tytuł kluczowy, tytuł właściwy, wydawca, adres internetowy i pola powiązane. Ponadto, jeśli rekord ma służyć potrzebom archiwizacji elektronicznej, niezbędna jest także informacja wskazująca wymogi systemowe i inne informacje praktyczne.

Czasopisma elektroniczne w krajach Europy Południowej, Środkowej i Wschodniej

Różne są doświadczenia poszczególnych krajów uczestniczących w warsztatach w Zagrzebiu związane z gromadzeniem, archiwizacją, opisywaniem i udostępnianiem czasopism elektronicznych. Przede wszystkim niejednolite jest prawodawstwo związane z egzemplarzem obowiązkowym. W zasadzie nie ma odrębnych aktów prawnych dotyczących czasopism elektronicznych, zwłaszcza online. Najczęściej istnieją tylko ogólne ustawy o egzemplarzu obowiązkowym, gdzie mówi się o dostarczaniu egzemplarzy obowiązkowych do bibliotek bez wyszczególnienia ich rodzajów, w najlepszym wypadku wymienione są w nich rodzaje publikacji, w tym elektroniczne. Bywa, że czasopisma elektroniczne są pomijane w ustawodawstwie. W żadnym z krajów uczestniczących w warsztatach czasopisma internetowe nie są archiwizowane. Brakuje zarówno odpowiednich aktów prawnych, jak i możliwości technicznych.

Bibliografie narodowe z reguły nie opisują czasopism elektronicznych. Rejestruje je tylko *Słowacka Bibliografia Narodowa. Seria E, Specjalne Typy Dokumentów*. Węgry, opisując w swojej bibliografii narodowej czasopisma drukowane, umieszczają w uwagach informację o ich odpowiednikach w Internecie oraz o sposobie dostępu (jeśli taka informacja była podana na czasopiśmie drukowanym). Czesi katalogują tylko pojedyncze artykuły czasopism elektronicznych.

Identyfikacją i opisywaniem czasopism elektronicznych zajmują się przede wszystkim narodowe ośrodki ISSN, dlatego też liczba numerów ISSN nadanych na tego rodzaju publikacje obrazuje zaawansowanie prac bibliograficznych związanych z czasopismami elektronicznymi w poszczególnych krajach. Początkowo numery ISSN na internetowe zasoby ciągle nadawane były wyłącznie na prośbę wydawców. Obecnie coraz więcej ośrodków, mając świadomość konieczności zapewnienia dostępu do dynamicznie rozwijających się zasobów ciągłych, we własnym zakresie prowadzi intensywne prace związane z przeglądaniem stron internetowych, identyfikacją i rejestracją czasopism online.

Liczba numerów ISSN nadanych czasopismom elektronicznym
(dane na podstawie informacji z warsztatów)

Kraj	Offline	Online	Razem
Bośnia i Hercegowina	-	1	1
Chorwacja	brak danych	25	25
Czechy	15	114	125
Litwa	16	11	27
Łotwa	4	35	39
Polska	20	30	50
Słowacja	7	22	29
Słowenia	110	40	150
Węgry	126	237	363

Polska, jeśli chodzi o liczbę numerów ISSN nadanych czasopismom online, jest mniej więcej w środku. W chwili obecnej numery ISSN w Polsce nadawane są w 99% na prośbę wydawcy. Ponieważ w przypadku czasopism elektronicznych numer ISSN nie jest powiązany z wysokością stawki VAT, wydawcy nie są tak zainteresowani otrzymaniem numeru ISSN, jak to obserwujemy w przypadku czasopism drukowanych. Stopniowo jednak i u nas sytuacja się zmienia. Numer ISSN w pewnym sensie „nobilituje” czasopismo, pozwala w większym stopniu zaistnieć na arenie międzynarodowej. Dlatego coraz więcej wydawców zgłasza się po numer ISSN dla czasopism internetowych, zaś liczba nadanych numerów wzrosła w ciągu ostatniego roku dwukrotnie.

Większość bibliotek narodowych i uniwersyteckich pełniących funkcje narodowych w wyżej wymienionych krajach posiada czytelnie multimedialne umożliwiające korzystanie zarówno ze znajdujących się w nich czasopism elektronicznych offline, jak i z dostępem do Internetu. W pozostałych użytkownik może korzystać ze specjalnych stanowisk komputerowych, znajdujących się przeważnie w działach informacji naukowej.

My niestety, pozostajemy w tyle za innymi w organizacji dostępu do czasopism elektronicznych. Brak jest czytelni multimedialnej, o którą upominają się użytkownicy Biblioteki Narodowej. Stanowiska komputerowe do korzystania z baz danych offline w Informatorium Biblioteki Narodowej to trochę za mało w sytuacji, gdy w Internecie istnieje kilkaset tysięcy zasobów ciągłych.

*

Tradycyjne modele wydawnictw ciągłych będą istnieć nadal, nawet jeśli będą ograniczone możliwościami nośnika. Jednak stale się będą pojawiać i rozwijać ich nowe modele i nowe definicje.

Biblioteki powinny ogarnąć cały Internet jako potencjalne źródło wielu cennych informacji i nauczyć się z nich korzystać. Ciągła zmienność informacji w osieciowanym środowisku oraz konieczność dotrzymywania kroku postępowi technologicznemu wymusi na bibliotekach, zwłaszcza na bibliotekach narodowych, zmiany w archiwizacji, przechowywaniu i organizacji dostępu do informacji i do korzystania z narodowej własności intelektualnej.

Summary

The article offers the analysis of the situation of electronic journals. Their appearance and dissemination caused many problems in using classic cataloguing rules, applied so far to printed publications or publications written on other media. The basic difference between on-line journals and other ones resolve itself to the fact that e-journals are created in network environment and in this environment are available, usually through the www address. Presented issues deals with electronic journals in national libraries, access to them and description of on-line publication in ISSN. The material is supplemented by presentation of Finnish experience with electronic serial publication collection and information on electronic journals in the countries of Central, South and East Europe.

II. RECENZJE I OMÓWIENIA

SŁOWNIK ENCYKLOPEDYCZNY INFORMACJI, JĘZYKÓW I SYSTEMÓW INFORMACYJNO- -WYSZUKIWAWCZYCH

Od dawna odczuwano brak aktualnego słownika objaśniającego terminy z zakresu teorii informacji naukowej. Dlatego z zadowoleniem należy powitać opublikowanie *Słownika encyklopedycznego informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*¹, nazywanego dalej *Słownikiem*. Główną autorką i redaktorem naukowym *Słownika* jest Bożenna Bojar, która opracowała go we współpracy z Wiesławem Babikiem, Jarosławem Bojarem, Ziną Jarmoszuk, Hanną Popowską, Jadwigą Sadowską, Barbarą Sosińską-Kalątą, Barbarą Wereszczyńską-Cisło i Jadwigą Woźniak. W omawianej publikacji wykorzystano materiały ze *Słownika encyklopedycznego terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, opracowanego przez Elżbietę Artowicz, Bożennę Bojar, Ewę Chmielewską-Gorczycę, Barbarę Sosińską-Kalątą i Jadwigę Woźniak i opublikowanego w 1993 r.² Obecnie opublikowany *Słownik* można uznać za nową, znacznie rozszerzoną i zaktualizowaną wersję *Słownika* sprzed dziewięciu lat. Zespoły autorskie tych dwóch wersji (składające się w znacznej mierze z tych samych osób) są związane z seminarium na temat podstaw teoretycznych języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych (i teoretycznych problemów informacji naukowej w ogólności), prowadzonym w Katedrze Lingwistyki Formalnej Wydziału Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego najpierw przez Olgierda Adriana Wojtasiewicza, a następnie (do chwili obecnej) przez Bożennę Bojar. Obie wersje *Słownika* są więc kolejnymi dziełami „warszawskiej szkoły teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych”, jeśli użyjemy tego bardzo trafnego wyrażenia, obmyślonego przez Stanisławę Kurek-Kokocińską w celu określenia grona naukowców skupionych wokół wspomnianego wyżej seminarium³.

Słownik (wersja z 2002 r.) składa się z następujących części: przedmowy, wstępu, głównego zrębu (nazwanego „*Słownikiem*”), schematu indeksu rzeczowego (noszącego nagłówek „*Układ terminów w indeksie rzeczowym*”) oraz właściwego indeksu rzeczowego. We wstępie omówiono kolejno: zakres słow-

¹ *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Oprac. B. Bojar. Warszawa: Stow. Bibliotekarzy Polskich 2002, 363 s. Nauka-Dydaktyka-Praktyka, 56.

² *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Red. nauk. B. Bojar. Warszawa: Wydaw. Uniwersytetu Warszawskiego 1993, 210 s.

³ S. Kurek-Kokocińska: *Warszawska szkoła teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych*. „Przegląd Biblioteczny” 1994, r. 62, z. 3-4, s. 269-277.

nika i dobór terminów, funkcje słownika, charakter definicji, metajęzyk opisu i budowę hasła słownikowego, strukturę indeksu rzeczowego. Główny zrab („Słownik”) obejmuje 1156 artykułów słownikowych i 745 haseł odsyłaczowych. Stosunkowa znaczna liczba odsyłaczy wynika z założenia pewnej redundancji: np. do artykułu słownikowego **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI NARODOWEJ** kierują użytkownika dwa odsyłacze:

JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BN zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI NARODOWEJ**

JHP BN zob. **JĘZYK HASEŁ PRZEDMIOTOWYCH BIBLIOTEKI NARODOWEJ**.

Jak zaznaczono we wstępie, artykuł słownikowy składa się z: 1) terminu hasłowego; 2) synonimu lub synonimów, pisanych kursywą, dla których przewidziano hasła odsyłaczowe z odsyłaczem „zob.” („zobacz”); 3) definicji; 4) komentarza zawierającego podstawowe informacje o desygnacie, któremu przyporządkowano termin hasłowy; 5) odsyłacza lub odsyłaczy „Por.” („porównaj”) do innych terminów hasłowych; 6) kodu wskazującego pole semantyczne w indeksie rzeczowym, do którego zakwalifikowano termin hasłowy, przy czym termin ten może wystąpić w kilku polach. Przykład artykułu słownikowego:

	termin hasłowy		synonimy
	↓		↓
	DOKUMENT ELEKTRONICZNY , <i>dokument komputerowy</i> , <i>dokument</i>		<i>cyfrowy</i> –
definicja →	*dokument z sygnałem (1) utrwalonym na *nośniku elektronicznym . Mogą to być		
komentarz →	*komunikaty różnych *języków naturalnych w *subkodach akustycznych i graficznych, inne komunikaty graficzne jak obrazy, wykresy, animacje, filmy, komunikaty dźwiękowe, np. muzyka		
odsylacz →	Por. *dokument multimedialny		
kody →	A.4, D.6.		

Jak zaznaczono we wstępie do *Słownika*, tylko trzy spośród wymienionych elementów: termin hasłowy, definicja i kod są obowiązkowe, tzn. występują we wszystkich artykułach słownikowych. Na przykład tylko z tych trzech elementów składa się następujący artykuł:

DOKUMENT HIPERTEKSTOWY – ***dokument** zawierający ***informację** ustrukturalizowaną w postaci ***hipertekstu**.

D.6, I.2.

Terminy hasłowe i terminy niepreferowane, uznane przez autorów *Słownika* za synonimy terminów hasłowych, mają formę: rzeczownika (**DENOTAT**), rzeczownika z przymiotnikiem lub z przymiotnikami (**WARTOŚĆ INFORMACJI**, **SIEĆ KOMPUTEROWA ROZLEGLA**), dwóch rzeczowników (**JĘZYK POŚREDNIK**, **LINGWISTYKA TEKSTU**), rzeczownika z rzeczownikiem i przymiotnikiem (**RELACJA PODRZĄDNOŚCI ZAKRESOWEJ**), wyrażenia zawierającego przymek (**EKONOMIA W JĘZYKU**). Terminy charakteryzujące się dużym stopniem prekoordynacji (**METODA INDUKCYJNA BUDOWY JĘZYKA INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZEGO**) wprowadzono w bardzo nielicznych przypadkach, gdy nie można było wyrazić denotatu zwięźlejszą nazwą. Ogromną większość terminów podano w liczbie pojedynczej; liczbę mnogą zastosowano tylko wtedy, gdy obiekty wyrażone daną nazwą nie mogą występować pojedynczo (**KLASY WSPÓŁRZĘDNE**, **SZEREGI RÓWNOLEGŁE**).

Pewna liczba wyrażen uwzględnionych w *Słowniku* jest nazwami własnymi. We wstępie do *Słownika* stwierdzono, że „są to przede wszystkim nazwy języków informacyjno-wyszukiwawczych”; w istocie są to niemal wyłącznie nazwy tych języków. Nie uwzględniono natomiast nazw osobowych i nazw ciał zbiorowych, które można znaleźć w innych słownikach określanych jako encyklopedyczne, np. we francuskim *Słowniku encyklopedycznym informacji i dokumentacji*⁴.

Terminy niepreferowane, określone we wstępie do *Słownika* jako synonimy, są niekiedy nie synonimami *sensu stricte* lecz terminami węższymi, powiązanymi z danym terminem hasłowym relacją podrzędności generycznej. Dzieje się tak z reguły wtedy, gdy pewnym terminom o wąskim znaczeniu nie poświęcono odrębnych artykułów słownikowych lecz wyjaśniono je w artykule, którego hasłem jest termin od nich szerszy. Na przykład terminom PREFIKS (czyli PRZEDROSTEK), INFIKS (czyli WROSTEK) oraz SUFIKS (czyli PRZYROSTEK) nie przydzielono oddzielnych artykułów, zadowalając się wskazaniem ich znaczenia w artykule, którego hasłem jest nadrzędny w stosunku do nich termin **AFIKS**. Konsekwencją zastosowania tego rodzaju rozwiązania było utworzenie następujących haseł odsyłaczowych:

INFIKS zob. **AFIKS**
PREFIKS zob. **AFIKS**
PRZEDROSTEK zob. **AFIKS**
PRZYROSTEK zob. **AFIKS**
SUFIKS zob. **AFIKS**
WROSTEK zob. **AFIKS**

Definicje – jak zaznaczono we wstępie do *Słownika* – mają przeważnie charakter sprawozdawczy. W *Słowniku* znajdują się także definicje regulujące. Autorzy omawianej publikacji wyjaśnili, że „najczęściej formuluje się je wtedy, gdy jakiś termin o znaczeniu szerszym, używany bywa w odniesieniu do języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych lub tylko [do] jednego ich typu, konsekwentnie w znaczeniu węższym. W takich przypadkach definicje te opatrzone są odpowiednią uwagą wskazującą zakres użycia terminu”. Wydaje się, że przykładem takiej uwagi może być określenie „w teorii Z. Dobrowolskiego”, które znajdujemy w następującym artykule:

RUBRYKA – w teorii Z. Dobrowolskiego nazwa ***klasy** umieszczona w ***tablicach klasyfikacyjnych** jako ***odpowiednik słowny jej *symbolu klasyfikacyjnego**.

H.1.4.

Wieloznacznym terminom hasłowym przyporządkowano dwie lub więcej niż dwie definicje. Poszczególne definicje terminu mającego szereg znaczeń ponumerowano, czego przykładem może być poniższy artykuł:

KOD – (1) system ***znaków**, a więc ***język** w najszerszym znaczeniu;
(2) ***język sztuczny**;

⁴ *Dictionnaire encyclopédique de l'information et de la documentation*. [Red.] S. Cacaly [i in.]. Paris: Nathan 1997, 634 s. Collection „réf”. Rec.: E. Scibor: *Słownik encyklopedyczny informacji i dokumentacji*. „Przegląd Biblioteczny” 1999, r. 67, z. 3, s. 183-185.

- (3) ***język jednoklasowy**;
- (4) język o skończonej liczbie ***zdań**;
- (5) element ***planu wyrażania**;
- (6) ***zbiór** reguł służących do ***transformacji *tekstu** z jednego planu wyrażania na inny, np. alfabet Morse'a.

...

Jak już stwierdzono wyżej, komentarze nie występują we wszystkich artykułach słownikowych. Tam, gdzie zostały zamieszczone, są mniej lub bardziej rozbudowane. Najdłuższe artykuły słownikowe, których hasłami są nazwy konkretnych języków informacyjno-wyszukiwawczych (np. **UNIWERSALNA KLASYFIKACJA DZIESIĘTNA**) lub nazwy dziedzin (np. **PRAGMATYKA LINGWISTYCZNA**), składają się w przeważającej części z komentarzy i mają charakter artykułów encyklopedycznych obejmujących do dwóch stron tekstu.

Z zamieszczonych wyżej przykładów wynika, że w obrębie definicji i komentarzy pierwsze wystąpienia terminów będących hasłami artykułów słownikowych zaznaczono gwiazdką (*) i drukiem pogrubionym. Do terminów związanych z danym terminem hasłowym, lecz nie umieszczonych w definicji lub komentarzu, kierują odsyłacze „Por.”.

W indeksie rzeczowym wszystkie terminy hasłowe i niepreferowane zgrupowano w dziewięciu polach semantycznych: A. NAUKI POKREWNE INFORMACJI NAUKOWEJ; B. JĘZYK; C. PREZENTACJA JĘZYKA; D. PROCESY INFORMACYJNE; E. WIEDZA; F. MODELE; G. JĘZYK INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY; H. JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE. I. SYSTEM INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZY. W polu G. zamieszczono terminy ogólne z zakresu języków informacyjno-wyszukiwawczych, natomiast w polu H. znajdują się terminy związane z poszczególnymi typami tych języków lub z konkretnymi językami informacyjno-wyszukiwawczymi; tu też zamieszczono nazwy własne konkretnych języków informacyjno-wyszukiwawczych. W obrębie pól semantycznych wyodrębniono podpola pierwszego i drugiego rzędu; te ostatnie występują tylko w niektórych polach. Na przykład pole semantyczne B. JĘZYK podzielono na następujące podpola:

- B.1. TYPY
- B.2. CECHY SYSTEMOWE
- B.3. FUNKCJE
- B.4. SYSTEM
 - B.4.1. Gramatyka
- B.5. STRUKTURA
 - B.5.1. Poziom fonologiczny
 - B.5.2. Poziom morfologiczny
 - B.5.3. Poziom leksykalny
 - B.5.4. Poziom syntaktyczny
 - B.5.5. Poziom tekstologiczny
- B.6. SEMANTYKA
 - B.6.1. Relacje semantyczne
 - B.6.2. Nazwy
 - B.6.3. Znaczenie

Wspomniano już wyżej, że dany termin może wystąpić w więcej niż jednym polu.

Indeks rzeczowy znakomicie ułatwia zorientowanie się w zakresie tematycznym *Słownika*, który skądinąd obszernie omówiono i uzasadniono we wstępie. Zgodnie z tytułem *Słownik* zawiera przede wszystkim słownictwo z zakresu języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych oraz teoretycznych podstaw informacji, m.in. określenia różnych rodzajów informacji (**INFORMACJA NIEZNAKOWA, INFORMACJA SEMANTYCZNA, INFORMACJA ŹRÓDŁOWA** itp.). Według autorów *Słownika* znaczną większość uwzględnionego słownictwa stanowią jednak terminy „z innych dziedzin wiedzy, zajmujących się ogólną teorią systemów komunikacji i realizujących ją języków: semiotyki, lingwistyki, ogólnej teorii systemów, logiki i informatyki”. Uzasadniając dokonany wybór terminów autorzy *Słownika* odwołali się do sytuacji teorii informacji naukowej wśród innych dyscyplin naukowych: teoria informacji naukowej, w tym należąca do niej teoria języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, przejęła znaczną część terminologii z innych dziedzin; na jej gruncie powstały przeważnie tylko terminy szczegółowe, natomiast znaczna część terminologii (w domyśle: przeważnie terminy ogólniejsze, o szerszym zakresie) należy do wymienionych wyżej innych dziedzin wiedzy. Stworzenie wyczerpującego kompendium wiedzy o terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych wymagało uwzględnienia tych terminów pochodzących z semiotyki, lingwistyki, ogólnej teorii systemów, logiki i informatyki, które – jak zaznaczono we wstępie do *Słownika* – są często używane „przy omawianiu teoretycznych i praktycznych zagadnień informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych” i są konieczne „do zdefiniowania terminów specyficznych dla teorii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych, a w dziedzinach macierzystych używane bywają nie zawsze w tym samym znaczeniu” [tj. nie zawsze w tym znaczeniu, w którym są używane we wskazanej wyżej teorii – E.S].

Ponieważ autorzy *Słownika* już w pierwszych wierszach wstępu wymienili teorię informacji naukowej jako dziedzinę, do której należy jego słownictwo, uprawnione wydaje się porównanie zakresu tematycznego *Słownika* z zakresami tych leksykograficznych zbiorów terminów, które w tytule mają termin „informacja naukowa”. Porównanie zawartości *Słownika* z zawartością *Słownika terminologicznego informacji naukowej*⁵ i *Tezaurusu informacji naukowej* Ewy Chmielewskiej-Gorczyca⁶ wykazuje, że w omawianym *Słowniku* nie występują niektóre zagadnienia będące tradycyjnie przedmiotem nauki o informacji naukowej (określanej też jako „informatologia” lub „teoria informacji naukowej”⁷), w szczególności organizacja działalności informacyjnej i pracownicy informacji. Do zakresu *Słownika* nie włączono też niektórych dziedzin blisko związanych z nauką o informacji naukowej, tradycyjnie uwzględnianych w dużym wyborze w leksykograficznych zbiorach terminów dotyczących tej dyscypliny; należy tu wymienić w szczególności archiwistykę, bibliotekarstwo⁸, edytor-

⁵ *Słownik terminologiczny informacji naukowej*. Red. nac. M. Dembowska. Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich 1979, 237 s.

⁶ E. Chmielewska-Gorczyca: *Tezaurus informacji naukowej*. Warszawa: Polska Akademia Nauk. Ośrodek Informacji Naukowej 1992, 376 s. Prace OIN PAN.

⁷ Ten ostatni termin jest konsekwentnie stosowany przez autorów *Słownika* we wstępie do tej publikacji.

⁸ Pewnym wyjątkiem w tym względzie są artykuły dotyczące katalogu bibliotecznego i jego typów, ale katalogi są blisko związane z językami informacyjno-wyszukiwawczymi.

stwo, poligrafię, reprografię, normalizację i patentoznawstwo⁹. Natomiast wyraźnie w stopniu większym niż w *Słowniku terminologicznym informacji naukowej* i *Tezaurusie informacji naukowej* E. Chmielewskiej-Gorczyca uwzględniono terminologię językoznawstwa czyli lingwistyki; szerokie występowanie w *Słowniku* terminów z zakresu logiki i semiotyki jest szczególnie widoczne przy jego porównaniu ze wspomnianym wyżej tezauresem, gdyż w *Słowniku terminologicznym informacji naukowej* obie te dziedziny są również dość obszernie reprezentowane. Słownictwo informatyczne występuje w *Słowniku* w zakresie mniejszym niż w *Słowniku terminologicznym informacji naukowej* i *Tezaurusie informacji naukowej* i jest ograniczone wyłącznie do software'u (w *Słowniku* nie występuje w ogóle hasło „Komputer”). Powyższe konstatacje nie mogą być traktowane w żadnym wypadku jako zarzuty w stosunku do autorów *Słownika*: nie pretendowali oni bowiem do opracowania słownika informacji naukowej *sensu stricte* i nie umieścili terminu „informacja naukowa” w tytule publikacji. *Słownik* jest ukierunkowany na język, komunikat, model i system, i w tym zakresie doskonale spełnia swoje funkcje. Należy jednak podkreślić, że – niezależnie od tego, co powiedziano powyżej – *Słownik* jest jednym z najbardziej wartościowych polskojęzycznych źródeł terminologii w zakresie nauki o informacji naukowej i powinien być konsultowany przy opracowywaniu większości prac (naukowych, dyplomowych, projektowych) w tej dziedzinie. Wydaje się, że może być użyteczny również dla językoznawców, a także dla autorów dość licznych obecnie prac o charakterze interdyscyplinarnym, powstających na styku informatyki z teorią telekomunikacji, informacją naukową, lingwistyką, ekonomią itp.; występując w tych pracach terminologia z zakresu języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych pozostawia na ogół wiele do życzenia.

Ważnym problemem, z którym musieli uporać się autorzy *Słownika*, był stopień uwzględnienia specyficznej terminologii dotyczącej poszczególnych języków informacyjno-wyszukiwawczych; problem ten omówiono we wstępie do *Słownika*. Postanowiono, że dość szeroko będzie reprezentowana terminologia Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej (UKD), języka haseł przedmiotowych (jhp), języków deskryptorowych i Klasyfikacji Dwukropkowej Rangana-thana; szeroką reprezentację terminologii UKD, jhp i języków deskryptorowych uzasadniono popularnością tych języków w Polsce, a szerokie uwzględnienie terminów właściwych dla Klasyfikacji Dwukropkowej – wartością teoretyczną tego systemu klasyfikacyjnego. Wydaje się, że rozwiązanie przyjęte w omawianej sprawie jest najlepsze z możliwych.

Istotną zaletą *Słownika* jest jego duża szczegółowość, która przejawia się dwojako: 1) w uwzględnieniu wielu terminów szczegółowych, o wąskim zakresie (wprowadzono np. 14 terminów hasłowych i 12 terminów niepreferowanych oznaczających różne rodzaje indeksowania); 2) w znacznej objętości wielu artykułów słownikowych, zawierających dużą ilość informacji (często m.in. historycznych) o denotacie terminu będącego hasłem danego artykułu; są to przede wszystkim wspomniane wyżej artykuły o charakterze encyklopedycznym.

Inną zaletą *Słownika* jest jego aktualność. Znajdujemy w nim m.in. najnowsze słownictwo dotyczące Internetu, hipertekstu itp. Informacje dotyczące

⁹ Spośród dziedzin pokrewnych tradycyjnie występujących w słownikach terminologicznych i tezaursach mających w tytule termin „informacja naukowa” w *Słowniku* w dość dużym stopniu uwzględniono teorię i metodykę bibliografii: wymieniono w szczególności rodzaje bibliografii.

poszczególnych języków informacyjno-wyszukiwawczych opracowano z aktualnością sięgającą niemal daty wydania *Słownika*, np. w artykule dotyczącym LCSH (*Library of Congress Subject Headings* – język haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu) wspomniano o dwudziestym czwartym wydaniu słownika tego języka, które ukazało się w 2001 r.

Objętość *Słownika* jest znacznie większa od objętości jego poprzednika z 1993 r. Liczba stron wzrosła o 153, liczba artykułów słownikowych – o ok. 500, a liczba haseł odsyłaczowych – o co najmniej 320. Z przedmowy do *Słownika* wynika, że do jego nowej wersji wprowadzono m.in. artykuły dotyczące problemów komunikacji i przetwarzania tekstów w języku naturalnym (np. **AKT MOWY, ANALIZA DYSKURSU, INFORMATYWNOŚĆ KOMUNIKATU, KOMPETENCJA JĘZYKOWA, REPLIKA**). Rozbudowano także niektóre artykuły „stare”, tj. takie, które występowały już w wersji *Słownika* z 1993 r.: np. objętość artykułu **METAINFORMACJA** wzrosła z 18 do 28 wierszy. Na uwagę zasługuje też szersze uwzględnienie problematyki klasyfikacji: w obecnej wersji *Słownika* pojawił się m.in. nowy artykuł **KLASYFIKACJA PISMIENICTWA**, liczący prawie dwie strony tekstu.

Ze wstępu do *Słownika* wynika, że opracowano go z myślą o studentach i słuchaczach studiów podyplomowych w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Wydaje się, że autorzy *Słownika* zbyt wąsko zakreslili krąg jego użytkowników; wydaje się bowiem, że jest on nieodzowny również dla wykonawców prac naukowych i projektowych, o których wspomniano już powyżej.

Słownik jest kolejną bardzo wartościową książką, która ukazała się w ramach serii *Nauka-Dydaktyka-Praktyka*, wydawanej przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

Eugeniusz Ścibor

KLASYFIKACJA

Choć „oddziaływanie klasyfikacji nauk na klasyfikację piśmiennictwa znaczone jest niemal w każdej pracy poświęconej rzeczowemu opracowaniu dokumentów” (s.9), to dopiero teraz, w pracy Barbary Sosińskiej-Kalaty *Klasyfikacja. Struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*¹ wpływ ten został nie tylko „zaznaczony”, ale dokładnie przedstawiony. W ten sposób wypełniona została luka w piśmiennictwie dotyczącym podstaw teorii systemów informacyjno-wyszukiwawczych, a wszyscy zainteresowani teorią informacji naukowej, a przede wszystkim studenci kierunków bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, otrzymali cenne źródło wiedzy niezbędnej do zrozumienia problematyki języków informacyjno-wyszukiwawczych, wśród których, jeszcze do niedawna, poczesne miejsce zajmowały właśnie klasyfikacje. Adresowanie książki także do tych, którzy podstawy teorii języków informacyjno-wyszukiwawczych dopiero zdobywają, wpłynęło na zakres i sposób prezentacji zawartej w niej wiedzy. Dwa pierwsze rozdziały książki podają bowiem informacje podstawowe: pierwszy wprowadza w teorię klasyfikacji i jej terminologię, co jest niezbędne do śledzenia i rozumienia dalszego wywodu, drugi ukazuje podstawowe relacje między klasyfikacją nauk a klasyfikacją piśmiennictwa, zdaje również sprawę z różnego rozumienia terminu *klasyfikacja piśmiennictwa*. Zgodnie z deklaracją Autorki książka ma pomóc czytelnikom znaleźć odpowiedź na pytania: „(1) Czy badania nad klasyfikacją nauk w istotny sposób oddziałują na kształtowanie klasyfikacji piśmiennictwa?, (2) Jaki jest zakres tego oddziaływania?, (3) Jakie współczesne problemy organizacji piśmiennictwa i zasobów informacyjnych dostępnych poprzez nowoczesne media pomagają rozwiązać naukowca refleksja o strukturze nauki?, (4) Jak budować dzisiaj efektywny system porządkowania wiedzy?, (5) Jak posługiwać się tymi strukturami hierarchicznymi, które wykorzystują współczesne systemy i serwisy informacyjne?” (s. 11).

Ścisłe związki między klasyfikacją nauk a klasyfikacją piśmiennictwa, w szerokim znaczeniu słowa klasyfikacja, są oczywiste, w obu wypadkach chodzi bowiem o klasyfikację wiedzy: powstającej w obrębie nauki i utrwalonej w dokumentach. Wspólne jest zatem uniwersum, różne jednak bywają cele jej strukturalizacji i różne generujące ją kryteria. Celem klasyfikacji nauk, jak zauważa Autorka, jest identyfikacja tych cech działalności naukowej, które decydują o jedności nauki i o jej dyferencjacji na dziedziny i dyscypliny, celem klasyfikacji piśmiennictwa jest przede wszystkim taki podział dokumentów, który umożliwiłby odbiorcy odnalezienie interesujących go dokumentów, relevantnych do jego potrzeb, a więc spełniających określone warunki co do formy i treści. Te różne cele wyznaczają też różne kryteria klasyfikacji: wspólnym jest zazwyczaj kryterium podzbioru uniwersum stanowiącego zarazem przedmiot badań danej dziedziny czy dyscypliny i temat prezentujących ich wyniki dokumentów. Różne są kryteria specyficzne dla każdej z tych klasyfikacji, takie jak metodologia badań naukowych i formalne cechy dokumentów. Dlatego też klasyfikacje nauk i klasyfikacje piśmiennictwa, choć dość ściśle ze

¹ B. Sosińska-Kalata: *Klasyfikacja. Struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo SBP 2002, 262 s. Seria: Nauka - Dydaktyka - Praktyka 52.

sobą powiązane, nigdy nie są i nie mogą być identyczne. Również dlatego, że inna jest wymagana siła rozdzielcza tych podziałów, bo inne są cele, którym służą i inne są potrzeby użytkowników takich klasyfikacji.

Te wszystkie problemy, różnice, podobieństwa i zależności między klasyfikacją nauk a klasyfikacjami piśmiennictwa, w ich aspekcie chronologicznym, rozpatruje Autorka wnikliwie, ale i krytycznie, poczynawszy od czasów starożytnych, poprzez średniowieczne, nowożytne, aż do klasyfikacji nam współczesnych.

Klasyfikacjom antycznym poświęcony został oddzielny rozdział – tu znalazły się klasyfikacje wiedzy Demokryta, Platona, a przede wszystkim teoria klasyfikacji Arystotelesa (teoria, bo samego schematu klasyfikacyjnego Arystoteles nie stworzył), z której wywodzą swój rodowód wszystkie klasyfikacje nowożytne, w tym także klasyfikacje piśmiennictwa (UKD). Omówione tu najdawniejsze podziały piśmiennictwa – układ katalogu biblioteki pałacowej w Niniwie, biblioteki Aleksandryjskiej – zwracają uwagę swym pragmatyzmem, a więc nie tyle zgodnością z rozważaniami na temat istoty wiedzy, co liczeniem się, już wtedy, z potrzebami czytelników prezentujących tę wiedzę ksiąg.

Omawiając rozwój klasyfikacji nowożytnych, Autorka skupiła uwagę nie tylko na rozwijanej refleksji teoretycznej nad istotą nauki, przedmiotem jej badań oraz stosowaną metodologią – wtedy to właśnie zrodziła się dyscyplina dziś nazywana naukoznawstwem, ale przede wszystkim na wpływie tej refleksji na porządkowanie zbiorów bibliotecznych. Czytelnik znajdzie tu nie tylko przypomnienie klasyfikacji nauk Bacona, która wywarła wpływ na wiele późniejszych prób porządkowania wiedzy, klasyfikacji Kartezjusza, Leibniza, Hegla, Comte'a czy Engelsa, ale także omówienie klasyfikacji mniej obecnych w naszej świadomości, na przykład klasyfikacji Hobbesa, Ampere'a, Spencera, Wundta czy Rickerta. Wszystkie te klasyfikacje wywarły pewien wpływ na kształt klasyfikacji biblioteczno-bibliograficznych i księgarskich. Dla czytelnika zainteresowanego przede wszystkim językami informacyjno-wyszukiwawczymi szczególnie interesujące jest omówienie pierwszego okresu w rozwoju nowożytnych klasyfikacji piśmiennictwa – od XV wieku do dobrze już wszystkim znanej Klasyfikacji Dziesiątej Deweya, która ukazała się w 1876 roku. Za szczególnie ważne uważam przypomnienie klasyfikacji Leibniza oraz Schleiermachera – ważne, bo tu pojawiają się obecne we wszystkich późniejszych klasyfikacjach działy skupiające dzieła o treści ogólnej i interdyscyplinarnej oraz dział obejmujący dzieła poświęcone teoretycznej myśli nad rozwojem piśmiennictwa (dział Historia piśmiennictwa i bibliotekarstwo u Leibniza).

Ostatnie ćwierćwiecze XIX wieku i początek wieku XX to okres szczególnie ważny dla rozwoju teorii klasyfikacji piśmiennictwa jako świadomie uprawianej nauki, a także okres będących wyrazem teoretycznych założeń wielkich systemów klasyfikacyjnych. Omawiając te klasyfikacje, Autorka zwraca uwagę na to, co w nich wspólne, a co jest właśnie przejawem nowoczesnego podejścia do klasyfikacji jako nie tylko schematów klasyfikacyjnych, ale do klasyfikacji jako narzędzia do odwzorowywania treści dokumentów. Skutkiem tego, mimo zachowania w większości wypadków struktur monohierarchicznych, jest wprowadzenie podziałów typowych, co łączyło się z koniecznością formułowania pierwszych reguł gramatyki dla języków informacyjno-wyszukiwawczych (reguł tworzenia symboli złożonych) – tu klasyfikacje stają się „prawdziwymi” językami oraz wprowadzenie rozbudowy równoległej, służącej zachowaniu analogii w rozbudowie klas różnych gałęzi klasyfikacyjnych, a także po raz

pierwszy, świadome kształtowanie planu wyrażania języka, a więc zwrócenie uwagi na problem notacji (kształtu symboli klasyfikacyjnych). Najważniejsze klasyfikacje omawiane tu przez Autorkę to, oprócz Klasyfikacji Dziesiętnej Deweya, Klasyfikacja Rozciągliwa Cuttera, Klasyfikacja Biblioteki Kongresu oraz mniej znane europejskie klasyfikacje Hartwiga i Bonazziego. To już są klasyfikacje na tyle obecne we współczesnej bibliologicznej myśli teoretycznej oraz współczesnej praktyce bibliotecznej, że wiedza o nich powinna stanowić istotny składnik wiedzy zawodowej każdego studenta studiów z dziedziny bibliologii czy informacji naukowej. Wiąże się z tym oczywista trudność prezentacji tej wiedzy w takiej pracy, jaką jest *Klasyfikacja* Barbary Sosińskiej-Kalaty. Książka ta nie jest podręcznikiem klasyfikacji w tym sensie, że w zakresie poszczególnych klasyfikacji daje czytelnikowi jedynie orientację, wiadomości podstawowe i najważniejsze, które uzupełniać może z innych źródeł (na przykład w zakresie UKD z podręczników tej samej Autorki). Trudność w takich samodzielnych studiach polega jednak na tym, że nie dla wszystkich tych najważniejszych klasyfikacji istnieją dostępne u nas materiały. Przede wszystkim dotyczy to Klasyfikacji Biblioteki Kongresu, o której do niedawna, dopóki nie stała się językiem przyjętym w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego do porządkowania książek w zbiorze o wolnym dostępie, wystarczyła wiedza ogólna, teraz jednak należałoby ją uzupełnić i pogłębić.

Drugą połowę książki poświęciła Autorka klasyfikacjom współczesnym, rozważając, jak sama zaznaczyła w tytule niezwykle obszernego rozdziału, tendencje i dylematy. Jako ciekawostkę należy traktować przytoczone w tym rozdziale schematy podziału dyscyplin naukowych – jest ich bardzo wiele. Jako ciekawostkę (z punktu widzenia tematu książki), jak słusznie bowiem zauważa Autorka, szczegółowe podziały dyscyplin naukowych przeprowadza się przede wszystkim dla potrzeb organizacji i administracji naukowej działalności badawczej oraz organizacji szkolnictwa wyższego. Podziały te mają o tyle charakter pragmatyczny, że wyznaczone są przez strukturę wydziałów akademii nauk wyższych uczelni i towarzystw naukowych. Mają charakter w dużej mierze konwencyonalny i nie dadzą się wykorzystać do klasyfikacji piśmiennictwa, tym bardziej, że nie bardzo dają sobie radę z lokalizacją badań interdyscyplinarnych, tak charakterystycznych dla współczesnej nauki. Obecnie doszło więc do znacznego rozejścia się klasyfikacji nauk i klasyfikacji piśmiennictwa, co Autorka wykazuje i dokumentuje obfitym materiałem ilustracyjnym.

W części omawiającej współczesne klasyfikacje znalazła się zarówno dobrze u nas znana Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna – tu słusznie omawiana przede wszystkim w aspekcie zachodzących w niej zmian. Omówienie bardziej dokładne jej struktury znajdzie czytelnik w obszernych monografiach Autorki (Barbara Sosińska-Kalata: *Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. Podręcznik*. Warszawa: Wyd. SBP 1993 oraz *Podręcznik UKD dla bibliotekarzy i pracowników informacji*. Warszawa: Wyd. SBP 1995), jak i klasyfikacje ważne ze względów teoretycznych lub praktycznych, ale mniej u nas znane, dla których dokładniejsze opracowania na naszym rynku wydawniczym nie istnieją lub nie są już dostępne. Ta ważna teoretycznie to Klasyfikacja Dwukropkowa Rangana-thana, dobrze więc, że znalazła w pracy należne jej miejsce. Spośród innych wymienić należy przede wszystkim Klasyfikację Przedmiotową Browna, Klasyfikację Bibliograficzną Blissa i radziecką Klasyfikację Biblioteczno-Bibliograficzną, klasyfikację opracowaną przez brytyjską Classification Research Group Broad System of Ordering (BSO), będącą pierwszą klasyfikacją szczytową

oraz pełniącą analogiczną funkcję Polską Klasyfikację Tematyczną. Omówienie współczesnych klasyfikacji kończy przegląd katalogów organizujących zasoby Internetu.

Klasyfikacja nie jest książką łatwą w lekturze, ale godną polecenia wszystkim interesującym się problemami organizacji wszelkiego rodzaju zasobów informacyjnych. Napisana jest kompetentnie, a chronologiczny układ materiału nie przesłania teoretycznych aspektów rozwoju systemów klasyfikacyjnych, zawsze celnie przez Autorkę ukazanych i skomentowanych. Lekturę książki ułatwia bardzo obszerny materiał ilustracyjny, integralnie powiązany komentarzem z podstawową treścią. Dodatkową wartość stanowi obszerna i kompetentnie dobrana bibliografia przedmiotu.

Podjęta przez Autorkę „proba nowego, komparatywnego spojrzenia na ewolucję klasyfikacji, od czasów najdawniejszych po dzień dzisiejszy wykorzystywanej jako struktura organizująca naukę i działalność naukową oraz jako narzędzie organizacji piśmiennictwa i zasobów informacji nagromadzonych m.in. w rezultacie naukowego poznania świata” (s.10) należy uznać za w pełni udaną. Tej pozytywnej oceny nie zmienia fakt, że *Klasyfikacja* Barbary Sosińskiej-Kalaty wyczerpuje, zgodnie zresztą z podtytułem *Struktura organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*, tylko część zakresu tematycznego nakreślonego przez podaną przez Autorkę definicję klasyfikacji piśmiennictwa: „Termin *klasyfikacja piśmiennictwa* ma charakter polisemiczny i używany jest zarówno w odniesieniu do określonych struktur porządkujących piśmiennictwo, jak i w odniesieniu do procesu porządkowania piśmiennictwa za pomocą takich struktur lub prowadzącego do powstania tego rodzaju struktury. W obu tych podstawowych interpretacjach terminu wyodrębnia się ponadto jego szersze i węższe znaczenie. W pierwszym ze swych szerokich znaczeń jest synonimem terminu *język informacyjno-wyszukiwawczy* (...). W drugim (...) *klasyfikacja piśmiennictwa* jest terminem synonimicznym wobec również szeroko interpretowanego terminu *indeksowanie dokumentów* albo terminu *klasyfikowanie piśmiennictwa* (...). Z kolei w najczęściej dziś stosowanym znaczeniu węższym *klasyfikacja piśmiennictwa* to odpowiednik nazwy jednego z typów języków informacyjno-wyszukiwawczych – tzw. języka klasyfikacyjnego, którego różne odmiany funkcjonalne nazywane są *klasyfikacją biblioteczną*, *klasyfikacją bibliograficzną* i *klasyfikacją dokumentacyjną* (...). Wreszcie istnieje procesualne użycie terminu *klasyfikacja piśmiennictwa* w znaczeniu węższym, a więc w sensie procesu opracowywania dokumentów (klasyfikowania) za pomocą klasyfikacyjnego JIW.” (s. 35-36). Ten to bowiem proces, proces klasyfikacji piśmiennictwa w sensie odwzorowywania treści dokumentu w języku informacyjno-wyszukiwawczym, który decyduje o jakości każdego systemu informacyjnego i wartości udzielanych przezeń informacji, został w pracy prawie niezauważony. A przecież prezentacja klasyfikacji jako języka organizującego zbiór to nie tylko prezentacja jego struktury, a więc systemu leksykalnego i zasad tworzenia tekstu zgodnego z regułami gramatyki, ale także prezentacja zasad tworzenia tekstu jako komunikatu o klasyfikowanej rzeczywistości, tekstu funkcjonującego w konkretnych sytuacjach komunikacyjnych, a więc zasad pragmatyki czyli użycia języka. Ten aspekt klasyfikacji, jak dotąd prawie niedostrzegany w pracach dotyczących klasyfikacji piśmiennictwa, ciągle czeka na opracowanie.

Bożenna Bojar

OBRAZ BIBLIOGRAFII POLSKIEJ W LATACH 1945-1996

Ukazała się bardzo interesująca rozprawa Marty Skalskiej-Złat pt. *Bibliografia w Polsce 1945-1996. Naukoznawcza analiza dyscypliny*¹. Publikacja ta dokumentuje stan bibliografii jako dziedziny wiedzy, wykorzystując analizę bibliometryczną. Analizowane przez Autorkę piśmiennictwo liczy 1813 publikacji, z czego 251 stanowią wydawnictwa zwarte, 1562 wydawnictwa niesamoistne, z czego 1230 to pozycje czasopiśmiennicze. Źródłem materiału były m.in. roczniki „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” opracowywanej w Instytucie Bibliograficznym Biblioteki Narodowej. Autorka poddała analizie dorobek 810 autorów. Jest to analiza wieloaspektowa pod względem merytorycznym i formalnym, która była możliwa do osiągnięcia dzięki przygotowaniu odpowiedniej bazy danych.

Prezentowana publikacja składa się z czterech głównych rozdziałów: I. Naukoznawcze aspekty rozwoju bibliografii, II. Analiza tematyki polskiego piśmiennictwa o bibliografii (1945-1996): jej dziejach, teorii, metodyce i organizacji, III. Struktura i właściwości piśmiennictwa bibliograficznego, IV. Autorzy. Do publikacji dołączono aneks zawierający 23 tabele ilustrujące różne aspekty badanego materiału.

Rozdział wprowadzający przedstawia poglądy na bibliografię jako dyscyplinę naukową oraz omawia jej związki z innymi dziedzinami: naukoznawstwem, nauką o literaturze, informacją naukową, statystyką. Opisuje też bibliografię jako narzędzie badań naukoznawczych.

Najbardziej obszerny i chyba najważniejszy z punktu widzenia analizy problematyki bibliograficznej jest rozdział drugi, w którym Autorka dokonuje oceny treściowej piśmiennictwa. Ogólnie mamy tu trzy grupy zagadnień: początki bibliografii, bibliografia narodowa, bibliografie specjalne (bibliografie dziedzin, bibliografia regionalna, księgarska, zalecająca, osobowa, bibliografia bibliografii), teoria i metodyka bibliografii. Szczególnie wiele miejsca poświęcono bibliografii narodowej oraz bibliografiom dziedzin, co odpowiada proporcjom piśmiennictwa poświęconego tym zagadnieniom.

W rozdziale trzecim przedstawiono bibliografię z punktu widzenia typów dokumentów, w których problematyka bibliograficzna występowała i instytucji zajmujących się bibliografią. Mamy tu także charakterystykę bazy danych będącą podstawą przeprowadzonej przez Autorkę analizy.

Rozdział czwarty prezentuje środowisko autorów pod kątem ich zainteresowań bibliografią, wykształcenia, produktywności, związku z instytucjami. Dokładniej omawia Autorka grupę najbardziej aktywnych autorów.

Jak pisze Autorka we wstępie, rozprawa ta stawia sobie za cel „naukoznawczą analizę stanu i rozwoju bibliografii w Polsce w pięćdziesięciu dwóch powojennych latach, dokonaną przez wieloaspektową ocenę jej piśmiennictwa”. Po drugie „zmierza również do ukazania bibliografii jako czułego aparatu dociekań naukoznawczych”. Wreszcie rozprawa „stanowi [...] próbę odpo-

¹ M. Skalska-Złat: *Bibliografia w Polsce 1945-1996. Naukoznawcza analiza dyscypliny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław 2002, 401 s. (Acta Universitatis Wratislaviensis; 2337).

wiedzi na formułowane przez polskich bibliologów postulaty pogłębienia refleksji nad teorią bibliografii oraz zastosowaniami bibliografii w badaniach nad współczesną nauką.² Czy udało się Autorce osiągnąć zamierzone cele? Moim zdaniem tak. Otrzymaliśmy bowiem dzieło, z którego możemy dowiedzieć się dokładnie, jaka problematyka jest przedmiotem zainteresowania dziedziny, co było ważne dla bibliografii w poszczególnych okresach rozwoju, jakie są związki tej dyscypliny z innymi dziedzinami wiedzy, jakie jest miejsce bibliografii wśród innych nauk zajmujących się dokumentami, kto, gdzie i kiedy zajmował się bibliografią, jaki jest wkład w rozwój tej dyscypliny poszczególnych osób i instytucji, czego brakuje bibliografii jako dziedzinie wiedzy.

Materiał merytoryczny przedstawiony w poszczególnych częściach dzieła ilustrują odpowiednie tablice zamieszczone w tekście (40 tabel) i w Aneksie (23 tabele). Znaczna ich część zamieszczona w Aneksie (1-19) dotyczy czasopism. Mamy tu więc pełny alfabetyczny wykaz czasopism, na łamach których pojawiała się problematyka bibliograficzna, a także wykaz czasopism według chronologii pierwszej zamieszczonej publikacji z zakresu bibliografii, następnie wykazy czasopism w podziale na naukowe bibliologiczne, fachowe i z innych dziedzin, na czasopisma popularyzatorskie i publicystyczne, czasopisma o zasięgu krajowym i międzynarodowym. Tabela 19 zawiera listę rangową czasopism według malejącej liczby publikacji z zakresu bibliografii. Tabele te w sumie odzwierciedlają obraz czasopismnictwa związanego z pismienictwem bibliograficznym. Tabela 19 potwierdza to, co intuicyjnie było wiadome. Najbardziej zasłużonym czasopismem na polu krzewienia wiedzy bibliograficznej jest „Przegląd Biblioteczny”, którego przewaga nad następnym z kolei tytułem („Bibliotekarz”) jest 2,5-krotna, nad trzecim („Roczniki Biblioteczne”) – 3-krotna. Jest to zrozumiałe, bowiem pierwsze dwa czasopisma ukazują się kilkadziesiąt lat. Zwróćmy uwagę na „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego”, który znalazł się na 19 miejscu, głównie dlatego, że ukazywał się tylko kilkanaście lat (1950-1964), a na którego łamach zamieszczono wiele ważkich tekstów bibliograficznych³. Warto również zwrócić uwagę na stosunkowo wysoką pozycję „Biuletynu Polonistycznego” i „Pamiętnika Literackiego”. Interesujące są tabele 20 i 22. Pierwsza wskazuje wydawców według liczby lat i liczby publikacji z zakresu bibliografii, druga wskazuje wydawców według liczby i typów publikacji. Na pierwszym miejscu pod względem liczby publikacji znajduje się Biblioteka Narodowa (129 publikacji), na drugim – Zakład Narodowy im. Ossolińskich (80 publikacji), na trzecim – Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich (56 publikacji). Wysoko notowane PWN (36 publikacji) od co najmniej 10 lat już nie wydaje publikacji z tej dziedziny.

Tabela 23 zawiera nazwiska autorów, liczbę ich publikacji i wystąpień, kierunek studiów, stopień lub tytuł naukowy, miejsce pracy, wreszcie daty biograficzne. Tabela ta daje obraz środowiska bibliograficznego w sensie osobowym i instytucjonalnym. Możemy nie tylko dowiedzieć się, kto zajmuje się bibliografią, ale także jakie ma wykształcenie, z jakimi instytucjami jest związany. Analizując dane w tej niezwykle ciekawej tabeli można wysnuć wiele wniosków, a w każdym razie poczynić wiele spostrzeżeń. Po pierwsze widać, że najbardziej aktywne

² Tamże, s. 7.

³ „Biuletyn Instytutu Bibliograficznego” ukazujący się jako kontynuacja „Biuletynu Państwowego Instytutu Książki” w 1964 roku przekształcił się w serię wydawniczą „Prace Instytutu Bibliograficznego”, w której do 2001 r. opublikowano 37 pozycji dotyczących problemów bibliografii w Polsce i na świecie.

środowisko bibliograficzne wiąże się z Biblioteką Narodową, ale też widać, że środowisko to należy już do przeszłości. To dosyć przykra konstatacja.

Drugie narzucające się spostrzeżenie dotyczy ogólnej aktywności środowiska. Otóż tylko 22 osoby z ogólnej liczby ponad 800 autorów napisało 10 i więcej publikacji. Można więc uznać, że to oni tworzą trzon dyscypliny. Ale przecież część z tych osób już nie żyje, a pozostali są w wieku dosyć zaawansowanym. To bardzo przykra konstatacja z punktu widzenia prognoz dla dziedziny. Zestawienie nazwisk i publikacji ogólnie świadczy o pewnego rodzaju przypadkowości zainteresowania bibliografią, o rozproszeniu środowiska, a przede wszystkim o wyraźnej luce co najmniej pokoleniowej.

Analiza tabel zamieszczonych w Aneksie daje wieloaspektowy obraz otoczenia bibliograficznego (wydawcy, czasopisma, instytucje, osoby). Tak wielostronne przedstawienie nie byłoby możliwe bez użycia komputera. Ale wśród wielu tabel zabrakło moim zdaniem tabeli ukazującej liczbę cytowań (przywołań w tekście) poszczególnych autorów, bo to, jak się wydaje, odzwierciedla rzeczywisty wkład poszczególnych osób do dziedziny⁴. Taka tabela skorygowałaby nieco obraz oceny aktywności autorów.

Przedstawiona publikacja jest niezaprzeczalnie nowatorska w sensie wykorzystania metody bibliometrycznej do badania tej właśnie dziedziny. Choć muszę przyznać, że zapoznając się z kolejnymi partiami dzieła, chwilami miałam wątpliwości dotyczące metody bibliometrycznej jako takiej. Nie chodzi oczywiście o jakiekolwiek kwestionowanie danych liczbowych. Są one jak najbardziej prawdziwe. Nie mogłam jednak oprzeć się wrażeniu, że jest jakiś rodzaj zafalszowania obrazu, który jawi się nam w wyniku oglądu dyscypliny przez pryzmat liczb, zwłaszcza w odniesieniu do środowiska autorów. Obraz ten, na szczęście, koryguje analiza tematyczna, przedstawiona przez Autorkę w rozdziale II, zajmująca 100 stron, czyli czwartą część dzieła, a także uważne porównanie danych zawartych m.in. w tabelach dotyczących powiązania autorów z typami publikacji (tabela 40), a także analiza liczby cytowań poszczególnych autorów ukazana w indeksie nazwisk.

Prezentowana publikacja powinna być interesująca nie tylko dla osób zajmujących się bezpośrednio bibliografią, ale także dla wykładowców tego przedmiotu w ośrodkach kształcenia akademickiego, także osób i instytucji odpowiedzialnych za stan bibliografii w Polsce. A wbrew pozorom tych instytucji i ośrodków jest sporo. Nie można jednak oprzeć się wrażeniu, że być może inny byłby obraz tej dziedziny, gdyby działała instytucja obejmująca całość kształtu wiedzy bibliologicznej, w tym teorii i metodyki bibliografii. Taką instytucją w przeszłości był Państwowy Instytut Książki, z którego wywodzą się najbardziej liczący się autorzy: Adam Łysakowski, Helena Hleb-Koszańska, Maria Dembowska. Zatrzymajmy się na uwagach końcowych sformułowanych przez Autorkę, która konstatuje braki bibliografii w ostatnim ćwierćwieczu, uznając słusznie za najlepszy okres dla bibliografii jako dziedziny lata 1955-1974. Otóż, zdaniem Autorki, bibliografii polskiej, jako dziedzinie brakuje⁵:

⁴ Taką listę rangową sporządziłam na podstawie indeksu nazwisk. Pozycja na liście rangowej przywołań nie zawsze pokrywa się z listą rangową liczby publikacji. Najwyższy wskaźnik osiągnęła H. Hleb-Koszańska (3 na liście liczby publikacji), drugie miejsce – J. Korpala (5 na liście liczby publikacji). Przykładem znacznej rozbieżności między miejscem na liście publikacji i liście cytowań jest A. Łysakowski – 27 na liście publikacji i 7 na liście przywołań.

⁵ M. Skalska-Zlat: *op.cit.* s. 328-9.

- a) teoretycznej podbudowy związanej z nowymi funkcjami i zadaniami;
- b) pogłębionej refleksji teoretyczno-metodycznej;
- c) podkreślenia jej informacyjnej funkcji i określenia jej związków z informacją naukową;
- d) podręczników akademickich metodyki bibliograficznej;
- e) opisanie dziejów tej dyscypliny w Polsce.

Zapewne dałoby się wskazać jeszcze kilka bardziej szczegółowych braków, ale i te wystarczyć powinny do głębokiego zastanowienia. Siłą rzeczy nasuwa się pytanie o powody tego stanu rzeczy. Po pierwsze, dlaczego tak jest? Po drugie, jak to jest możliwe, że ośrodki akademickie kształcą w zakresie bibliografii, nie mając podręczników odpowiednich do poziomu rozwoju tej dyscypliny? Jak to jest możliwe, że powstają setki spisów bibliograficznych⁶ w bardzo wielu ośrodkach, a ich twórcy obywają się bez odpowiedniej metodyki bibliograficznej? Zapewne nie ma jednej odpowiedzi na te pytania. Ja upatrywałabym bezpośrednią przyczynę w załamaniu się środowiska bibliograficznego, co potwierdza analiza Autorki. Jest tu chyba więcej niż jednopokoleniowa luka. Znaczące dla teorii, metodyki i historii nazwiska (Helena Hleb-Koszańska, Maria Dembowska, Henryk Sawoniak, Józef Korpała) oraz znaczące dzieła z tego zakresu należy odnosić w zasadzie do lat sześćdziesiątych. Ale tu pojawia się następne pytanie, o to dlaczego nastąpiło załamanie środowiska bibliograficznego? Dlaczego problematyka bibliografii przestała być atrakcyjna dla autorów? Próbuując odpowiedzieć na to pytanie z punktu widzenia Instytutu Bibliograficznego, który przecież takie środowisko w przeszłości tworzył, wydaje się, że jednym z powodów jest skupienie się na stale powiększającej się bieżącej rejestracji bibliograficznej. Wzrost piśmiennictwa dotyczy całej bieżącej bibliografii narodowej. Pokazała to Autorka omawiając wydawnictwa ciągłe⁷. Przypomnijmy, że w 1955 r. ukazywało się w Polsce 620 tytułów czasopism, w roku 1960 – było 988 tytułów, w 1970 r. – 1958, w 1980 – 2570. Dodajmy, że w 1996 „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych” zarejestrowała 4388 tytułów, a w 1999 r. już 5430. Jest to więc kilkakrotny wzrost wydawnictw ciągłych w stosunku do lat pięćdziesiątych. Zwróćmy jednak uwagę, że wzrost ten nie jest równomierny. 100-procentowy wzrost liczby wydawanych czasopism nastąpił w ostatniej dekadzie (1990-2000). Proporcje te nieco inaczej kształtują się w odniesieniu do książek: w 1955 r. „Przewodnik Bibliograficzny” rejestrował 8472 książki, w 2000 r. – 23470. Jest to więc wzrost trzykrotny.

Drugim powodem jest, jak się wydaje, proces przechodzenia od opisu bibliograficznego tradycyjnego do opisu dla systemów zautomatyzowanych. Wiążą się z tym sprawy formatu opisu danych, haseł wzorcowych, konwersji danych. Są to prace bardzo absorbujące i przynajmniej do początku lat dziewięćdziesiątych stosunkowo mało znane w Polsce, wymagające rozpoznania. Jest to więc w pewnym sensie przeniesienie akcentów z metodyki i teorii bibliograficznej na bibliografię „praktyczną”, co potwierdzałby także znaczny wzrost powstających spisów bibliograficznych. Powody te jednak tylko częściowo usprawiedliwiają środowisko Instytutu Bibliograficznego, a zupełnie nie dotyczą środowisk akademickich, które przecież powołane są z natury rzeczy do formułowania refleksji teoretycznej. Być może pewnym uzasadnieniem jest tu przeniesienie zainteresowania środowiska akademickiego na obszar po-

⁶ „Bibliografia Bibliografii Polskich” z każdym rokiem wskazuje zwiększającą się liczbę spisów bibliograficznych. Od ok. 2500 na początku lat dziewięćdziesiątych do 3500 w 2000 roku.

⁷ M. Skalska-Zlat: op.cit. s. 180.

krewny bibliografii, czyli na dziedzinę informacji naukowej, która rozwija się dosyć dynamicznie, właśnie od początku lat siedemdziesiątych. Może właśnie w tym należy upatrywać zmniejszenia zainteresowania teoretycznymi i metodycznymi problemami bibliografii, ale, jak udowodniła Autorka, bibliografia nie jest tym samym co informacja naukowa, chociaż mają wiele wspólnego. Gdyby tak było, tym bardziej powinny być poddane badaniu obie te dziedziny we wzajemnych relacjach. Na związek ten zresztą Autorka wielokrotnie wskazuje.

Czyż jednak możemy czymkolwiek usprawiedliwiać środowiska akademickie, które przecież w codziennej dydaktyce potrzebują lub powinny potrzebować odpowiednich podręczników? Jeśli obywają się bez nich lub wystarczają im materiały zdezaktualizowane, to źle to rokuje na przyszłość. Oznacza bowiem dalszą degradację tej dziedziny jako przedmiotu nauczania.

Lektura książki Marty Skalskiej-Złat była dla mnie dużą przyjemnością, m.in. ze względu na środowisko autorów Instytutu Bibliograficznego i wkład tej placówki do teorii i metodyki bibliografii. Wszystkie wybitne indywidualności IB: Helena Hleb-Koszańska, Maria Dembowska, Henryk Sawoniak, Adam Łysakowski, Radosław Cybulski, Krystyna Ramlau-Klekowska, Barbara Eychlerowa, Stefania Skwirowska, Elżbieta Stodkowska znalazły się w czołówce najbardziej aktywnych i jednocześnie najczęściej cytowanych autorów. Gwoli sprawiedliwości dodajmy, że do autorów często cytowanych należą też osoby spoza środowiska IB, mianowicie Józef Korpała (MBP, Kraków), Marta Burbianka (BUWr.), Jadwiga Czachowska (IBL PAN). Przykrą sprawą jest fakt, że w tej czołówce nie ma ludzi młodszego pokolenia.

Publikacja M. Skalskiej-Złat ma wszelkie znamiona dzieła doskonale udokumentowanego⁸, z bardzo solidnie opracowanymi przypisami, niezwykle starannie przygotowanego pod względem edytorskim. Poddany analizie materiał może stanowić dobry punkt wyjścia do opracowania historii bibliografii ostatniego półwiecza. I miejmy nadzieję, że Autorka znajdzie czas i ochotę, aby wypełnić tę dotkliwą lukę w historii tej dziedziny, przynajmniej ostatnich 30 lat. Chciałoby się też wyrazić nadzieję, że Autorka będzie kontynuowała badania bibliometryczne w dziedzinie bibliografii, do czego zachęcałabym ją.

Bibliografia w Polsce w latach 1945-1996 jest niewątpliwie bardzo znaczącym dziełem, solidnym pod każdym względem, z wzorcowym aparatem bibliograficznym. Dzieło to ma nie tylko walory poznawcze w sensie opisowym, przedstawienia bogactwa faktów i wieloaspektowych analiz, ale także w sensie pobudzenia do pewnej refleksji przez wyraźne wskazanie różnorodnych mniejszych i większych „białych plam” w rozwoju tej dyscypliny. Gwoli ścisłości wskażmy też pewne drobiazgi, które, jak się wydaje, mogły liczyć na komentarz w przypisie. Wprawdzie wykraczają poza okres badawczy, ale Autorka zamieszcza takie komentarze. Pisząc o „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” Autorka myli się co do losów automatyzacji tej bibliografii⁹. Jest ona utrzymywana w postaci bazy danych od 1997 r., a dodajmy, że „Bibliografia Bibliografii Polskich” od 1995 r., natomiast „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej” od 1993 r. Niezbyt ścisła jest też informacja o losach re-

⁸ Pewne, bardzo drobne sprostowania wniosłabym przy niektórych osobach i miejscach ich głównej pracy. Dotyczy to np. Barbary Karamać, przypisanej do Biblioteki Sejmowej, podczas, gdy Autorka ta znacznie dłużej pracowała w Bibliotece Narodowej i z tego okresu pochodzi jej publikacje na temat bibliografii. Podobne uwagi dotyczyłyby Aliny Grochowskiej, przypisanej do Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy, która w okresie badawczym związana była z BN. Być może wyjściem z sytuacji byłaby dopuszczalność podania więcej niż jednego miejsca pracy.

⁹ M. Skalska-Złat: op. cit. s. 121.

trospektywnej bibliografii bibliologicznej od 1970 r.¹⁰ Prace nad tą komasacją są w Instytucie dosyć zaawansowane i mamy nadzieję zakończyć je w 2003 r. Pewnego uzupełnienia wymagałaby także informacja o „Bibliografii Wydawnictw Ciągłych”.¹¹ Ta część bieżącej bibliografii narodowej, po długiej przerwie ukazuje się regularnie w postaci rocznika od 1996 r. Ponadto bezpośrednio po Czwartej Ogólnokrajowej Naradzie Bibliografów podjęto prace nad ciągami retrospektywnymi, które już się ukazały.¹² I ostatnia uwaga: zamieszczony na końcu dzieła *Wykaz ważniejszych pojęć, nazw, zagadnień* nazwałabym jednak indeksem przedmiotowym.

Uwagi te nie mają żadnego znaczenia dla całości dzieła. A dzieło świadczy o wielkiej erudycji Autorki, dogłębnej znajomości piśmiennictwa krajowego i zagranicznego, również w dziedzinach pokrewnych bibliografii. Jest ono również sukcesem wrocławskiego środowiska bibliologicznego w okresie, gdy cytując słowa Joachima Lelewela, bibliografia „wychudła i wyschła”.

Jadwiga Sadowska

¹⁰ Tamże, s. 118.

¹¹ Tamże, s. 92.

¹² „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych 1971-1976”. Oprac. L. Dybowiczowa i G. Federowicz. Warszawa : BN 2000: „Bibliografia Wydawnictw Ciągłych 1958-1970”. Oprac. G. Federowicz i U. Stasiak. Warszawa : BN 2002.

III. KRONIKA

SESJA JUBILEUSZOWA W 50. ROCZNICĘ ŚMIERCI ADAMA ŁYSAKOWSKIEGO

Warszawa, 10 września 2002

10 września 2002 roku, w 50. rocznicę śmierci Adama Łysakowskiego, wybitnego bibliotekarza, bibliografa i bibliologa, Biblioteka Narodowa i Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich zorganizowały sesję połączoną z wręczeniem dyplomów i medali laureatom Nagrody Naukowej SBP jego imienia. W programie sesji znalazły się referaty ukazujące wielostronną działalność Adama Łysakowskiego w dziedzinie bibliotekarstwa, bibliologii, informacji naukowej, a także jego aktywną działalność na forum Związku Bibliotekarzy Polskich. Referaty przedstawili:

Elżbieta Stefańczyk: *85 lat Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Rola Adama Łysakowskiego;*

Jadwiga Sadowska: *Adam Łysakowski – bibliograf i organizator narodowej centrali bibliograficznej;*

Krzysztof Migoń: *Centralne kategorie bibliologii Adama Łysakowskiego;*

Mirosława Zygmunt: *Adam Łysakowski o działalności informacyjnej bibliotek;*

Piotr Bierzwiński: *Jaki podręcznik o katalogu przedmiotowym napisałby Adam Łysakowski w roku 2002. Rozważania w cieniu NUKAT.*

Dopełnieniem sylwetki Adama Łysakowskiego były opinie o nim wyrażone przez współpracowników, przyjaciół i studentów, które przedstawiła Jadwiga Sadowska.

Nagroda Naukowa SBP im. Adama Łysakowskiego jest przyznawana w trzech kategoriach: prac teoretyczno-metodologicznych, dokumentacyjno-źródłowych i praktyczno-wdrożeniowych. Wyróżniono nią 8 publikacji z lat 1996-2000 i 2 publikacje z 2001 roku. Pamiątkowy medal i dyplomy otrzymali:

Za lata 1996-2000

w grupie prac o charakterze teoretyczno-metodologicznym:

Barbara Sosińska-Kalata: *Modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji o dokumentach.* Warszawa : Wydaw. SBP, 1999.

Ewa Głowacka: *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej.* Toruń : Wydaw. UMK, 2000.

W grupie prac o charakterze dokumentacyjno-źródłowym:

Bibliografia czasopism warszawskich 1579-1981. T. 1-3. / oprac. **Konrad Zawadzki**¹ ; przy współudz. Zofii Brulińskiej [i in.] ; Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego. Warszawa : BP BG 1994-2001.

Biblioteki na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej : informator / red. nauk. **Barbara Bieńkowska** ; oprac. Urszula Paszkiewicz [i in.] ; Ministerstwo Kultury i Sztuki. Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą. – Poznań : Bogucki Wydaw. Naukowe, 1998.

Deutsch-polnische Beziehungen in Geschichte und Gegenwart : Bibliographie 1900-1998. T. 1-4. / red. **Andreas Lawaty, Wiesław Mincer** przy współpr. **Anny Domańskiej**. Wiesbaden : Harassovitz Verlag 2000.

Urszula Paszkiewicz: *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej. T. 1-3.* Ministerstwo Kultury i Sztuki. Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą. Warszawa : „DiG”. 1996-2000.

W grupie prac o charakterze praktyczno-wdrożeniowym:

Jadwiga Andrzejewska: *Bibliotekarstwo szkolne : teoria i praktyka. T. 1-2.* Warszawa : Wydaw. SBP, 1996.

Maria Lenartowicz, Anna Paluszkiewicz: *Format USMARC rekordu bibliograficznego dla książki.* Warszawa : Wydaw. SBP, 2000.

Za rok 2001:

w grupie prac o charakterze dokumentacyjno-źródłowym:

Bibliografia niezależnych wydawnictw ciągłych z lat 1976-1990. T. 1-2 / pod red. **Stefanii Skwirowskiej** ; [oprac. materiału Stefania Skwirowska i Joanna Podurgiel ; przy współpr. Wojciecha Jankownego [i in.]. Warszawa : BN, 2001.

W grupie prac o charakterze praktyczno-wdrożeniowym:

Maria Janowska: *Adaptacja formatu USMARC do polskich zasad katalogowania : opis bibliograficzny i zasady wyboru haseł.* Warszawa : BN, 2001.

Uroczysta Sesja Jubileuszowa była hołdem złożonym Adamowi Łysakowskiemu przez środowisko bibliotekarskie, szczególnie przez Instytut Bibliograficzny BN, którego był dyrektorem w latach 1949-1952 oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, któremu przewodniczył w trudnych latach okupacji i bezpośrednio po wojnie (1939-1949). Dodatkowym akcentem była bibliofilska publikacja Wydawnictwa SBP fragmentów pamiętnika Adama Łysakowskiego z lat 1911-1919 w wyborze prof. Marii Dembowskiej. Wydawnictwo SBP wznowiło także publikację Adama Łysakowskiego z 1928 roku pt. *Katalog przedmiotowy. Teoria*. Materiały z sesji opublikuje Biblioteka Narodowa.

Jadwiga Sadowska

¹ Prof. dr hab. Konrad Zawadzki zmarł 3 lipca 2002 r. w wieku 90 lat.

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA „JĘZYKI INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZE. TRADYCJA, STAN OBECNY, PERSPEKTYWY ROZWOJU”.

Lublin, 10-12 września 2002

W dniach 10-12 września 2002 r. odbyła się w Bibliotece Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego międzynarodowa konferencja pod tytułem „Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Tradycja, stan obecny, perspektywy rozwoju”. Organizatorami konferencji były: Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Europejskie Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów oraz Biblioteka Narodowa Słowacji. Konferencję wspierała finansowo Österreichisches Ost- und Südosteuropainstitut Kommission für Informationswesen. Wystąpienia na konferencji miały bardzo różny charakter, referaty dotyczyły zarówno problemów ogólnych, jak i szczegółowych, najczęściej jednak przedstawiano rozwój opracowania rzeczowego w poszczególnych bibliotekach.

Inaugurując konferencję, prof. Agnieszka Kijewska z KUL opowiedziała o księgozbiorach średniowiecznych i ich związkach ze średniowiecznymi doktrynami filozoficznymi. Przez trzy kolejne dni przedstawiciele bibliotek i uniwersytetów z czterech krajów (Polski, Ukrainy, Litwy i Słowacji) mówili o katalogach rzeczowych i językach informacyjno-wyszukiwawczych swoich bibliotek. Uczestnicy konferencji, z wyjątkiem gości z zagranicy oraz przedstawicieli Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego i Biblioteki Narodowej – byli użytkownikami języka haseł przedmiotowych KABA, co znalazło odbicie w poruszanej w trakcie konferencji problematyce i zakreśliło pole zainteresowań uczestników spotkania. Tematyka konferencji ułożyła się w trzy bloki tematyczne: JHP (w tym JHP KABA i JHP BN); UKD; klasyfikacje lokalne – z położeniem nacisku na klasyfikację piśmiennictwa filozoficznego i teologicznego, a dominującym w dyskusji wątkiem była kompatybilność JIW.

Grażyna M. Wilczyńska z Biblioteki Uniwersyteckiej KUL w referacie „Nauka i metanauka a katalog systematyczny Biblioteki Uniwersyteckiej KUL” przedstawiła historię katalogu systematycznego w tej bibliotece.

Marzanna Baś z Biblioteki Jagiellońskiej w referacie „Zagadnienia z zakresu filozofii w katalogach rzeczowych Biblioteki Jagiellońskiej” omówiła problem tworzenia instrukcji wyszukiwawczych dla dokumentów o treści filozoficznej oraz dokonała pod tym kątem przeglądu udostępnionych czytelnikom katalogów Biblioteki UJ (katalog podstawowy; katalog estreicherowski; przedwojenny katalog systematyczny do działu historia; katalog systematyczny; stary katalog systematyczny; katalog systematyczny dla poloników zagranicznych wydanych po 1800 r.; katalog przedmiotowy kartkowy wg słownika BN; katalog komputerowy BJ).

Jolanta Szulc z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Śląskiego w referacie „Języki informacyjne w systemie nauk teologicznych. Praktyka polskich bibliotek kościelnych” zasygnalizowała problem miejsca teologii w systemach klasyfikacji piśmiennictwa. Podane zostały ogólne schematy klasyfikacji stosowane w kilku bibliotekach kościelnych w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem BU KUL. Autorka przedstawiła wyniki ankiety rozesyłanej do bibliotek teologicznych w Polsce zrzeszonych w Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Central-

ny Katalog Książek Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES zawiera obecnie opisy katalogów 12 bibliotek zrzeszonych w FIDES.

Anna Walczak z Biblioteki Gdańskiej przestawiła referat „Powojenne dzieje opracowania rzeczowego w Bibliotece Gdańskiej PAN”. Katalog przedmiotowy Biblioteki Gdańskiej, przy którego tworzeniu wykorzystano podręcznik Adama Łysakowskiego, został założony w 1945 r. Obecnie biblioteka stosuje JHP KABA.

Oleh Rudenko z Lwowskiej Akademii Teologicznej przedstawił „System klasyfikacji Biblioteki Lwowskiej Akademii Teologicznej”.

Anna Petova z Biblioteki Narodowej Słowacji w referacie „Subject headings in the Slovak National Library: past, present, future” powiedziała o doświadczeniu pracy w Aleph i formacie UNIMARC, z użyciem w opracowaniu rzeczowym haseł przedmiotowych i Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej.

Referaty Alekseja Mychaluka z Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów pt. „Wpływ zmian politycznych na klasyfikację piśmiennictwa w bibliotekach naukowych Ukrainy” i Jolanty Hys z Biblioteki Narodowej „Wpływ zmian politycznych na JHP Biblioteki Narodowej” pokazały, jak różne są doświadczenia naszych krajów w zakresie bibliotekarstwa. Referat Alekseja Mychaluka ukazywał perturbacje, jakie to młode państwo przechodziło i przechodzi szukając metod indeksowania piśmiennictwa. W bibliotekach na Ukrainie, gdzie od 1991 r. obowiązywała używana w całym ZSRR klasyfikacja piśmiennictwa oparta na marksistowsko-leninowskim podziale nauk konieczne było opracowanie własnej klasyfikacji piśmiennictwa i własnych metod indeksowania, co było trudne, gdyż Ukraina nie miała własnego kierunku uniwersyteckiego w zakresie bibliotekoznawstwa. W referacie Jolanty Hys zostały omówione zmiany w JHP BN, które uwidoczniły się w kształcie charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów poddawanych cotygodniowemu opisowi w „Przewodniku Bibliograficznym”. Wpływ zmian politycznych po 1989 r. na JHP BN widoczny jest przede wszystkim w leksyce (np. rozbudowie haseł dotyczących Unii Europejskiej, transformacji systemowej, NATO).

Małgorzata Bochniarz z Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego w referacie „Adaptacja zapisu symboli UKD na potrzeby programu komputerowego Biblio-Info” przedstawiła doświadczenia w zakresie stosowania UKD. W dobie odchodzenia od UKD w dużych bibliotekach BGUSz stosuje ją nadal, uszczegóławiając prezentowaną informację na przykład poprzez podawanie w podziałach wspólnych miejsca odpowiedników symboli w języku naturalnym. UKD, mimo że jest językiem sztucznym sprawiającym kłopoty systemom zintegrowanym i użytkownikom poszukującym informacji w języku naturalnym, jest ciągle używana w bibliotekach politechnik i tam dobrze spełnia swoje zadanie. Podobnie jest w małych bibliotekach, w których książki są ustawione według UKD.

W referacie Teresy Głowackiej z Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego „Języki haseł przedmiotowych nowej generacji” autorka opowiedziała o JHP KABA, pierwszym, jak go nazwała „trójjęzycznym języku haseł przedmiotowych”. Autorka mówiła o wielojęzycznym dostępie do leksyki języków RVM i RAMEAU (o francuskojęzycznych wersjach LCSH).

Barbara Kotalska z Biblioteki Narodowej Francji w referacie „KABA – RAMEAU – LCSH – z doświadczeń współpracy nad językami haseł przedmiotowych” przedstawiła RAMEAU, język informacyjno-wyszukiwawczy Biblioteki Narodowej Francji (45% użytkowników RAMEAU to biblioteki uniwersyteckie). Język RAMEAU ma swoje źródło w jhp Biblioteki Kongresu USA (Library of

Congress Subject Headings-LCSH) i jego wersji francuskojęzycznej, opracowywanej przez Bibliotekę Uniwersytetu Laval'a w Kanadzie.

Danuta Patkaniowska w referacie „Tematy z zakresu filologii w JHP KABA i JHP BN” dokonała porównania JHP BN i JHP KABA w zakresie haseł z dziedziny językoznawstwa i literatury (porównaniu zostały poddane takie zagadnienia, jak: nazwy języków i literatur, redakcja haseł, sieć relacji i odsyłaczy). Takie porównania dwóch największych w Polsce języków, ich leksyki, stopnia szczegółowości, zgodności z normami poprawności językowej, kompatybilności z innymi jhp, użyteczności dla czytelnika wydają się bardzo cenne. Jak te języki będą koegzystować, przekonamy się w niedalekiej przyszłości.

Róża Rajchert z Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi wygłosiła referat „Języki haseł przedmiotowych wykorzystywane w Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi”. Przedstawiona została historia opracowania rzeczowego w BU w Łodzi – katalog zaczął tworzyć Adam Łysakowski w 1946 r., a obecnie biblioteka stosuje JHP KABA. Dość oczywiste zdaje się być obecnie włączanie bibliotek akademickich, o profilu humanistycznym do KABY.

Teresa Kłosek z Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w referacie „Prolib – możliwości współpracy z CKHW na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego” opowiedziała o komputeryzacji Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego, o doświadczeniach w pracy w systemie ISIS i ich wpływie na sposób oceny Proliba. Autorka przedstawiła perspektywę współpracy Prolib – NUKat.

Ostatnim wystąpieniem był referat Andrzeja Padzińskiego z Biblioteki Głównej Akademii Rolniczej w Lublinie „NUKat – Narodowy Uniwersalny Katalog”. Andrzej Padziński przedstawił działania, które doprowadziły do utworzenia katalogu centralnego. NUKat został uruchomiony 10 czerwca 2002 r. Prace zaczęły się w styczniu 1998 r., kiedy Fundacja Mellona przyznała grant na to przedsięwzięcie. Zespół katalogu centralnego został utworzony przy Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie i to określiło dalsze jego losy. W Polsce stosuje się wiele różnych JIW, obok JHP BN, JHP KABA, UKD, MeSH istnieją lokalne JIW, a przedstawiciele poszczególnych dziedzin naukowych tworzą własne słowniki, np. „Słownik języka haseł przedmiotowych piśmiennictwa wojskowego”. Do NUKat wchodzi JHP KABA, JHP BN i MeSH (Medical Subject Headings). Obok tworzonego w Bibliotece Narodowej „Słownika języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej”, mamy tu do czynienia z inną formułą – adaptacją obcojęzycznych artykułów przedmiotowych przez JHP KABA, co zapewnia pełnienie funkcji słownika przekładowego, ułatwiającego zrozumienie obcojęzycznego opisu przedmiotowego. Czy jednak wymiana danych pomiędzy bibliotekami polskimi i zagranicznymi będzie realizowana w dobie powszechnej dostępności do Internetu, do lokalnych baz danych.

Referat ten rozpoczął dyskusję nad kondycją języków informacyjno-wyszukiwawczych w ogóle. Wydaje się, że wszystkie wchodzące do NUKat języki mają cechy dobrego języka informacyjno-wyszukiwawczego. A są to, cytuję za Jadwigą Woźniak, następujące cechy:

- słownik języka zawiera wszystkie i tylko te wyrażenia, które są (lub będą potrzebne) do charakteryzowania dokumentów,
- wyrażenia charakteryzują się odpowiednią szczegółowością, tj. nie są ani zbyt ogólne, ani zbyt szczegółowe,
- są tak uporządkowane w słowniku, że zarówno bibliotekarz, jak i użytkownik są w stanie bez nadmiernych trudności odszukać potrzebne wyrażenie.

Cechą szczególnie istotną w budowaniu języków informacyjno-wyszukiwawczych jest z punktu widzenia indeksującego łatwość tworzenia charakterystyki treściowej i łatwość opanowania języka, zmniejszająca prawdopodobieństwo wystąpienia błędów w indeksowaniu.

Bieżące, szczegółowe problemy opracowania rzeczowego były w bardzo małym stopniu przedmiotem tych spotkań. Konferencję zdominowały referaty omawiające historię opracowania rzeczowego i katalogów systematycznych oraz przedmiotowych. W referacie A. Padzińskiego „NUKat – Narodowy Uniwersalny Katalog” padło ważne pytanie o JIW w przyszłości, w NUKat.

Jolanta Hys

KONFERENCJA NA TEMAT HARMONIZACJI TERMINOLOGII W NAUCE O BIBLIOTECIE I INFORMACJI W PERSPEKTYWIE SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

Warszawa, 24 października 2002

W dniu 24 października 2002 roku odbyła się konferencja dotycząca problemów terminologii z zakresu szeroko rozumianego bibliotekoznawstwa, bibliologii i informacji naukowej. Konferencję zorganizowały trzy instytucje: Biblioteka Polskiej Akademii Nauk, Komitet Naukoznawstwa PAN oraz Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Wzięło w niej udział ok. 50 osób – przedstawiciele środowisk akademickich i bibliotekarskich z Warszawy, Krakowa, Łodzi, Torunia, Gdańska, Wrocławia. Przedstawiono następujące referaty i komunikaty¹:

Terminologia bibliotekoznawstwa i informacji naukowej a potrzeby społeczeństwa informacyjnego (doc. dr hab. Barbara Sordylowa)

Polska terminologia informacji naukowej u progu nowego wieku. Próba oceny (prof. dr hab. Eugeniusz Ścibor)

Terminologia w zakresie informacji i dokumentacji naukowej w świetle norm ISO (dr Alina Grochowska)

Niektóre problemy terminologii we współczesnej nauce o bibliotece i informacji na przykładzie BABIN-u (mgr Alina Nowińska)

Wpływ nauki o organizacji i zarządzaniu na terminologię oraz badania w dziedzinie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (dr hab. Ewa Głowacka)

Rola terminologii w prezentacji wiedzy księgoznawczej (prof. dr hab. Krzysztof Migoń)

Udział bibliometrii w badaniach nad kształtowaniem się terminologii dyscypliny (dr hab. Marta Skalska-Zlat)

Terminologia nauki o bibliotece wobec badań nad komunikacją społeczną (prof. dr hab. Maria Kocójowa)

Harmonizacja terminologii a sieciowe systemy wyszukiwawcze (dr Jurand Czermiński)

Problem automatycznego porządkowania haseł leksykograficznych w zbiorach wielojęzycznych (prof. dr hab. Andrzej Ziabicki)

Język haseł przedmiotowych KABA (mgr Teresa Głowacka)

Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych (prof. dr hab. Bożenna Bojar)

Słownik bibliotekarza – rozważania nad nowym wyborem (dr Bogumił Karowski)

Referenci zwracali uwagę na poszerzanie się zakresu dyscypliny i w związku z tym przejmowanie terminologii z innych dziedzin, takich jak zarządzanie, teoria komunikacji, językoznawstwo, informatyka. (Nawiasem mówiąc w samym tytule konferencji pojawił się nowy termin – nauka o bibliotece.) Podkreślano ekspansję terminologii angielskojęzycznej, która przejmowana jest czasem w oryginale (np. windows, outsourcing), czasem terminy przyswajane są

¹ Referaty będą opublikowane w 4 numerze „Przeglądu Bibliotecznego” z 2002 roku.

z polskimi końcówkami fleksyjnymi (notebooki) lub w polskiej pisowni i angielskiej fonetyce (np. interfejs). Przejmowane terminy niestety nie zawsze są jednoznaczne, nie zawsze mają jednakowe zakresy znaczeniowe (np. informatyka w języku rosyjskim i francuskim oznacza informację naukową, natomiast w polskim lub angielskim oznacza dyscyplinę związaną z komputerami).

Kolejnym czynnikiem, mającym wpływ na kształt polskiej terminologii mają normy międzynarodowe, tłumaczone na język polski. Niestety zawarte w nich definicje (dotyczy to norm przedmiotowych) nie zawsze odpowiadają warunkom poprawności logicznej. Z drugiej jednak strony normy krajowe, które są odpowiednikami norm międzynarodowych, muszą być przejmowane bez zmian.

Istotną sprawą jest brak aktualnych słowników terminologicznych obejmujących całą dyscyplinę. Lukę tę wypełnia w znacznej mierze *Słownik encyklopedyczny informacji, języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*, opracowany przez Bożennę Bojar i zespół autorski, opublikowany przez Wydawnictwo SBP w 2002 roku. Bliskie zakończenia są prace nad nową wersją *Podręcznego słownika bibliotekarza*, autorstwa Heleny Więckowskiej i Hanny Pliszczyńskiej. Obecnie nad słownikiem pracuje zespół Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Łodzi. Słownik będzie zawierał około 3500 terminów oraz odpowiedniki w języku angielskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim. Ukaże się na przełomie 2003/2004 roku.

Konferencja była zbyt krótka, a referenci mieli zbyt mało czasu, aby mogli należycie przedstawić różnorodne problemy związane z terminologią dyscypliny. Jest ich wiele, a samo kształtowanie terminologii jest trudne. Sygnalizowane zagadnienia wymagałyby rozwinięcia i dyskusji, bowiem nawet podczas bardzo krótkiej wymiany zdań widoczne były dwie tendencje. Z jednej strony dążenie do takiej rozbudowy terminologii, aby odpowiadała potrzebom i zakresowi dyscypliny, z drugiej zaś strony ostrożność we wprowadzaniu nowych terminów.

Jadwiga Sadowska

AKREDYTACJA KIERUNKU BIBLIOTEKOWSTWO I INFORMACJA NAUKOWO-TECHNICZNA

16 lutego 2001 r. Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna uchwałą nr 100 wszczęła postępowanie akredytacyjne dla kierunku bibliotekoznawstwo i informacja naukowo-techniczna oraz w dniu 20 kwietnia 2001 r. Uchwałą nr 136 powołała grupę ekspertów do opracowania standardów szczegółowych w składzie:

Przewodnicząca - prof. dr hab. Maria Kocójowa - UJ

Członkowie:

- prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata - UW
- prof. dr hab. Anna Sitarska - UwB
- prof. dr hab. Wanda Pindłowa - UJ
- prof. dr hab. Marcin Drzewiecki - UW
- prof. dr hab. Barbara Zybert - UW
- prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel - UMK
- prof. dr hab. Małgorzata Komza - UW
- prof. dr hab. Irena Socha - UŚ
- prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz - UŁ
- prof. dr hab. Barbara Trelińska - UMCS
- prof. dr hab. Krzysztof Migoń - UW

Uchwałą nr 169 z 12 października 2001 r. Uniwersytecka Komisja Akredytacyjna zatwierdziła standardy bibliotekoznawstwa i informacji naukowo-technicznej oraz uchwałą nr 170 składy zespołów oceniających. Do akredytacji przystąpiło 6 jednostek prowadzących ten kierunek studiów.

Podczas seminarium 25 i 26 stycznia 2002 r. członkowie zespołu oceniającego ustalili składy oraz terminy wyjazdów do poszczególnych ośrodków.

27 lutego - 1 marca 2002 r. - Uniwersytet Mikołaja Kopernika

prof. dr hab. Anna Sitarska - UwB - przewodnicząca
prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata - UW
prof. dr hab. Krzysztof Migoń - UW
prof. dr hab. Wanda Pindłowa - UJ

19-21 marca 2002 r. - Uniwersytet Jagielloński

prof. dr hab. Marcin Drzewiecki - UW - przewodniczący
prof. dr hab. Małgorzata Komza - UW
prof. dr hab. Elżbieta Gondek - UŚ
prof. dr hab. Anna Sitarska - UwB

9-11 kwietnia 2002 r. – Uniwersytet Warszawski

prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz – UŁ – przewodnicząca

prof. dr hab. Małgorzata Komza – UW

prof. dr hab. Wanda Pindłowa – UJ

prof. dr hab. Elżbieta Gondek – UŚ

14-16 kwietnia 2002 r. – Uniwersytet Śląski

prof. dr hab. Wanda Pindłowa – UJ – przewodnicząca

prof. dr hab. Barbara Zybert – UW

prof. dr hab. Małgorzata Komza – UW

prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel – UMK

23-25 kwietnia 2002 r. – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

prof. dr hab. Krzysztof Migoń – UW – przewodniczący

prof. dr hab. Marcin Drzewiecki – UW

prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata – UW

prof. dr hab. Maria Kocójowa – UJ

7-9 maja 2002 r. – Uniwersytet Wrocławski

prof. dr hab. Maria Kocójowa – UJ – przewodnicząca

prof. dr hab. Barbara Zybert – UW

prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz – UŁ

prof. dr hab. Barbara Trelińska – UMCS

Standardy akredytacji

Dla każdego kierunku standardy akredytacyjne muszą odzwierciedlać jego specyfikę; standardy poniższe mogą jedynie stanowić materiał pomocniczy.

Uwagi wstępne

Standardy odnoszą się do uniwersyteckich studiów magisterskich. Odzwierciedlają specyfikę kierunku BIN i podlegają stałej weryfikacji, aby mogły nadążyć za szybkimi zmianami potrzeb społeczeństwa w odniesieniu do biblioteki i innych pokrewnych instytucji informacyjnych i książki. W programach kształcenia powinna być odwzorowana specyfika studiów BIN, polegająca na wprowadzaniu nowoczesnych technik komunikowania, co uzależnia realizację kierunku studiów BIN od wyposażenia w nowoczesny sprzęt i oprogramowanie. Specyfika studiów BIN polega na wieloaspektowości, silnym zespoleniu procesu dydaktycznego ze standardami i potrzebami praktyki profesjonalnej oraz badaniami naukowymi o charakterze multidyscyplinarnym.

I. Przyjmuje się następujące warunki wstępne uzyskania akredytacji:**1. W zakresie minimalnej obsady kadrowej:**

- 1.1. Ośmiu samodzielnych pracowników naukowych z tytułem naukowym profesora lub stopniem doktora habilitowanego, reprezentujących specjalności wchodzące w zakres kierunku studiów BIN, w tym co najmniej 5

reprezentujących specjalności, w których uzyskiwane są dyplomy na tym kierunku, zatrudnieni w jednostce organizacyjnej jako pierwszym miejscem pracy.

- 1.2. Liczba studentów przypadających na jednego nauczyciela akademickiego uprawnionego do prowadzenia zajęć dydaktycznych na kierunku BIN w danej uczelni nie powinna przekraczać 30 osób.
- 1.3. Liczba studentów przypadająca na jednego samodzielnego nauczyciela akademickiego (profesora, doktora habilitowanego) prowadzącego zajęcia dydaktyczne na kierunku BIN nie powinna przekraczać 60 osób.
- 1.4. Maksymalna liczba studentów w jednej grupie ćwiczeniowej nie może przekraczać 30 osób, w przypadku liczebności innych grup (konwersatoria, seminaria, zajęcia komputerowe, etc.) obowiązują ustalenia zamieszczone w regulaminie uczelni.
- 1.5. Minimum 50% wykładów musi być prowadzone przez samodzielnych nauczycieli akademickich z tytułem profesora lub stopniem doktora habilitowanego.
- 1.6. Seminaria magisterskie i licencjackie muszą być prowadzone przez samodzielnych nauczycieli akademickich (profesorów, doktorów habilitowanych); w wyjątkowych przypadkach popartych decyzją Rady Wydziału danej uczelni dopuszcza się ich prowadzenie przez zatwierdzonych imiennie doktorów.
- 1.7. Dyżury nauczycieli akademickich dla studentów m.in. w wymiarze minimum 2 godzin tygodniowo konsultacji.
- 1.8. Zatrudnianie specjalistów – praktyków do zajęć specjalistycznych (np. bibliotekarzy, pracowników informacji dziedzinowej, wydawców, archiwistów i księgarzy).

2. W zakresie programu nauczania:

- 2.1. Konieczność przestrzegania minimum programowego dla studiów magisterskich o łącznej liczbie godzin dydaktycznych (łącznie z praktykami i zajęciami terenowymi) nie mniejszej niż 1700 godzin (1200 godz. na studia licencjackie oraz 500 godz. na uzupełniające studia magisterskie). W minimum objęte powinny zostać następujące pola tematyczne (nazwy przedmiotów są ustalane przez autonomiczne władze danej uczelni) kierunkowe:

- Informacja naukowa.
 - Źródła informacji.
 - Bibliotekarstwo.
 - Czytelnictwo.
 - Edytorstwo i księgarstwo.
 - Teoria i metodologia dyscyplin informacyjnych, bibliotekoznawczych i bibliologicznych.
 - Historia komunikacji pisemnej i jej instytucji.
- Z przedmiotów społeczno-humanistycznych w minimum programowym muszą się znaleźć:
- Literatura polska i powszechna.
 - Naukoznawstwo.
 - Komunikacja społeczna.
 - Historia i teoria kultury.

- Elementy innych nauk, w tym logiki, filozofii, psychologii, socjologii lub ekonomii.

Uwaga: nazwy przedmiotów mogą się różnić w poszczególnych uczelniach, muszą jednak obejmować treści pozwalające na kształtowanie humanisty, nowoczesnego pracownika informacji i książki, zwłaszcza bibliotekarza oraz być zgodne z terminologią światową, uwzględniać potrzeby regionu.

- 2.2. W programie muszą być zawarte elementy kształcenia informatycznego i nauki języków obcych kongresowych (zalecany język angielski).
- 2.3 Konieczność prowadzenia przez jednostkę samodzielnych badań naukowych w zakresie nauczanych treści, zwłaszcza specjalizacji.

3. W zakresie bazy naukowo-dydaktycznej:

- 3.1. Konieczność posiadania własnej bazy lokalowej, pozwalającej na właściwą realizację procesu dydaktycznego.
- 3.2. Posiadanie dostępu do uczelnianej biblioteki, której zasób gwarantuje właściwą organizację procesu dydaktycznego oraz prowadzenie badań naukowych z BIN.
- 3.3. Konieczność dostępu do wyposażenia technicznego o odpowiednim standardzie, zarówno dla studentów jak i pracowników, gwarantującego wypełnianie programu studiów (wyposażenie techniczne sal dydaktycznych, laboratoria do ćwiczeń oraz do prac własnych studentów i pracowników).
- 3.4. Konieczność dostępu do serwisów online, poczty elektronicznej, sprzętu audiowizualnego i innych pomocy dydaktycznych.

4. W zakresie oceny jakości kształcenia:

- 4.1. Każda jednostka musi posiadać opracowany i wdrożony Europejski System Punktów Kredytowych (ECTS).
- 4.2. Jednostka musi prowadzić badania opinii studentów o prowadzonych zajęciach dydaktycznych.
- 4.3. Jednostka powinna podlegać wewnętrznemu i zewnętrznemu systemowi oceny i doskonalenia jakości kształcenia.

II. W postępowaniu akredytacyjnym ocenia się:

1. Stan kadry naukowo-dydaktycznej jednostki poprzez:

- 1.1. Stwierdzenie zgodności prowadzonych zajęć ze statusem, specjalizacją naukową i dorobkiem badawczym prowadzących zajęcia nauczycieli akademickich (na etatach).
- 1.2. Analizę realizacji seminariów licencjackich i magisterskich.
- 1.3. Analizę obciążenia samodzielnych pracowników naukowo-dydaktycznych, w tym ich udziału w realizacji zajęć kursowych i zajęć spoza własnej specjalności.
- 1.4. Analizę udziału zajęć prowadzonych przez pracowników spoza uczelni i ich rodzaju.
- 1.5. Analizę udziału pracowników w przewodach doktorskich, habilitacyjnych, postępowaniu o nadanie tytułu profesora.

2. Jakość badań realizowanych w jednostce z ostatnich trzech lat poprzez:

- 2.1. Analizę udziału kadry dydaktycznej w ruchu naukowym krajowym i zagranicznym jako niezbędny warunek jakości dydaktyki BIN (publikacje, udział w projektach badawczych, czynny udział w konferencjach i profesjonalnych organizacjach, etc.). Powinno się wykorzystywać kryteria ustalone przez Komitet Badań Naukowych oraz badać zgodność prowadzonych badań naukowych ze specyfiką kierunku BIN.
- 2.2. Analizę finansowanych przez jednostkę wydawnictw profesjonalnych (poziom międzynarodowy, krajowy, lokalny).
- 2.3. Analizę efektów naukowych kół naukowych studentów i ich indywidualnych osiągnięć (liczba publikacji, referatów, uczestniczenia w specjalnych projektach naukowych, etc.).
- 2.4. Analizę osiągnięć naukowych (w tym podwyższania kwalifikacji i statusu naukowego) oraz nagród i wyróżnień dla kadry dydaktyczno-naukowej.
- 2.5. Liczbę wykładów naukowych wygłoszonych przez pracowników jednostki poza macierzystą placówką.
- 2.6. Liczbę wykładów wygłoszonych w jednostce przez osoby zaproszone.

3. Wartość realizowanego programu poprzez:

- 3.1. Określenie zgodności realizowanego programu z minimum programowym.
- 3.2. Zgodność efektów kształcenia z kryteriami określającymi sylwetkę absolwenta.
- 3.3. Analizę wkładu odzwierciedlającego specyfikę kierunków badawczych mieszczących się w BIN podejmowanych w jednostce.
- 3.4. Analizę tematyki i poziomu prac licencjackich i magisterskich (za okres ostatnich trzech lat).
- 3.5. Określenie stopnia nowoczesności i multidyscyplinarności realizowanych programów.

4. Bazę naukowo-dydaktyczną poprzez:

- 4.1. Określenie proporcji między liczbą studentów a powierzchnią dydaktyczną:
 - stosunek liczby studentów do powierzchni sal dydaktycznych,
 - stosunek liczby studentów do liczby miejsc w pomieszczeniach dydaktycznych.
- 4.2. Określenie stopnia stosowania i unowocześniania technik nauczania oraz odpowiedniego do liczby studentów wyposażenia laboratoriów, pracowni i sal wykładowych.
- 4.3. Określenie ilości i jakości aparatury audiowizualnej i innych pomocy dydaktycznych w stosunku do potrzeb jednostki.
- 4.4. Określenie stopnia dostępności do aparatury powielającej materiały dydaktyczne i do technik informatycznych.
- 4.5. Określenie warunków pracy kadry naukowo-dydaktycznej, w tym:
 - liczby stanowisk do pracy w gabinetach,
 - liczby komputerów w stosunku do liczby pracowników naukowo-dydaktycznych.

5. Jakość kształcenia w ciągu ostatnich trzech lat poprzez:

- 5.1. Analizę wszelkich form opinii o poziomie kształcenia przyjętych w ocenianej jednostce.
- 5.2. Analizę liczby i rodzaju studenckich stypendiów naukowych.
- 5.3. Analizę zestawień osób kończących studia w terminie.
- 5.4. Określenie stopnia zaangażowania studentów w proces badawczy jednostki i odsetek studentów zaangażowanych w działalność badawczą jednostki.
- 5.5. Analizę programu praktyki i zajęć terenowych jako obowiązującej części programu studiów BIN.
- 5.6. Analizę form i zakresu wspierania studenckiego ruchu naukowego:
 - w kole naukowym
 - indywidualnego.
- 5.7. Analizę publikacji, referatów, samodzielnych inicjatyw naukowych studentów.
- 5.8. Analizę studiów realizowanych we współpracy z innymi uczelniami w kraju i za granicą.
- 5.9. Analizę stopnia indywidualizacji i mobilności realizowanych studiów.

Material prepared for print by the expert of the Accreditation Commission
at the University of Poznań prof. dr hab. Marcin DRZEWIECKI.

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO W ROKU AKADEMICKIM 2001/2002

W czerwcu 2002 roku Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego otrzymał z rąk Przewodniczącego Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich Certyfikat (nr 91/2002) przyznający akredytację dla wykładowego kierunku studiów na lat pięć.

SPRAWY ORGANIZACYJNE I PERSONALNE

1. Stan zatrudnienia na dzień 1.10.2002 r. wyniósł 52 osoby. W tym:
profesorowie tytularni zwyczajni – 4;
profesorowie tytularni nadzwyczajni - 2 + 3 zatrudnionych na 1/2 etatu;
profesorowie uniwersyteccy – 5;
adiunkci (z habilitacją) - 3;
adiunkci – 13;
wykładowcy – 4;
asystenci – 5;
pracownicy biblioteki - 3 + 1 zatrudniona na 1/2 etatu;
pracownicy administracyjni i techniczni – 9.
Samodzielni pracownicy naukowcy stanowią 30 % zatrudnionych w Instytucie, adiunkci - 30%, a asystenci i pracownicy naukowo-techniczni - 30%.
2. Dyrektor Instytutu - *prof. dr hab. Marcin Drzewiecki*
Z-ca ds. ogólnych - *dr Jacek Puchalski*
Z-ca ds. dydaktycznych - *dr Małgorzata Kisilowska*
Kierownik Studium Zaocznego - *dr Anna Kamler*
Kierownicy Zakładów:
Zakład Bibliotekoznawstwa - *prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert*
Zakład Systemów Informacyjnych - *prof. dr hab. Mieczysław Muraszkiewicz*
Zakład Teorii i Metodyki Bibliografii - *prof. dr hab. Paulina Buchwald-Pelcowa*
Zakład Wiedzy o Dawnej Książce - *prof. dr hab. Edward Potkowski*

WSPÓŁPRACA INSTYTUTU Z ZAGRANICĄ

Instytut, podobnie jak w latach minionych, uczestniczył w pracach organizacyjnych i naukowych takich znaczących organizacji jak EUCLID, Library Association (Wielka Brytania) i American Library Association (USA), Biblioteką

Polską w Londynie. W ramach wcześniej zawartych umów międzyuczelnianych i międzyinstytutowych, kontynuowano dotychczasowe kontakty z placówkami zagranicznymi. IINSB współpracuje ze szkołami wyższymi i z pokrewnymi instytutami w USA, Holandii, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Czechach, Izraelu i na Litwie. Istnieją również stałe naukowe kontakty z instytutami i bibliotekami Austrii, Francji, Włoch, Węgier i Słowacji.

Współpraca zagraniczna oprócz badań naukowych obejmowała także dydaktykę, skupioną wokół organizacji praktyk, kursów i wykładów prowadzonych przez zagranicznych wykładowców na seminariach i szkołach letnich, umożliwiających kontakt naszych studentów ze studentami z uczelni partnerskich.

W roku sprawozdawczym Instytut realizuje program *Leonardo da Vinci* dotyczący europejskiego modelu ustawicznego kształcenia zawodowego dziedzinowych specjalistów informacji.

INDYWIDUALNE ZAGRANICZNE STAŻE NAUKOWE I BADAWCZE PRACOWNIKÓW IINSB

mgr Jan Gosiewski

Freie Universiteit Berlin (Niemcy) – stypendium naukowo-badawcze na Wydziale prawa europejskiego, 1-30 XI 2001.

Universiteit Saarbreucken (Niemcy) – stypendium naukowo-badawcze na Wydziale Prawa Europejskiego i Instytucie Informacji, 1-31 VII 2002.

dr Katarzyna Materska

Vissiting professor w Fachbereich Informations und Kommunikationswesen, Fachhochschule Hannover (wykłady pt. *Business Intelligence for Information Profesionals*) – program Unii Europejskiej Sokrates/Erasmus, 22-24 IV 2002.

prof. dr hab. Edward Potkowski

Uniwersytet w Tybindze; Württembergische Landesbibliothek Stuttgart; V-VII 2002 (stypendium fundacji niemieckiej).

prof. dr hab. Józef Wojański

Rzym – wyjazd studyjny do Università degli Studi di Roma – Scienze Archivistiche e Librarie, 30 IV-7 V 2002.

UDZIAŁ W KONFERENCJACH MIĘDZYNARODOWYCH

mgr Robert Brzońska

Międzynarodowa Szkoła Letnia w Hanowerze (Niemcy), 10-21 VII 2002.

dr Zdzisław Dobrowolski

Konferencja nt.: *Knowledge production, consumption and impact*. Centre for Information Behaviour, Bedford 25-26 VII 2002. Referat nt.: *Digital information consumers and information players*. (współautor Dave Nicholas)

prof. dr hab. Marta Grabowska

Knowledge Management Conference, Londyn, Wielka Brytania, 16-18 IV 2002.

dr Małgorzata Kisilowska

Konferencja zamykająca projekt Tempus UNIQUE – University Quality Evaluation. Kraków – Przegorzały, 12-13 X 2001.

VII konferencja naukowa Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Konferencja nt.: *Edukacja na odległość dla społeczeństwa informacyjnego – oczekiwania bibliotek: teoria i praktyka*. Kraków, 3-4 VI 2002.

Konferencja nt.: *Libraries for life: democracy, diversity, delivery*. IFLA; Glasgow, 18-24 VIII 2002.

dr Katarzyna Materska

Konferencja nt.: *System informacji dla małych i średnich przedsiębiorstw na przykładzie rozwiązań krajów UE w zakresie szarej literatury*. Warszawa, 12 X 2001.

Konferencja nt.: *Hum@n Begins and Information Specialists*. 10th International BOBCATSS Symposium on Library and Information Science. Slovenia - Portoroz, January 28-30, 2002. Referat nt.: *Knowledge codification as a challenge for information professionals*.

Konferencja nt.: *Participation of the Central and Eastern European Countries in the European Programmes: the Possibilities of the Realization of Joint Project*. 11th International Seminar Scientific and Technical Information in Central and Eastern Europe. Zakopane, 15-18 V 2002. Referat nt.: *Knowledge creation*.

mgr Mikołaj Ochmański

Międzynarodowa Szkoła Letnia w Hanowerze (Niemcy), 10-21 VII 2002.

Opieka nad pracami studentów (opracowanie zbiorów) w Ośrodku Dokumentacji Kongresu Polaków w Republice Czeskiej (wraz z mgr. S. Dobrzelewskim).

prof. dr hab. Joanna Papuzińska-Beksiak

Konferencja nt.: *Janusz Korczak - nowa antropologia wychowania*. ŻIH, UW, IBL, 19-21 VIII 2002. Referat nt.: *Nauki ekonomiczne w powieściach Janusza Korczaka*. [współ. Janusz Beksiak]

prof. dr hab. Wojciech J. Podgórski

Konferencja Międzynarodowa poświęcona życiu i twórczości Juliana Ursyn-Niemcewicza – Brześć (Białoruś), 17-20 V 2002. Referat nt.: *Epizody francuskie w życiu Juliana Ursyn-Niemcewicza*.

Uroczyste otwarcie Wystawy Polskiej Książki w Domu PZKO – Jabłonków (Republika Czeska), 16 XI 2001. Prelekcja okolicznościowa.

Kawiarenka pod Pegazem – Jabłonków (Republika Czeska), 16 XI 2001. Spotkanie autorskie.

Finał Poloniady 2002 – Warszawa, Dom Polonii, 5 VII 2002. Słowo wstępne do uczestników, przedstawicieli 12 krajów świata.

prof. dr hab. Edward Potkowski

Konferencja nt.: *Latin Paleography Network – Central and Central-East Europe*. Praga 4-5 XI 2002. Referat nt.: *Probleme der mittelalterlichen Schriftkultur in Polen*.

Max-Planck-Institut für Geschichte, Göttingen, 12 XI 2002. Referat nt.: *Schrift- und Buchkultur Polens in Spätmittelalter*.

Prezentacja i promocja książki *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser* (Stuttgart 2002); Uniwersytet w Tybindze 18 VII 2002. Referat nt.: *Probleme der Schrift- und Buchkultur Polens in Mittelalter*.

dr Jacek Puchalski

Konferencja nt.: *Tradycja łączy się z przeszłością*. Międzynarodowa Szkoła Letnia w Hanowerze (Niemcy), 10-21 VII 2002. (współorganizacja)

dr hab. Barbara Sosińska-Kalata

Konferencja nt.: *Uczestnictwo krajów Europy środkowej i wschodniej w programach europejskich oraz możliwości realizacji wspólnych projektów*. XI Międzynarodowe Seminarium Informacja Naukowo-Techniczna w Krajach Europy Środkowej i Wschodniej; Zakopane, 15-18 V 2002.

dr hab. Jadwiga Woźniak

VIII Międzynarodowa Konferencja Naukowa nt.: *Edukacja na odległość dla społeczeństwa informacyjnego – oczekiwania bibliotek: teoria i praktyka*. Kraków.

Konferencja nt.: *Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Tradycja, stan obecny, perspektywy rozwoju*. Lublin.

prof. dr hab. Elżbieta Barbara Zybert

Konferencja nt.: *Libraries for life: democracy, diversity, delivery*. IFLA; Glasgow, 18-24 VIII 2002.

PRZYNALEŻNOŚĆ DO NAUKOWYCH ORGANIZACJI ZAGRANICZNYCH ORAZ UDZIAŁ W MIĘDZYNARODOWYCH PROGRAMACH BADAWCZYCH I PRZEDSIĘWZIĘCIACH

prof. dr hab. Marcin Drzewiecki

Członek Library Association (Londyn)

Członek School Library Association (Michigan, USA)

prof. dr hab. Marta Grabowska

Członek European Information Association

dr Małgorzata Kisilowska

Członek International Federation of Library Associations and Institutions od 2000

dr Katarzyna Materska

Członek International Society for Knowledge Organization

prof. dr hab. Joanna Papużyńska-Beksiak

Członek International Research Society for Children's Literature

Wiceprezes Polskiej Sekcji International Board on Books Young People - od 1999

prof. dr hab. Wojciech Jerzy Podgórski
Université Pierre et Marie Curie, Paris 6
Instytut Badań Polonijnych, Paryż

prof. dr hab. Edward Potkowski
Członek reprezentant Polski w Comité International de Paléographie Latine
Współpraca naukowa z: Eberhart – Karls Universität Tübingen, Institut für Geschichtliche Landeskunde und Historische
Współpraca naukowa z: Universität Wien - Institut für Geschichte, Institut für Österreichische Geschichtsforschung

dr Barbara Sosińska-Kalata
Członek International Society for Knowledge Organization

prof. dr hab. Józef Wojakowski
Członek Association des Amis des Nouvelles du Livre Ancien w Paryżu

dr hab. Jadwiga Woźniak
Członek International Society for Knowledge Organization

dr Michał Zając
Członek Polskiej Sekcji International Board on Books Young People

prof. dr hab. Barbara Elżbieta Zybert
Członek International Federation of Library Association (sekcje: *Libraries Serving Disadvantaged Persons* i *Library Services to Multicultural Populations*)

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA INSTYTUTU NA RZECZ ŚRODOWISK KRAJOWYCH

Kadra Instytutu uczestniczy w licznych pracach badawczych, konferencjach i innych inicjatywach podejmowanych przez krajowe środowiska naukowe. W minionym roku akademickim pracownicy IINSB wzięli udział w wielu konferencjach, na których wystąpili z referatami, prowadzili kilkadziesiąt indywidualnych programów badawczych i uczestniczyli w badaniach zespołowych, brali udział w pracach kilkunastu różnych organizacji naukowych, instytutów i uczelni oraz komitetów redakcyjnych i rad wydawniczych.

UDZIAŁ W KONFERENCJACH KRAJOWYCH

dr Marianna Banacka
Konferencja poświęcona czasopismom wydawanym przez Bibliotekę Narodową. Biblioteka Narodowa, Warszawa, 28 V 2002.

prof. dr hab. Marcin Drzewiecki
Konferencja nt.: Biblioteki w systemie oświaty RP. Referat nt.: Informacyjne i pedagogiczne funkcje bibliotek systemu oświaty w Polsce. Opole, V 2001. (organizatorzy: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Opolu i Uniwersytet w Opolu).

Konferencja nt.: *Działalność resortowego systemu informacji naukowej w do-
bie społeczeństwa informacyjnego*. Referat nt.: *Książka, biblioteka i informa-
cja we współczesnym systemie edukacyjnym*. II Forum Naukowej Informacji
Wojskowej, Warszawa, 20-21 XI 2001.

mgr Jan Gosiewski

Konferencja nt.: *Quelle – Quality Evaluation in Library Services and Educa-
tion. Jakość w bibliotekoznawstwie*. – 27-30 IX 2001 Wigry. (organizacja)

Konferencja nt.: *Polskie biblioteki publiczne w przeddzień integracji z Unią
Europejską*. Biblioteka Publiczna w Legnicy, 25 IX 2002. Referat nt.: *Przysto-
sowanie prawne bibliotek krajów Unii Europejskiej*.

Seminarium nt.: *Prawo autorskie w pracy bibliotekarza*. „Światowe dni książ-
ki i praw autorskich” w Bibliotece Pedagogicznej w Łomży.

mgr Dorota Grabowska

Konferencja nt.: *Jakość w bibliotekarstwie*. Wigry, 27-30 IX 2001.

prof. dr hab. Marta Grabowska

Doroczny zjazd przewodniczących Normalizacyjnych Komisji Problemo-
wych Polskiego Komitetu Normalizacyjnego, Cetniewo, 25-26 X 2001. Refer-
rat nt.: *Prawnoautorska ochrona norm europejskich (EN) w Polsce*.

Konferencja nt.: *Strategia dla Polski po wejściu do Unii Europejskiej na lata
2004-2015 – Komitet Prognoz Polska 2000 plus przy Prezydium PAN*. Konfe-
rencja zwołana z inicjatywy Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego
z okazji 50-lecia Polskiej Akademii Nauk. Pałac Prezydencki, Warszawa, 25-
26 VI 2002.

Konferencja nt.: *Członkostwo Polski w Radzie Europy drogą ku członkostwu
w Unii Europejskiej*. Konferencja z okazji 10-lecia Ośrodka Rady Europy
w Warszawie, 6 VI 2002.

Konferencja nt.: *Rola ośrodków informacyjnych w przygotowaniu obywateli
do członkostwa w Unii Europejskiej*. Konferencja zorganizowana ze środków
Unii Europejskiej w Warszawie w dniach 3-4 VI 2002 przez Przedstawiciel-
stwo Komisji Europejskiej i Urząd Komitetu Integracji Europejskiej. Głos
w dyskusji nt. zasad przeprowadzenia referendum w Polsce.

Konferencja nt.: *Adaptation Capabilities of the Economies of the European
Union Applicant Countries*. Konferencja z okazji 10-lecia Centrum Europej-
skiego Uniwersytetu Warszawskiego w Warszawie, 27-28 IX 2002.

dr Katarzyna Materska

*Zarządzanie zasobami informacji w przedsiębiorstwie. Ku przedsiębiorstwu
przyszłości*. II Krajowe Sympozjum Naukowe. Kraków, 18 XII 2001.

prof. dr hab. Joanna Papuzińska-Beksiak

Konferencja nt.: *Literatura dziecięca i czytelnictwo dzieci u progu nowego ty-
siąclecia*. WMBP – Łódź 5-6 XII 2001. Referat nt.: *Antologia w dziecięcym
obiegu literackim*.

Konferencja nt.: *Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych literatury
pięknej*. Organizowana przez IINSB oraz Komisji Opracowania Rzeczowego
Zbiorów przy ZG SBP. Warszawa BN, 29-30 XI 2001. Referat nt.: *Specyfika
gatunkowa literatury dziecięcej*.

Wykład dla bibliotekarzy: *Rodzinna inicjacja literacka*. MBP – Olsztyn, 17 IV 2002.

Wykład gościnny dla studentów: *Harry Potter - poprzednicy i następcy*. Uniwersytet w Białymstoku 17 V 2002.

dr Andrzej Skrzypczak

XI Sesja varsavianistyczna. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy, Biblioteka Główna Woj. Mazowieckiego, 22 X 2001. Referat nt.: *Antykwariaty żydowskie w Warszawie*.

XII Sesja varsavianistyczna. Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy, Biblioteka Główna Woj. Mazowieckiego, 23 IX 2002. Referat nt.: *Drukarnstwo i księgarstwo staromiejskie na przełomie XVIII/XIX wieku*.

dr hab. Barbara Sosińska-Kalata

Sesja Jubileuszowa z okazji 85. rocznicy powstania Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i 50. rocznicy śmierci Adama Łysakowskiego, Warszawa, 10 IX 2002.

Konferencja nt.: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*. III Krajowa Konferencja; Kliczków k. Bolesławca, 19-20 IX 2002. Referat nt.: *Struktury klasyfikacyjne w organizacji zasobów informacyjnych Internetu*.

dr Marek Tobera

Konferencja nt.: *IX Forum Czytelnicze Polskiego Towarzystwa Czytelniczego w Cedzynie* (współorganizacja, prowadzenie zajęć warsztatowych poświęconych zagadnieniu polityki kulturalnej oraz spotkania z wydawcami otwierającego konferencję).

Konferencja bibliotekarzy w Powiatowej Bibliotece Publicznej w Siedlcach. Referat nt.: *Narodziny i ewolucja polskiego rynku książki*.

prof. dr hab. Józef Wojakowski

Konferencja nt.: *Ars et Educatio: Kultura artystyczna Uniwersytetu Warszawskiego*. Warszawa, 24-25 V 2002. Referat nt.: *Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego*.

Konferencja nt.: *Książka na Starym Mieście na przełomie XVIII i XIX wieku*. Warszawa, Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy, 23 IX 2002. Referat nt.: *Biblioteki i zbiory prywatne na Starym Mieście*.

dr hab. Jadwiga Woźniak

Warsztaty w zakresie katalogowania przedmiotowego w JHP KABA. Warszawa. Referat nt.: *Użyteczność informacyjna OPAC*.

Konferencja nt.: *Internet w bibliotekach: próba bilansu i perspektywy rozwoju*. Wrocław.

Warsztaty III stopnia w zakresie katalogowania w języku haseł przedmiotowych KABA. Kraków. Referat nt.: *Mój OPAC świadczy o mnie*.

dr Michał Zajac

Konferencja nt.: *Formułowanie charakterystyk wyszukiwawczych literatury pięknej dla dorosłych i młodzieży*. Warszawa, Biblioteka Narodowa 29-30 XI 2001. Referat nt.: *Literatura dziecięca w Internecie*.

Konferencja Kierowników Bibliotek Filialnych dla Dzieci oraz Oddziałów dla dzieci. Referat nt.: *Promocja książki dziecięcej*. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie, 16 IV 2002.

Wojewódzka Sesja Popularnonaukowa: *Literatura dziecięca i czytelnictwo dzieci u progu nowego tysiąclecia*. Referat nt.: *Promocja książki dziecięcej*. Łódź, 5-6 XII 2001.

Sesja metodyczna nt.: *Współczesna literatura dla dzieci i o dzieciach w najnowszych badaniach*. Referat nt.: *Cisza i zgiełk. O twórczości Roalda Dahla*. Warszawa Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, 9 IV 2002. (organizacja i udział)

Juror w konkursie na powieść dla dzieci i młodzieży *Uwierz w siłę swojej wyobraźni*, zorganizowanym przez wydawnictwa „Media rodzina” i „Muza”, XI-XII 2001.

Uczestnik panelu zorganizowanego przez PIK podczas Międzynarodowych Targów Książki *Kanon literatury dla dzieci i młodzieży*, panelista, 17 V 2002.

Referat nt.: *Promocja książki dla dzieci*. Biblioteka Powiatowa w Białej Podlaskiej, 29 V 2002.

Seminarium nt.: *Inicjacja literacka dzieci oraz rola i pozycja książki wśród najmłodszych*. Iława, 5 VI 2002. Referat nt.: *Promocja książki dla dzieci*. (organizatorzy: Biblioteka Miejska i Powiatowa, Biblioteka Publiczna Iławskiego Centrum Kultury i Sportu, Filia w Iławie Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku).

prof. dr hab. E. Barbara Zybert

Referat nt.: *Działalność na rzecz środowiska jako element jakości pracy bibliotek szkolnych i pedagogicznych*. CBW Warszawa 12 IX 2002.

Referat nt.: *Nowe tendencje w organizacji i zarządzaniu bibliotekami*. WSB Nowy Sącz III 2002.

Referat nt.: *Działalność bibliotek na potrzeby środowiska lokalnego*. Towarzystwo Przyjaciół Mińska Mazowieckiego Mińsk Mazowiecki VI 2002.

UCZESTNICTWO W PRACACH KRAJOWYCH ORGANIZACJI I INSTYTUCJI

dr Marianna Banacka

Sekretarz redakcji „Poradnika Bibliotekarza”.

Kierownik Podyplomowego Studium Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa w Wyższej Szkole Humanistycznej w Pułtusku.

Współpraca z Biblioteką Pedagogiczną w Łomży w zakresie realizacji zajęć z „Działalności informacyjnej bibliotek” w ramach kursu bibliotekarskiego dla nauczycieli.

prof. dr hab. Barbara Bieñkowska

Konsultant ds. książki i bibliotek w Departamencie Dziedzictwa Narodowego Ministerstwa Kultury.

Prezes Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego od 1989 r.

Przewodnicząca Rady Redakcyjnej „Przeglądu Bibliotecznego”.

Członek Rady Naukowej Biblioteki Publicznej m. st. Warszawy.

Członek Rady Naukowej Fundacji INFO XXI.

mgr Robert Brzóska

Członek Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego.
Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im.
Hanny Radlińskiej w Warszawie – nauczyciel kontraktowy

prof. dr hab. Marcin Drzewiecki

Przewodniczący Rady Naukowej Biblioteki Publicznej woj. mazowieckiego.
Przewodniczący Komisji Wydawniczej Stowarzyszenia Bibliotekarzy Pol-
skich.
Członek Rady Naukowej Biblioteki Narodowej.
Dyrektor Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyj-
nej im. Heleny Radlińskiej w Warszawie.

mgr Jan Gosiewski

Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. He-
leny Radlińskiej w Warszawie – nauczyciel kontraktowy.
Wykłady z prawa oświatowego i bibliotecznego w:
– Podyplomowym Studium Bibliotek Oświatowych Akademii Podlaskiej.
– Bibliotece Pedagogicznej w Łomży na kursie kwalifikacyjnym dla nauczy-
cieli bibliotekarzy.
– Podyplomowym Studium Bibliotekoznawstwa przy Wyższej Szkole Huma-
nistycznej w Pułtusk.

prof. dr hab. Marta Grabowska

Członek Rady Naukowej Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszaw-
skiego – nadzór nad Ośrodkiem Informacji i Dokumentacji Wspólnot Euro-
pejskich.
Członek zespołu eksperckiego do przeprowadzenia referendum w Polsce
na temat przystąpienia Polski do Unii Europejskiej przy Prezydencie RP (po-
wołanie 15 IV 2002).
Członek Polskiego Komitetu Normalizacyjnego II Kadencji (2 VI 1998 – 1 VI
2002).
Członek Komitetu Redakcyjnego „Przeglądu Bibliotecznego”; „Studiów Eu-
ropejskich” oraz „Journal of Information Science” (Wielka Brytania).

dr Dariusz Grygowski

Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. He-
leny Radlińskiej w Warszawie – nauczyciel kontraktowy.
Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli w Łomży i w Płocku – kursy kwalifikacyj-
ne dla bibliotekarzy.

dr Małgorzata Kisilowska

Polskie Towarzystwo Pielęgniarskie – projekt wdrażania „Międzynarodowej
klasyfikacji praktyki pielęgniarskiej”.
Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. He-
leny Radlińskiej w Warszawie – nauczyciel kontraktowy.
Członek Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego od 2000 r.

dr Katarzyna Materska

Członek Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej.
Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Płocku – dydaktyka.

mgr Mikołaj Ochmański

Opiekun Koła Naukowego Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW.

Biblioteka Publiczna w Łomży – zajęcia dla bibliotekarzy w zakresie oprac. bibliotecznych zbiorów specjalnych.

Niemiecki Instytut Historyczny – opracowanie formalne zbiorów.

prof. dr hab. Joanna Papuzińska-Beksiak

Sekretarz Zarządu Głównego Stowarzyszenia Pisarzy Polskich od 2002.

Redaktor naczelny kwartalnika „Guliwer” czasopisma o książce dla dziecka.

prof. dr hab. Wojciech Jerzy Podgórski

Członek Zarządu Krajowego Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” w Warszawie.

Członek Zarządu Głównego Stowarzyszenia Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego w Warszawie.

Członek Zarządu Głównego Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza w Warszawie.

prof. dr hab. Edward Potkowski

Członek zarządu Kasy im. J. Mianowskiego – Fundacja Wspierania Nauki Polskiej.

Przewodniczący Rady Naukowej Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie.

Członek Warszawskiego Towarzystwa Naukowego.

Członek Krajowego Komitetu „Pamięć świata” przy UNESCO.

dr Maria Przastek-Samokowa

Członek Międzynarodowego Kongresu Sławistów.

Członek Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Współpraca z Instytutem Sławistyki PAN.

dr Jacek Puchalski

Prezes Zarządu Fundacji INFO XXI.

Wiceprezes Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego.

dr Andrzej Skrzypczak

Członek Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego.

Członek Towarzystwa Bibliofilów Polskich w Warszawie.

Członek Stowarzyszenia Księgarzy Polskich.

Członek Koła Miłośników Księgarstwa.

Redaktor „Wiadomości Księgarskich” biuletynu Zarządu Głównego Stowarzyszenia Księgarzy Polskich.

Mazowiecki Instytut Doskonalenia Nauczycieli - dydaktyka.

Konsultant naukowy Biblioteki Polskiej w Rapperswilu (Szwajcaria).

dr Barbara Sosińska-Kalata

Członek Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej.

Członek Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego.

Przewodnicząca Rady Centrum Edukacji Bibliotecznej, Informacyjnej i Edukacyjnej.
Członek Rady Programowej kwartalnika „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej”.
Członek Rady Programowej Wydawnictwa SBP, seria Nauka – Praktyka – Dydaktyka.
Członek Rady Programowej Czasopism Biblioteki Narodowej.
Ekspert ds. awansu zawodowego nauczycieli w Ministerstwie Edukacji Narodowej.
Ekspert ds. projektów bibliotecznych w Polsce w Fundacji Bertelsmann Stiftung.
Ekspert Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej oraz członek zespołów oceniających.
Współpraca z Komisją Opracowania Rzeczowego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i Klubem UKD.
Współpraca z Polskim Centrum Informacji i Dokumentacji Terminologicznej przy Ośrodku Przetwarzania Informacji.

dr Marek Tobera

Współpraca z Polskim Towarzystwem Czytelniczym i Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Kielcach przy organizacji IX Forum Czytelniczego (spotkanie z wydawcami).
Praca w redakcji czasopisma „Notes Wydawniczy”.
Udział w charakterze wystawcy w targach książki (Targi Edukacja – edycja wiosenna i letnia, Targi Wydawców Katolickich, Międzynarodowe Targi Książki w Warszawie).
Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. Hanny Radlińskiej w Warszawie – nauczyciel kontraktowy.

prof. dr hab. Józef Wojakowski

Kierownik Podyplomowych Studiów Polityki Wydawniczej i Księgarstwa.
Członek Wydziałowej Komisji Oceniającej (młoda kadra).
Wiceprzewodniczący Rady Naukowej Biblioteki PAN w Warszawie.
Podyplomowe Studium Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa oraz Podyplomowe Studium Historii na Wydziale Historycznym w Wyższej Szkole Humanistycznej w Pułtusku – dydaktyka.
Członek Polskiego Towarzystwa Historycznego.
Członek Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego.
Członek Towarzystwa Rapperswilskiego.

dr hab. Jadwiga Woźniak

Wiceprzewodnicząca Komisji Opracowania Rzeczowego Zbiorów przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
Członek rad redakcyjnych czasopisma Zagadnienia Informacji Naukowej i wydawanej przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich serii FOKA (Formaty. Kartoteki).

dr Michał Zajac

Członek Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego.
Członek Zarządu Fundacji INFO XXI.

prof. dr hab. Barbara Elżbieta Zybert

Członek Zespołu Redakcyjnego „Przeglądu Bibliotecznego”.
Członek Zespołu Redakcyjnego „Zagadnienia Informacji Naukowej”.
Członek Zespołu Redakcyjnego serii „Propozycje i Materiały”.
Przewodnicząca Komitetu Redakcyjnego „Poradnika Bibliotekarza”.
Ekspert Zespołu Akredytacyjnego w zakresie bibliotekoznawstwa (udział w posiedzeniach Zespołu, przygotowanie propozycji standardów akredytacyjnych).
Kierownik Zakładu Bibliotekoznawstwa IINSB UW.
Kierownik Podyplomowych Studiów Bibliotekoznawstwa.
Ministerstwo Edukacji Narodowej: Przewodnicząca Zespołu Badawczego ds. bibliotek pedagogicznych oraz krajowy ekspert ds. awansu zawodowego nauczycieli (udział w kilkudziesięciu postępowaniach kwalifikacyjnych).
Centralna Biblioteka Wojskowa, Centralny Ośrodek Naukowej Informacji Wojskowej: współpraca w zakresie organizacji i kształcenia na potrzeby informacji wojskowej.
Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej im. Heleny Radlińskiej w Warszawie; Publiczna Biblioteka Wojewódzka w Warszawie, Ośrodki Doskonalenia Nauczycieli: udział w kształceniu bibliotekarzy bibliotek pedagogicznych i szkolnych.

INDYWIDUALNE TEMATY BADAWCZE. UCZESTNICTWO W BADANIACH ZESPOŁOWYCH

dr Marianna Banacka

Publikacje o sztuce w polskich księgozbiorach nowożytnych. (indywidualnie)

prof. dr hab. Barbara Bieńkowska

Kierownik tematu „*Biblioteki polonijne w latach 1938-1948*” w Departamencie Dziedzictwa Narodowego Ministerstwa Kultury.

prof. dr hab. Marcin Drzewiecki

Kierownik tematu: *Biblioteki w systemie oświaty i kultury*

mgr Dorota Grabowska

Ujednolicanie zasad opisu formalnego zbiorów bibliotecznych w Polsce. (indywidualnie)

prof. dr hab. Marta Grabowska

Kampanie referendalne w Europie; Normalizacja (prawne aspekty w Polsce i Europie); Informacja europejska.

dr Małgorzata Kisilowska

Informacja medyczna. (indywidualnie)
Wewnętrzny system zapewniania jakości w szkołach wyższych, Tempus UNIQUE. (zespołowo)

prof. dr hab. Joanna Papuzińska-Beksiak

Polska literatura dziecięca 1971- 2000. „Trzy dekady na szczęśliwej wyspie”. (indywidualnie)

Kultura literacka dzieci i młodzieży u progu nowego stulecia. (grupowy wspólnie z UW, UŚ, Ugd.) /praca w druku/

prof. dr hab. Wojciech Jerzy Podgórski

Realizacja haseł do Słownika Biograficznego Polonii w Świecie. Organizator: Instytut Badań Polonijnych, Paryż, Akademia Świętokrzyska, Kielce. (zespołowo)

prof. dr hab. Edward Potkowski

Klasztory w kulturze średniowiecznej – monastyczna kultura piśmienna wieków średnich.

dr Maria Przastek-Samokowa

Bibliografia językoznawstwa sławistycznego. (zespołowo)

dr Jacek Puchalski

Analiza typów źródeł na przykładzie dokumentacji strat w czasie II wojny światowej.

dr Barbara Sosińska-Kalata

Systemy semiotyczne i modele organizacji wiedzy w systemach wyszukiwania informacji; Struktury klasyfikacyjne i kategoryzacyjne organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych oraz Uniwersalna Klasyfikacja Dziesiętna. (indywidualnie)

Hasła encyklopedyczne do drugiej, rozszerzonej edycji Słownika Encyklopedycznego Terminologii Języków i Systemów Informacyjno-Wyszukiwawczych; badania kierowane przez prof. dr hab. Bożennę Bojar (zespołowo z Katedrą Lingwistyki Formalnej, Wydziału Neofilologii Uniwersytetu Warszawskiego).

prof. dr hab. Józef Wojakowski

Grant promotorski (nr rej. 1 HO1G 053 19) pt. Model konserwacji zbiorów i jej wpływ na zakres informacji naukowej (doktorant mgr Włodzimierz Daszewski).

Badania nad kolekcjami historycznymi – temat seminarium – z udziałem doktorantów, zainteresowanych pracowników IINSB UW i środowiska naukowego bibliotekarzy.

dr Jadwiga Woźniak

Teoria i praktyka języków informacyjno-wyszukiwawczych, w tym m. in. dobór JIW do oczekiwań użytkowników i wymagań systemu informacyjno-wyszukiwawczego, projektowanie JIW, kategoryzacja w JIW i innych systemach rzeczowego dostępu do informacji.

Teoria i praktyka katalogów przedmiotowych, w tym zautomatyzowanych.

Teoria i praktyka opracowania rzeczowego. Potrzeby użytkowników informacji.

prof. dr hab. Barbara Elżbieta Zybert

Biblioteki dla mniejszości etnicznych i narodowych w Polsce. Jakość w bibliotekarstwie.

dr Michał Zając

Rynek książki dla dzieci i młodzieży w Polsce. Literatura dla dzieci i młodzieży w Polsce.

Promocja książki dziecięcej w Polsce. Marketing w działalności bibliotek publicznych.

WYKAZ PUBLIKACJI

1. Banacka M.: *Biskup Andrzej Stanisław Kostka Żaluski i jego inicjatywy artystyczne*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2001, 207 s.
2. Banacka M. [red. merytoryczna]: Maria Dembowska, *Metoda Bibliografii Polskiej Karola Estreichera*. Wyd. III uzup. Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 107 s.
3. Banacka M. [oprac. i red. tekstu]: Adam Łysakowski: *Katalog przedmiotowy. Cz. I. Teoria*. Wyd. II. Warszawa: Wydaw. SBP, 2002, 200 s.
4. Banacka M.: *Z Unią Europejskich Federalistów w bibliotekach austriackich, niemieckich i szwajcarskich*. „Poradnik Bibliotekarza” 2001 nr 9 s.13-16.
5. Banacka M. [rec.]: *Nowe wydawnictwa słownikowe*. „Poradnik Bibliotekarza” 2002 nr 1 s.16.
6. Banacka M. [rec.]: *Już wiem jak się mam do Ciebie zwracać*. 2002 „Poradnik Bibliotekarza” nr 6 s.18-19.
7. Bieńkowska B.: *Ochrona dziedzictwa narodowego w bibliotekach – potrzeby i możliwości*. W: *Ochrona Narodowego Zasobu Bibliotecznego*. Warszawa 2001 s. 5-14.
8. Bieńkowska B.: *Książka w dziejach kultury*. „Przegląd Biblioteczny” 2001 z. 3 s. 177-183.
9. Bieńkowska B.: *Międzynarodowa konferencja nt. Książka przyszłością kultury? Wprowadzenie*. „Przegląd Biblioteczny” 2001 z. 3 s. 175-176.
10. Bieńkowska B.: *Obrębski A. Wołsciana. Katalog renesansowego księgozbioru Piotra Dunin Wolskiego*. „Przegląd Biblioteczny” 2001 z. 3 s. 281-283.
11. Bieńkowska B.: *Bibliografia stosunków polsko-niemieckich. Deutsch-polnische Beziehungen in Geschichte und Gegenwart*. „Przegląd Biblioteczny” 2001 z. 4 s. 370-372.
12. Bieńkowska B.: *Narada nt. dalszych prac nad Słownikiem Polskich Towarzystw Naukowych*. „Przegląd Biblioteczny” 2001 z. 1/2 s. 50-52.
13. Bieńkowska B.: *Bezpieczeństwo dóbr kultury. Nowe idee i technologie*. Red. K. Sałaciński. Warszawa 2001 s. 84-85.
14. Bieńkowska B.: *Potyczki ze źródłami bibliologicznymi (na przykładzie urzędowej dokumentacji strat bibliotek podczas II wojny światowej)*. „Roczniki Biblioteczne” R.XLV 2001 s. 3-28.
15. Bieńkowska B.: *Biblioteki rodowe w Polsce*. „Polish Culture” 2002 nr 1(17) s. 18-19.
16. Bieńkowska B.: *Sądowy epilog kradzieży XVII-wiecznych map*. „Cenne, bezcenne, utracone” 2002 nr 1(31) s. 3-4.
17. Brzóska R., Zybert E. B.: *Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW*. „Poradnik Bibliotekarza” 2002 nr 7/8 s. 51.
18. Brzóska R.: *Podyplomowe Studium Bibliotekoznawstwa. Rok akad. 2000/2001. Próba podsumowania*. „Poradnik Bibliotekarza” 2002 nr 7/8 s. 14-17.

19. Brzóska R. [oprac.]: *Sprawozdanie z działalności Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego w roku akademickim 2001/2002*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2002 nr 2. (w druku)
20. Brzóska R. [oprac.]: *BA STUDIES. SUPPLEMENTARY MA STUDIES. Information Package. Academic Year 2001/2002. English version*. Translator by Jacek Soszyński. Warsaw 2002, 120 s. [source: www.lis.uw.edu.pl]
21. Buchwald-Pelc P.: *Handel książką w Warszawie w czasach saskich*. „Rocznik Biblioteki Narodowej” T.XXXIII-XXXIV s.123-158.
22. Buchwald-Pelc P.: *Dwie wersje Emblematów Zbigniewa Morsztyna*. „Sprawozdanie z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności”. R.45 Kraków 2002.
23. Buchwald-Pelc P.: *Marcin Bielski o odkrywaniu nowych światów*. W: *Wyobrażenia epok dawnych: obrazy, tematy, idee*. Red. J. K. Goliński. Bydgoszcz 2001 s.153-165.
24. Buchwald-Pelc P.: *The National Library's collections*. „Polish Libraries Today”. Vol.5. Warszawa 2001, s.12-23.
25. Buchwald-Pelc P., Pelc. J. [oprac.]: Morsztyn Z., *Emblemata*. Warszawa 2001 – wyd. krytyczne tekstu z rękopisów staropolskich z komentarzem, 239 s., wstęp, XXX s.
26. Buchwald-Pelc P. [rec.]: *A Directory to the Union Catalog of Old Prints in Poland*. M. Zychowicz, *Centralny Katalog starych druków w Bibliotece Narodowej w Warszawie*. Warszawa 1995. „Polish Libraries Today”. Vol.5. Warszawa 2001, s.101-102.
27. Buchwald-Pelc P.: *Emblematy jako genus jocosum*. (w druku)
28. Buchwald-Pelc P.: *Prospekty wydawnicze z czasów saskich*. (w druku)
29. Buchwald-Pelc P.: *Godzisław Baszko i Anecdota. Edytorskie nieporozumienia między J. A. Jabłonowskim i J. A. Zaluskim*. (w druku)
30. Drzewiecki M.: *Biblioteka i informacja w środowisku współczesnej szkoły*. Warszawa: SBP, 2001, 236 s. [Praca uzyskała nagrodę na Targach Edukacyjnych w Warszawie w kwietniu 2002 „Edukacja XXI”].
31. Drzewiecki M.: *Bibliotekoznawstwo w Uniwersytecie Warszawskim. Refleksje asystenta, adiunkta, profesora i dyrektora (1968-2000)*. W: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, s.121-128.
32. Drzewiecki M., Puchalski J.: *Współpraca Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego ze środowiskiem*. W: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, s.105-114.
33. Gosiewski J., Kuligowska K.: *Twój pierwszy komputer*. Warszawa: CEBID, 2002, 80 s.
34. Grabowska D.: *Międzynarodowe wytyczne dotyczące bibliotek szkolnych. W: Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa 2002, s.76-101.
35. Grabowska M.: *Wstęp do źródeł informacji Unii Europejskiej*. W: *Wybrane zagadnienia integracji europejskiej. Informacja Unii Europejskiej [skrypt]*. Warszawa: Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 2002, s.1-12.
36. Grabowska M.: *Normalizacyjne problemy przygotowania Polski do członkostwa w Unii Europejskiej (projekt nowej ustawy o normalizacji w Sejmie)*. „Studia Europejskie” 2001 nr 4 s. 127-141.
37. Grabowska M.: *Polityka informacyjna Rządu RP w zakresie integracji europejskiej*. W: *Wybrane zagadnienia integracji europejskiej. Informacja Unii*

- Europejskiej* [skrypt]. Warszawa: Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego, 2002, s.49-52.
38. Grabowska M.: *Legal aspects of standardization in Poland. Preparations for the Polish membership in European Committee for Standardization (CEN).* „Journal of Information Science” 2002. (w druku)
 39. Grabowska M.: *Amerykański serwis informacyjny DIALOG: skrypt dla studentów informacji naukowej.* (w przygotowaniu)
 40. Grabowska M.: *Normy publiczne czy komercyjne. Nowa ustawa normalizacyjna to prawny bubel?* „Gazeta Prawna” 2002 nr 45(650) s.22-23.
 41. Grabowska M.: *Normy publiczne czy komercyjne.(2)* „Gazeta Prawna” 2002 nr 51(656) s. 22-23.
 42. Grabowska M.: *Rządowy projekt ustawy o normalizacji. Daleki od normalności.* „Rzeczpospolita” 2002 nr 166(6243) z 18 VII 2002. Dodatek „Prawo co dnia” s.C3.
 43. Grabowska M. [red.]: *Wybrane zagadnienia integracji europejskiej. Informacja Unii Europejskiej.* Warszawa: Centrum Europejskie UW 2002, 52 s.
 44. Grygowski D.: *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece.* Warszawa: Wydaw. SBP 2001, 223 s.
 45. Grygowski D.: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w bibliotece szkolnej. W: Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym.* Warszawa 2002, s.228-246.
 46. Kaliszuk J., Soszyński J.: *Die Kartäuser und Krakau im 15. Jahrhundert: Geistliche, Bürger und die Universität.* W: *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser*, Festgabe zum 65. Geburtstag von Edward Potkowski, hrsgg. von Sönke Lorenz, „Contubernium. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte”. Band 59, Stuttgart 2002, s. 317-324.
 47. Kaliszuk J.: *Kult Trzech Króli w miastach Królestwa Polskiego w XV w. W: Ecclesia et civitas. Kościół i życie religijne w mieście średniowiecznym.* Pod red. H. Manikowskiej i H. Zaremskiej, Warszawa 2002, s. 433-438.
 48. Kaliszuk J.: *Trzej Królowie a ideologia władzy w średniowieczu – wybrane problemy.* W: *Monarchia w średniowieczu. Władza nad ludźmi, władza nad terytorium. Studia ofiarowane Prof. Henrykowi Samsonowiczowi.* Pod red. J. Pysiaka, A. Pieniądz-Skrzypczak, M. R. Pauka, Warszawa-Kraków 2002, s. 351-371.
 49. Kaliszuk J. [red.]: *Historia – Pamięć – Pismo. Studia z dziejów tradycji historycznej i historiografii.* Wyd. E. Potkowski, przy współudziale J. Kaliszuka i J. Puchalskiego, Warszawa 2002.
 50. Kisilowska M.: *Etyka w pracy bibliotekarza szkolnego.* W: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym.* Praca zb. pod red. E. B. Zybert. Warszawa 2002, s.9-18.
 51. Kisilowska M.: *Bibliotekarstwo szkolne zawodem stresującym i toksycznym.* W: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym.* Praca zb. pod red. E. B. Zybert. Warszawa 2002, s.19-41.
 52. Kisilowska M.: *Jakość w bibliotekarstwie.* „Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2002 nr 1(30). [źródło: ebib.oss.wroc.pl/2002/30/wigry.php] Sprawozdanie z konferencji międzynarodowej QUELLE – Quality EvaLuation in Library Services and Education – *Jakość w bibliotekarstwie*, Wigry, 27-30 IX 2001.
 53. Kisilowska M.: *Zapewnianie jakości w kształceniu akademickim w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.* „Elektroniczny Biuletyn Informa-

- cyjny Bibliotekarzy" 2002 nr 1(30) [źródło: ebib.oss.wroc.pl/2002/30/kisilowska.php]
54. Kisilowska M.: *Zapewnianie jakości w kształceniu akademickim w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*. „Bibliotekarz Podlaski” 2002 nr 4 s. 73-77.
 55. Kisilowska M. [red. polska. tłum.], Woźniak J., Zybert E. B. [tłum.]: *Działalność bibliotek publicznych. Wytyczne IFLA/UNESCO*. Praca zbiorowa pod red. P. Gill'a. Warszawa: Wydaw. SBP, 2002.
 56. Materska K.: *Pracownicy i studenci Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW w latach 1951-2001*. W: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, s.99-104.
 57. Kołodziejska J.: *Ile kosztują biblioteki?* „Notes Wydawniczy” 2002 nr 6 s. 48-49, fot.
 58. Kołodziejska J.: *Zapach książki*. „Przegląd” 2002 nr 28.
 59. Kołodziejska J.: *Z myślą o przyszłości. Seminarium w Olsztynie*. „Notes Wydawniczy” 2002 nr 6 s. 46-47.
 60. Kołodziejska J.: *Biblioteki w przestrzeni publicznej i samorządowej*. „Nowe Książki” 2002 nr 6 s. 80-81.
 61. Kołodziejska J.: *Biblioteki w przestrzeni publicznej i samorządowej*. Urząd Miasta Łodzi 2002 s. 8-21.
 62. Kołodziejska J.: *Kultura – biblioteka – czytelnictwo, przemiany przełomu wieków. Społeczne oddziaływanie współczesnej książki*. Wybory czytelnicze. CEBID 2002 s. 27-46.
 63. Kołodziejska J.: *Sprawozdanie z obrad grupy dyskusyjnej na temat „Polityka biblioteczna”. Literatura – piśmiennosc – biblioteki*. Forum Czytelnicze VIII. Kielce 27-30 V 2001. PTCz 2002 s.192, fot.
 64. Kołodziejska J.: *Państwo opiekuńcze – gospodarka rynkowa – biblioteki. Literatura – piśmiennosc – biblioteki*. Forum Czytelnicze VIII. Kielce 27-30 V 2001. PTCz 2002 s. 94-109, fot.
 65. Kołodziejska J. [wstęp]: *Literatura – piśmiennosc – biblioteki*. Forum Czytelnicze VIII. Kielce 27-30 V 2001. PTCz 2002 s. 3-6, fot.
 66. Kołodziejska J. [rec.]: Artur Nadolski, *Rozsypane kamyki*. Multipress 2002, 313 s. „Nowe Książki” 2002 nr 10 s. 76.
 67. Kołodziejska J. [rec.]: Tocchetto Lewandowska Rosanna, *Obywatelka dwóch światów*. Wydaw. Książkowe „Twój Styl” 2002, 227 s. „Nowe Książki” 2002 nr 7/8 s. 38-39.
 68. Kołodziejska J. [rec.]: Marcin Drzewiecki, *Biblioteka i informacja w środowisku współczesnej szkoły*. Wydaw. SBP 2001, 233 s. „Bibliotekarz” 2002 nr 5 s.24-25.
 69. Materska K.: *Wywiad gospodarczy z perspektywy informacji naukowej*. W: *Zarządzanie zasobami informacji w przedsiębiorstwie. Ku przedsiębiorstwu przyszłości*. Praca zbiorowa pod red. R. Borowieckiego i M. Kwiecińskiego. Warszawa: Wydaw. Naukowo-Techniczne 2001, s. 325-334.
 70. Materska K.: *Zarys problematyki realizowanej w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW w latach 1951-2001*. W: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, s. 59-80.

71. Materska K.: *Czy profesje informacyjne mają przyszłość?* „Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2002 nr 8(37). [źródło: ebib.oss.wroc.pl/2002/37/materska.php]
72. Materska K.: *Knowledge codification as a challenge for information professionals*. In: *Human Begins and Information Specialists: Future Skills, Qualifications, Positioning. Proceedings of the 10th International BOBCATSS Symposium on Library and Information Science 2002*. Slovenia – Portoroz 2002, p.290-297.
73. Materska K. [rec.]: *Systemy informacji gospodarczej*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2002 nr 1 s. 127-129.
74. Ochmański M.: *Koło Naukowe Studentów Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW w latach 1990-2000*. W: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, s. 129-132.
75. Papużińska-Beksiak J. [wybór tekstów, wstęp i red. nauk.]: *Wandalia Chotomistyczne czyli rzecz o twórczości w życiu Wandy Chotomskiej. Ofiarowują poetce z okazji jubileuszu autorzy*. Łódź: Wydaw. Literatura 2002, s.172.
76. Papużińska-Beksiak J.: *W graniastym kółku wiersza*. W: *Wandalia Chotomistyczne czyli rzecz o twórczości w życiu Wandy Chotomskiej. Ofiarowują poetce z okazji jubileuszu autorzy*. Łódź: Wydaw. Literatura 2002, s.16-26.
77. Papużińska-Beksiak J.: *Księgi pierwsze. Antologie dla dzieci*. W: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Pod red. E. B. Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP 2002. s.102-116. Seria „Nauka-Dydaktyka-Praktyka”.
78. Podgórski W. J.: *Muzea i ich miejsce w systemie oświatowym*. W: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Pr. zbior. pod red. Elżbiety B. Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP, 2002. Seria: „Nauka-Dydaktyka-Praktyka” nr 49 s. 153-187, bibliogr.
79. Podgórski W. J.: *Poezja legionowa*. [Hasło w zb.]: *Słownik literatury polskiego Oświecenia*. Red. nauk. T. Kostkiewiczowa. Wyd. 3. Wrocław 2002 s. 430-433 bibliogr.
80. Podgórski W. J.: „Regiony” (Warszawa). *Jan Proszek. Towarzysz Orderu Wyzwolenia*. W.J. Podgórski. R.26:2001 nr 2 s. 131-138.
81. Podgórski W. J.: „Dziennik Kijowski” (Kijów). *Poeta dwóch Ojczyzn* [Michał Ternawski (1934-1998)]. W.J. Podgórski. R.[8]:2002 nr 15, sierpień, s. 1,4-5, il.
82. Podgórski W. J.: „Poeci na tułaczce”. *W kręgu autorów Oficyny Nicejskiej Samuela Tyszkiewicza 1940-1947*. Warszawa: Wydaw. SBP, 2002. Seria: „Nauka-Dydaktyka-Praktyka” nr 57.
83. Podgórski W. J.: „Głos Ludu” (Ostrawa). *Trzeba zaszcześcić troskę o język ojczysty*. W.J. Podgórski [Wywiad]. R. 2002 nr 7, 17 I, s. 3, fot.
84. Potkowski E.: *Die Schriftkultur der Stettiner Kartäuser*. W: *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser*. Ed. S. Lorenz. Stuttgart 2002, s. 165-193.
85. Potkowski E.: *Buchgeschichte und Schriftlichkeit der Kartause Rügenwalde im Lichte des „Liber Beneficiorum Domus Coronae Mariae”*. W: *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser*. Ed. S. Lorenz. Stuttgart 2002, s. 233-241.
86. Potkowski E.: *Schule und Bücher: Handschriftenproduktion in den spätmittelalterlichen Schule Polens*. W: *La Collaboration dans la production de l'écrit médiéval. Actes du XIIIe colloque du Comité international de paléographie latine*. Weingarten 2000. Ed. H. Spilling. Paris (w druku)

87. Potkowski E.: *Spuren des Jakobuskults im Schrifttum. Das Beispiel der frühen Drucke in Polen*. W: *Der Jakobuskultur in Ostmittel-Europa*. Ed. K. Herbers, Tübingen (w druku).
88. Potkowski E.: *Bücher, Bibliotheken und Schriftkultur der Kartäuser*. Festgabe zum 65. Geburtstag von Edward Potkowski. Ed. S. Lorenz. Stuttgart 2002, 496 s.
89. Potkowski E.: *Kultura piśmienna cystersów*. W: *Pelplin. Kulturotwórcza rola cystersów na Kociewiu*. Pelplin-Tczew 2002, s.83-99.
90. Potkowski E.: *Rękopis a druk – przełom w dziejach techniki czy cywilizacji?* „Przegląd Biblioteczny” 2001 z.3 s.185-198.
91. Potkowski E. [tłum.]: *Historia – pamięć – pismo. Studia z dziejów tradycji historycznej i historiografii*. Wyd. E. Potkowski przy współudziale J. Kaliszuka i J. Puchalskiego. Warszawa 2002, 95 s.
92. Przastek-Samokowa M.: *Słowo z perspektywy językoznawcy i tłumacza. Jordana Radiczkowa słowa dzięki i oswojone*. Warszawa 2002, s.228-232.
93. Przastek-Samokowa M.: *Dzieje Słowian w świetle leksyki. Животец на един човечец*. Warszawa 2002, s.427-430.
94. Przastek-Samokowa M.: *ТРАДИЦИЯ И СЪВРЕМЕНОСТ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК. Граматичен род на интернационализмите в полския и българския език: опит за предварителна съпоставка*. [Мария Пшастек-Самок] Warszawa 2001, c.345-347.
95. Przastek-Samokowa M.: *ЛИТЕРАТУРЕН ВЕСТНИК. Животец на един човечец*. [Мария Пшастек-Самокова] Warszawa 2002, c. 11.
96. Puchalski J.: *Źródła do historii bibliotek pierwszej połowy XX wieku a problemy ich klasyfikacji*. W: *Z Badań nad Polskim Księgozbiorem Historycznym*. Warszawa 2002.
97. Puchalski J. [red.]: *Historia – Pamięć – Pismo. Studia z dziejów tradycji historycznej i historiografii*. Wyd. E. Potkowski, przy współudziale J. Kaliszuka i J. Puchalskiego, Warszawa 2002.
98. Puchalski J.: *Trudności z dokładnym ustaleniem strat wojennych bibliotek polskich*. „Roczniki Biblioteczne”. 2001 R.45 s.29-40.
99. Radziejowska-Hilchen A.: *Historia Instytutu Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego*. W: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, s.81-98.
100. Skrzypczak A.: *Antykwarjaty żydowskie w Warszawie*. (w druku)
101. Skrzypczak A.: *Drukarstwo i księgarstwo staromiejskie na przełomie XVIII/XIX wieku*. (w druku)
102. Skrzypczak A.: *Wydawnictwo i księgarnia M. Arcta w Warszawie*. (w druku)
103. Skrzypczak A.: *Bibliografia osobowa pracowników IINSB UW (1951-2000)*. Warszawa 2002 (w druku)
104. Sosińska-Kalata B.: *Programy kształcenia bibliotekoznawczego i informacyjnego w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW w latach 1951-2001*. W: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, s.43-58.
105. Sosińska-Kalata B.: *Język informacyjno-wyszukiwawczy jako narzędzie organizacji wiedzy*. „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2001 nr 2 s. 28-42.
106. Sosińska-Kalata B.: *Struktury klasyfikacyjne w organizacji zasobów informacyjnych Internetu*. W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne*.

- Materiały konferencyjne pod red. Cz. Daniłowicza. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej 2002, s.359-368.
107. Sosińska-Kalata B.: *Klasyfikacja. Struktury organizacji wiedzy, piśmiennictwa i zasobów informacyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo SBP 2002, 262 s. Ser. Nauka – Dydaktyka – Praktyka nr 52.
 108. Sosińska-Kalata B. [red. merytoryczna]: Stopa A. *O treściach książek. Opracowanie rzeczowe piśmiennictwa*. Warszawa: CEBID 2002. (w druku)
 109. Sosińska-Kalata B., Wozniak J. [współprac.]: *Słownik encyklopedyczny terminologii języków i systemów informacyjno-wyszukiwawczych*. Wyd. 2 popr. i rozszerzone. Oprac. Bożenna Bojar i in. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, 363 s.
 110. Soszyński J.: *Between the Middle Ages and the Renaissance: the Wilanów Manuscript Reconsidered*. „Medievalia Philosophica Polonorum” nr 34 2001 s.199-206.
 111. Tobera M.: *Polska prasa branżowa o rynku książki*. W: *Literatura, pismienność, biblioteki*. Warszawa 2002, s.155-188.
 112. Tobera M.: *Nielaurka*. „Notes Wydawniczy” 2002 nr 5 s. 4-6.
 113. Tobera M.: *Kalendarium „Notesu Wydawniczego”*. „Notes Wydawniczy” 2002 nr 5 s. 7-10.
 114. Tobera M.: *Noty recenzyjne*: „Notes Wydawniczy”/„Bibliotekarz” (numer łączony) 2002, nr 8, s. 97-98.
 115. Tobera M.: *Rynek książki w Polsce (1989-2001)*. „Przegląd Biblioteczny” 2001 z. 3 s. 237-241.
 116. Wojakowski J.: *Sztuka książki w warsztatach drukarzy warszawskich w XVII i XVIII wieku*. (w druku)
 117. Wojakowski J.: *Biblioteki i zbiory prywatne na Starym Mieście*. (w druku)
 118. Wojakowski J. [w oprac. red.]: *Bibliographie Internationale de l'Humanisme et de la Renaissance. Ouvrage publié sur la recommandation du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines avec le concours du Fonds National Suisse de la Recherche Scientifique et de l'UNESCO*, Tome XXXIV, Genève, Librairie Droz – materiały polskie za rok 1997.
 119. Wojakowski J. [oprac. red.]: *Z Badań Nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi*. T.21.
 120. Woźniak J.: *Jakość w opracowaniu rzeczowym zbiorów bibliotecznych*. „Elektroniczny Biuletyn Informacyjny Bibliotekarzy” 2002 nr 2 (10 IV 2002). [źródło: ebib.oss.wroc.pl/2002/31/wozniak.php]
 121. Woźniak J.: *Jakość w opracowaniu rzeczowym zbiorów bibliotecznych*. „Bibliotekarz Podlaski” 2002 nr 4 s. 116-120.
 122. Woźniak J. [wstęp]: *Katalog przedmiotowy. Cz. 1. Teoria* / Adam Łysakowski. Warszawa: Wydaw. SBP, 2002.
 123. Woźniak J.: *Kontakty Instytutu z ośrodkami zagranicznymi: przeszłość i teraźniejszość*. W: *Warszawskie uniwersyteckie studia bibliotekoznawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, s. 115-120.
 124. Zybert E. B.: *Biblioteki pedagogiczne w 2000 roku*. „Poradnik Bibliotekarza” 2001 nr 11 s. 3-8.
 125. Zybert E. B.: *Biblioteka szkolna biblioteką jakości*. „Bibliotekarz Podlaski” 2002 nr 4 s. 59-67.
 126. Zybert E. B.: *Biblioteka szkolna biblioteką jakości*. „EBIB” 2002 nr 2 (31).
 127. Zybert E. B.: *Jakość w pracy biblioteki szkolnej*. W: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa 2002, s. 42-76.

128. Zybert E. B.: *Spółeczeństwo informacyjne i biblioteki szkolne w krajach UE*. W: *Polskie bibliotekarstwo w perspektywie wejścia do UE. Materiały z ogólnokrajowej konferencji towarzyszącej Krajowemu Zjazdowi Delegatów SBP Warszawa- Miedzeszyn 8-9 czerwca 2001*. Warszawa 2001 „Propozycje i Materiały” nr 48, s.49-67.
129. Zybert E. B. [red. nauk., wstęp]: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Warszawa 2002.
130. Zybert E. B. [red. nauk.]: *Warszawskie uniwersyteckie studia biblioteczno-znawcze i informacyjne (1951-2001)*. Warszawa 2002, 176 s.
131. Zybert E. B. [rec.]: *Multimedia Biblioteka Edukacja. Materiały z konferencji ogólnopolskiej. Białystok 18-20.05.2000*. Warszawa: CEBID. „Poradnik Bibliotekarza” 2001 nr 9 s. 20-21.
132. Zybert E. B. [tłum.]: *Rola i cel biblioteki publicznej, Zarządzanie i marketing w bibliotekach publicznych*. W: *Działalność bibliotek publicznych. Standardy międzynarodowe IFLA-UNESCO*. Warszawa 2002 s. 19-29; 85-98.
133. Zając M.: *Rynek książki dziecięcej w Polsce: krajobraz z Harry Potterem w tle*. „Biblioteka Analiz” 2002 nr 13(65) s. 11-13.
134. Zając M.: *Promocja książki dziecięcej - jak to się robi we Francji (i w Niemczech)*. „Biblioteka Analiz” 2002 nr 10(65) s. 25.
135. Zając M.: *Celuloid + papier*. „Notes Wydawniczy” 2002 nr 2/2002 s. 27-30.
136. Zając M.: *Baśń o (wirtualnym) Dziadku Mrozie, (elektronicznym) Iwanie i (megabajtowej) Nastce*. „Guliwer” 2002. (w druku)
137. Zając M.: *Rynek książki szkolnej w Polsce*. W: *Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*. Red. E. B. Zybert. Warszawa: Wydaw. SBP 2002, s. 117-139.
138. Zając M.: *Konspirując z dziećmi przeciwko dorosłym – Roald Dahl i jego twórczość* (w druku)

WYDAWNICTWA INSTYTUTU

SERIE WYDAWNICZE

„**Nauka – Dydaktyka - Praktyka**” Edycję serii rozpoczęto w 1993 r. Jest to wspólne przedsięwzięcie IINSB i SBP. Przewodniczącym Komitetu Redakcyjnego jest prof. dr hab. Marcin Drzewiecki. W ramach serii ukazały się ostatnio książki: prof. dr hab. Barbary Sosińskiej-Kalaty „*Klasyfikacja. Struktury nauki, piśmiennictwa i zbiorów informacyjnych*”; prof. dr hab. Elżbiety Barbary Zybert [red.] „*Książka i biblioteka w środowisku edukacyjnym*”.

„**Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi**” Red. nauk. serii jest prof. dr hab. Józef Wojakowski. Głównym założeniem serii jest publikacja wyników badań księgoznawczych. Każdy z tomów prezentuje artykuły poświęcone określonej tematyce. W druku jest tom 21 serii.

„**Manuscripta Medii Aevii Poloniae**”. Red. nauk. serii jest prof. dr hab. Edward Potkowski. Zawartość poszczególnych zeszytów odzwierciedla problemy kultury piśmiennictwa i księgozbiorów średniowiecznych.

CZASOPISMA

„Zagadnienia Informacji Naukowej” - czasopismo poświęcone zagadnieniom rozwoju systemów informacyjnych, nowym technologiom informacyjnym oraz użytkownikom zbiorów. Przewodniczącym kolegium redakcyjnego jest prof. dr hab. Marcin Drzewiecki. Red. naczelnym jest prof. dr hab. Bożenna Bojar.

DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA INSTYTUTU

W roku akademickim 2001/2002 Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych UW prowadził trzy podstawowe rodzaje studiów: studia licencjackie dzienne i zaoczne (trzyletnie), uzupełniające studia magisterskie dzienne i zaoczne (dwuletnie) oraz studia podyplomowe (jednoroczne). Na studiach licencjackich zaocznych prowadzona była również nauka w trybie rocznych intensywnych studiów indywidualnych (*ISI*) adresowanych do najlepszych absolwentów pomaturalnych studiów realizowanych w systemie szkół Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej oraz w Pomaturalnym Studium Informacji Naukowej, Archiwistyki i Księgarstwa. W roku akademickim 2001/2002 rekrutacja na ten typ studiów prowadzona była dwa razy: na *Rok A* we wrześniu i na *Rok B* w styczniu.

Na wszystkich rodzajach studiów w IINSB UW w roku akademickim 2001/2002 kształciło się łącznie 960 studentów i słuchaczy, z czego 780 pomyślnie zaliczyło miniony rok akademicki. Natomiast 48 osób z *Roku B ISI* kontynuuje naukę w drugim semestrze. Dyplomy licencjackie uzyskało 90 studentów III roku studiów licencjackich dziennych i zaocznych. Studia licencjackie w trybie *ISI* z *Roku A* pomyślnie ukończyły 83 osoby. W minionym roku akademickim dyplomy licencjackie uzyskało zatem łącznie 167 osób. Dyplomy magisterskie uzyskało 83 absolwentów uzupełniających studiów magisterskich (12 po studiach dziennych i 71 po studiach zaocznych). Dyplomy studiów podyplomowych uzyskało łącznie 145 osób. Załączona tabela prezentuje ilościową charakterystykę studiów realizowanych w IINSB UW w minionym roku akademickim.

Rok i typ studiów	Liczba studentów, którzy rozpoczęli naukę	Liczba studentów, którzy zaliczyli rok
Rok I studia lic. dzienne	75	57
Rok II studia lic. dzienne	64	41
Rok III studia lic. dzienne	49	40 (w tym 40 egz. lic)
Rok I studia mgr dzienne	47	41
Rok II studia mgr dzienne	29	26 (w tym 12 egz. mgr)
Rok I studia lic. zaoczne	38	31
Rok II studia lic. zaoczne	59	39
Rok III studia lic. zaoczne	87	54 (w tym 50 egz. lic)
Rok A IS/	83	83 (w tym 77 egz. lic)
Rok B IS/	48	w toku
Rok I studia mgr zaoczne	132	120
Rok II studia mgr zaoczne	112	101 (w tym 71 egz. mgr)
Podyplomowe Studia Bibliotekoznawstwa	117	116
Podyplomowe Studia Informatyki	20	20
Podyplomowe Studia Księgarstwa i Polityki Wydawniczej	bez naboru	9 (zalegli)

Sprawozdanie, w części osiągnięć indywidualnych pracowników, zawiera tylko te dane, które zostały przez pracowników dostarczone.

Opracował na podstawie materiałów dostarczonych przez pracowników IINSB UW
mgr Robert Brzóska – Sekretarz Naukowy
IINSB UW.

Nemo est casu bonus

Seneca

CERTYFIKAT

Nr 91/2002

KONFERENCJA REKTORÓW UNIWERSYTETÓW POLSKICH W UZNANIU WYSOKIEJ JAKOŚCI KSZTAŁCENIA

na wniosek UNIWERSYTECKIEJ KOMISJI AKREDYTACYJNEJ

uchwałą z dnia 28 czerwca 2002 roku

kierunkowi bibliotekoznawstwo

i informacja naukowo - techniczna

prowadzonemu w

Uniwersytecie Warszawskim

AKREDYTACJI NA LAT 5 UDZIELA

Przewodniczący
Uniwersyteckiej Komisji Akredytacyjnej

Prof. dr hab. Stanisław Chwastek

Przewodniczący
Konferencji Rektorów Uniwersyteckich

Prof. dr hab. Stefan Jurga

Poznań 28 czerwca 2002 roku

Spis treści

I. ROZPRAWY, BADANIA, MATERIAŁY

Sadowska Jadwiga ADAM ŁYSAKOWSKI - BIBLIOTEKARZ. BIBLIOGRAF. BIBLIOLOG .	... 3
Dimčev Aleksandăr BIBLIOTEKI BUŁGARSKIE W DOBIE SIECI GLOBALNEJ .	.. 10
Jarmoszuk Zina POLE SEMANTYCZNE KULTURY W UNIWERSALNYCH JĘZYKACH INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH	.. 14
Babik Wiesław SZTUCZNE SIECI NEURONOWE JAKO INSTRUMENT KSZTAŁTOWANIA REPREZENTACJI WIEDZY W SYSTEMACH INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH .	. 37
Głowacka Ewa ROLA PRACOWNIKÓW INFORMACJI W ZARZĄDZANIU WIEDZĄ W ORGANIZACJACH .	46
Kurek-Kokocińska Stanisława O METODOLOGIĘ BADAŃ PORÓWNAWCZYCH CZASOPISM BIBLIOTECZNAWczych I INFORMACYJNYCH .	. 53
Sobielga Jolanta DYNAMIKA PRZEKAZYWANIA INFORMACJI W BIBLIOTECZNAWSTWIE ORAZ INFORMACJI NAUKOWEJ	... 60
Tanewski Paweł O POTRZEBIE USZCZEGÓŁOWIENIA OKREŚLNIKÓW CHRONOLOGICZNYCH	. 68
Przybyś Marzena POLSKA BIEŻĄCA BIBLIOGRAFIA BIBLIOGRAFII I NAUKI O KSIĄŻCE	76
Zawado Hanna ELEKTRONICZNE WYDAWNICTWA CIĄGŁE W BIBLIOTEKACH .	... 86

II. RECENZJE I OMÓWIENIA

SŁOWNIK ENCYKLOPEDYCZNY INFORMACJI, JĘZYKÓW I SYSTEMÓW INFORMACYJNO-WYSZUKIWAWCZYCH Eugeniusz Ścibor	 94
KLASYFIKACJA Bożenna Bojar	101
OBRAZ BIBLIOGRAFII POLSKIEJ W LATACH 1945-1996 Jadwiga Sadowska	. 105

III. KRONIKA

SESJA JUBILEUSZOWA W 50. ROCZNICĘ ŚMIERCI ADAMA ŁYSAKOWSKIEGO Jadwiga Sadowska	111
MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA „JĘZYKI INFORMACYJNO- WYSZUKIWAWCZE. TRADYCJA. STAN OBECNY, PERSPEKTYWY ROZWOJU” Jolanta Hys	113
KONFERENCJA NA TEMAT HARMONIZACJI TERMINOLOGII W NAUCE O BIBLIOTECIE I INFORMACJI W PERSPEKTYWIE SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO Jadwiga Sadowska	117
AKREDYTACJA KIERUNKU BIBLIOTECZNAWSTWO I INEOMACJA NAUKOWO-TECHNICZNA Marcin Drzewiecki	119
SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI INSTYTUTU INFORMACJI NAUKOWEJ I STUDIÓW BIBLIOLOGICZNYCH UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO W ROKU AKADEMICKIM 2001/2002 Robert Brzóska	125

Contents

I. THESIS, RESEARCH, MATERIALS

Sadowska Jadwiga ADAM ŁYSAKOWSKI – LIBRARIAN, BIBLIOGRAPHER, BOOK STUDIES SCHOLAR	3
Dimčev Aleksandăr BULGARIAN LIBRARIES IN THE ERA OF GLOBAL NETWORK	10
Jarmoszuk Zina SEMANTIC FIELD OF CULTURE IN THE UNIVERSAL INFORMATION RETRIEVAL LANGUAGES	14
Babik Wiesław ARTIFICIAL NEURONE NETWORKS AS THE TOOL OF SHAPING REPRESENTATION OF KNOWLEDGE IN THE INFORMATION RETRIEVAL SYSTEMS	37
Głowacka Ewa ROLE OF INFORMATION PROFESSIONALS IN KNOWLEDGE MANAGEMENT IN ORGANISATIONS	46
Kurek-Kokocińska Stanisława ON COMPARATISTIC METHODOLOGY OF RESEARCH ON LIBRARY SCIENCE AND INFORMATION SCIENCE JOURNALS	53
Sobielga Jolanta DYNAMICS OF INFORMATION TRANSFER IN LIBRARY SCIENCE AND INFORMATION SCIENCE	60
Tanewski Paweł ON NEED OF SPECIFICATION OF CHRONOLOGICAL DESCRIPTORS	68
Przybysz Marzena POLISH CURRENT BIBLIOGRAPHY OF BIBLIOGRAPHY AND BOOK STUDIES	76
Zawado Hanna ELECTRONIC SERIAL PUBLICATIONS IN LIBRARIES	86

II. REVIEWS

ENCYCLOPAEDIC DICTIONARY OF INFORMATION AND INFORMATION RETRIEVAL SYSTEMS AND LANGUAGES Eugeniusz Ścibor	94
CLASSIFICATION Bożenna Bojar	101
PICTURE OF POLISH BIBLIOGRAPHY IN THE PERIOD 1945-1996 Jadwiga Sadowska	105

III. CHRONICLE

JUBILEE SESSION ON 50 th ANNIVERSARY OF ADAM ŁYSAKOWSKI'S DEATH Jadwiga Sadowska	111
INTERNATIONAL CONFERENCE ON „INFORMATION RETRIEVAL LANGUAGES, TRADITION, PRESENT SITUATION, FUTURE DEVELOPMENT PROSPECTS” Jolanta Hys	113
CONFERENCE ON HARMONISATION OF TERMINOLOGY IN THE LIBRARY AND INFORMATION SCIENCE IN THE CONTEXT OF INFORMATION SOCIETY Jadwiga Sadowska	117
ACCREDITATION OF THE ACADEMIC STUDIES FIELD „LIBRARY SCIENCE AND SCIENTIFIC AND TECHNOLOGIC INFORMATION” Marcin Drzewiecki	119
REPORT FROM THE ACTIVITIES OF THE INSTITUTE OF SCIENTIFIC INFORMATION AND BOOK STUDIES , WARSAW UNIVERSITY IN THE ACADEMIC YEAR 2001/2002 Robert Brzóska	125

